

ORGANIZOVANI KRIMINAL u Bosni i Hercegovini

Tiki rat koji iz zasjede vode bezubi tigrovi ili
rat koji još nije vođen?

O autoru

Gđica Sheelagh Brady je do nedavno radila na poziciji analitičara u Jedinici za analitičke poslove Policijske misije Evropske unije u Bosni i Hercegovini, a na to mjesto je regrutovana iz Državnih policijskih snaga Republike Irske (*An Garda Siochana*).

Gđica Brady ima preko 13 godina službe u policiji. Radila je u redovnoj policijskoj jedinici, kao i u policijskim jedinicama specijalizovanim za određene poslove, kao što su lokalne istražne i jedinice za narkotike, Državna jedinica za zračnu podršku i Jedinica za odnose sa zajednicom i rad policije u zajednici. Gđica Brady je radila i kao analitičar u Jedinici za razvoj organizacije, gdje je direktno raportirala višem menadžmentu policije.

Gđica Brady posjeduje nekoliko akademskih kvalifikacija, među kojima su magisterij iz krivičnog zakonodavstva stečen na Fakultetu za krivično zakonodavstvo *John Jay* u Njujorku i magisterij iz kriminalistike stečen na Institutu *Jill Dando* Univerziteta u Londonu. Za oba studija je dobila stipendije.

Gđica Brady želi u skorijoj budućnosti raditi doktorat, a naročito je zainteresovana za područje organizovanog kriminala i korupcije, aktivnosti bandi i ponašanja vezana za njih, kao i za pripremanje operacija na osnovu prikupljenih dokaza.

Gđicu Brady možete kontaktirati putem email adrese sheelaghbrady@gmail.com ili preko Linkedin-a na <http://ba.linkedin.com/in/sheelaghbrady>

PREDGOVOR

Lično sam počašćen jer me je gospodjica Sheelagh Brady izabrala da napišem predgovor za ovaj izvještaj i da doprinesem stvaranju dokumenta kao što je "Organizirani kriminal u Bosni i Hercegovini – tiki rat vodjen od strane bezubih tigrova ili rat koji još nije vodjen?". Pošto već nekoliko godina radim kao generalni sekretar Centra za sigurnosne studije, moje razumijevanje ove problematike je široko i oduševljen sam da je autorica potražila pomoć upravo u ovom Centru.

Dalje, u mom dugogodišnjem iskustvu na polju sigurnosnih studija nisam imao priliku sresti ambicioznu i posvećeniju osobu poput gospodjice Sheelagh Brady. Njeno iskustvo, vještine i sposobnosti su jako izražene kroz sam izvještaj.

Takodjer, ovaj izniman rad gospodjice Brady je dugoročno blago koje će BIH koristiti u nadolazećim godinama u pokušaju upravljanja problemom organiziranog kriminala. Ovo je zacетnički rad u polju organiziranog kriminala. U Bosni i Hercegovini je svega nekoliko istraživača koji su pokrili ovo jako važno polje u sigurnosti. Dakle možemo s ponosom reći da je ovaj izvještaj jaki stub za sve koji streme boljoj budućnosti ove zemlje. Isto tako, ovaj dokument ohrabruje druge istraživače da razmotre to polje. Informacija, primjeri i tabele koji su navedeni su koncizni, jednostavni i jasni, a teške ideje su predstavljene na način da ih je lako razumjeti. Autoričina posvećenost radu je na najvišem ekspertskom nivou.

Da zaključim, itražavam svoje najdublje divljenje prema ovom izvještaju jer obznanjuje stvarne životne situacije, pragmatičan je, razuman i oslikava uzroke, posljedice i moguća rješenja problema organiziranog kriminala. Pokrećući pitanja poput veza izmedju stabilnosti, koju pruža medjunarodna zajednica, i povezanih pojačanih prilika za kriminal, pomanjkanje empirijskog istraživanja, značaj razvoja vladavine zakona kao i naglašavanje nedovoljne saradnje izmedju agencija za provođenje zakona u BIH, ona otvara niz problema koji zahtijevaju daljnji sveobuhvatni pristup od strane istraživača, ispitivača i učenjaka

Denis Hadžović, Generalni sekretar Centra za sigurnosne studije

Sarajevo, Oktobor 2012.

Srdjan Blagovčanin, Transparency International Bosna i Hercegovina, je izjavio da ovaj "izvještaj pruža detaljnu, sveobuhvatnu analizu istorije i strukture organiziranog kriminala u Bosni i Hercegovini. Organizirani kriminal je veoma ozbiljan problem koji ima utjecaja na BIH i bez ozbiljnog uvida u prirodu organiziranog kriminala, I nemoguće je boriti se protiv njega. Prema tome ovaj izvještaj će imati praktičnu i akademsku važnost".

Organizovani kriminal u Bosni i Hercegovini

Tihi rat koji iz zasjede vode bezubi tigrovi ili rat koji još nije vođen?

Kratak pregled

Mnogo se pisalo o organizovanom kriminalu i korupciji u BiH nakon rata, a veći dio toga je iz godine u godinu ponavljao istu poruku. Tokom tog vremena urađeno je nekoliko interesantnih istraživanja, ali je malo njih postiglo značajan uticaj. Imajući na umu uobičajeno pogrešno mišljenje kako se o problemu organizovanog kriminala u BiH i previše diskutovalo, autorka ovog izvještaja je smatrala kako je potrebno učiniti više na osporavanju te ogromne količine materijala, kako bi se oživjela debata i demonstrirala potreba za promjenama. Cilj ovog izvještaja je i da pokaže da je u posljednjih 20 godina urađeno veoma malo kako bi se pojasnila evolucija organizovanog kriminala u BiH od prije rata do danas. To će se postići proučavanjem širokog spektra dostupne literature, ispitivanjem dostupnih sudske podataka i provođenjem primarnog istraživanja kako bi se podacima dodalo i nešto novo. Tačno je da su mnoga istraživanja bila ograničena nedostupnošću pravih podataka, ali, po mišljenju autora, to nije dovoljno dobar izgovor za stalno ponavljanje iste retorike bez stvarnih dokaza o njenoj relevantnosti. Iako je ovo istraživanje naišlo na iste probleme kada je u pitanju dostupnost podataka, odlučeno je da se primarnim istraživanjem mogu prikupiti vrijedni podaci, koji će ne samo doprinijeti debati već i prezentirati osnovanu tvrdnju da je neophodna promjena u pristupu. Izvještaj je u tome uspio, tako da s jedne strane priznaje ograničenja i poteškoće koje trenutno postoje u BiH, a s druge daje jasne preporuke o tome kako nastaviti borbu protiv ovog problema. Prikupljena su i uključena u ovaj izvještaj i gledišta i mišljenja samih organizovanih kriminalaca, gledišta koja se rijetko prezentiraju, što je dodalo jedinstvenu dimenziju ovom izvještaju. Iako su mnogi kritikovali ta gledišta kao jednostrana i pristrasna, istina je da kriminalci daju važnu i drugačiju perspektivu o sistemu krivičnog pravosuđa i, bez obzira na to što oni možda imaju skrivene motive, ko kaže da ostali ispitanici koji nisu kriminalci nemaju?! Međutim, intervjujući širok spektar aktera, uspjeli smo da prezentiramo izbalansiraniji odgovor. Zapravo, mišljenja ispitanika kriminalaca i nekriminalaca se ne razlikuju mnogo, iako se njihove perspektive možda razlikuju.

Čini se kako su mnoga ranija istraživanja uzimala zdravo za gotovo nekompatibilna mišljenja ili argumente. Skoro ništa nije urađeno da se ta mišljenja provjere. Zbog toga je ovo istraživanje urađeno u pokušaju da se testiraju mnogi ranije predstavljeni licemjerni argumenti. Kako bi se to postiglo, kroz istraživanje su proučeni podaci koji su ranije objavljeni i dostupni, a pokrivaju period od prije rata do danas. Ovo je urađeno kako bi se utvrdili već postojeći argumenti. Proučavanje rezultata ranijih istraživanja je takođe poslužilo kao priprema za primarno istraživanje, jer je dalo strukturu intervjua. Polu-strukturirani intervjuji sa širokim spektrom aktera na terenu (državnih ministara, policijskih komesara, akademika, međunarodnih aktera, novinara itd.) su korišteni u pokušaju da se ospori stara retorika direktnim ispitivanjem ispitanika i osporavanjem postojećih argumenata koji se iznose i u akademskim krugovima i u medijima. Nažalost, čak su i učeni ljudi bili skloni prihvatanju tih suprotnih argumenata bez protivljenja. Drugi su prihvatali njihovo licemjerstvo, ali su učinili malo na njihovom osporavanju. Kroz intervjuje su ti argumenti razdvojeni i o njima se diskutovalo u pokušaju da se pojasne određena pitanja i da se ljudi navedu da priznaju nedosljednosti u toj diskusiji. Uključivanjem širokog spektra aktera došlo se do sveobuhvatnije i dalekosežnije perspektive.

Ispitanicima koji su ponavljali određene mantre su postavljana pitanja o kontra-argumentima; neki su o njima otvoreno diskutovali, dok su drugi odbijali diskusiju.

Interesantno je da su neka područja izazvala pravu debatu među ispitanicima. Jedno od područja u kome je došlo do pravog neslaganja je bilo vezano za postojanje ili nepostojanje organizovanog kriminala prije rata. Kao i u ranijim istraživanjima, mnogi su rekli kako prije rata nije bilo organizovanog kriminala u BiH, istovremeno govoreći o ulozi organizovanih kriminalaca u ranim fazama rata. Daljim ispitivanjem tih mišljenja, pojatile su se priče o političkim i socijalnim razlikama između prijeratnog i poslijeratnog perioda, ulozi putujućih kriminalaca i dijaspore u organizovanom kriminalu, kao i o organizovanim kriminalcima iz susjednih zemalja koji su bili aktivni u BiH prije rata. Jedan broj intervjua je rezultirao isticanjem problema o kojima se rijetko govori i piše. Došlo je i do neslaganja po pitanju stvarnog obima organizovanog kriminala u BiH, jer dok su jedni tvrdili da je u BiH on dostigao razmjere epidemije, drugi su rekli da ga se previše mistificira i preuveličava. U brojnim izvještajima i u intervjuima se službena statistika koja navodi mali broj zapljena droga, mali broj osuđujućih presuda za organizovani kriminal itd., smatra prihvatljivom, uporedno sa optužbama da je BiH tranzitna ruta za teški organizovani kriminal. Kako neko uopšte može porebiti službene podatke o godišnjoj količini oduzete droge od ispod 100 kg sa optužbama i navodima o redovnim transportima kamiona heroina kroz BiH na godišnjem nivou? Ipak se čini kako se ova suprotna mišljenja tolerišu i ne ispituju ni javno ni službeno. Kroz ispitivanje ovih suprotnih mišljenja i u svjetlu provedenog primarnog istraživanja, potvrđeno je da se poruka koja se trenutno prezentira malo promjenila u odnosu na ono što je prezentirano proteklih godina. Međutim, ono što je ovo istraživanje ustanovilo jeste da taj otpor proširivanju debate možda ima i mračnu dimenziju. Čini se kako su mnogi spremni da prihvate ovaj *status quo* zbog navodne zaštite i sugurnosti koju on pruža njima i ranijim saveznicima. Dati su specifični primjeri kako bi se to demonstriralo. Jedna od optužbi vezana za vlasti implicira da one ograničavaju budžet određenih agencija kako bi osigurale neefikasnost akcija i borbe protiv sistema, a da istovremeno prezentiraju iluziju slaganja na nacionalnom i međunarodnom nivou.

Ovaj izvještaj pokazuje da se obim organizovanog kriminala u BiH ne može u potpunosti odrediti zbog ograničenja postojećeg sistema. On ističe da umjesto nastavljanja postojeće debate treba da dođe do promjene u načinu razmišljanja i u pristupu širokog spektra ljudi. Svi mogu igrati ulogu u postizanju te promjene. Nije dovoljno nastaviti sa igrom okriviljavanja ili dozvoliti sebi da vas stalno uvlače u iste rasprave koje služe kao utočište mnogima za nastavak njihovih nelegalnih aktivnosti. Ovaj izvještaj daje jasne preporuke za početak te promjene. Napisan je u pokušaju da se debata pretvoriti u djelovanje i promjenu, da se istakne licemjerstvo mnogih postojećih argumenata i da okupi ljudi koji su spremni da kreiraju sistem u kome se protiv organizovanog kriminala i korupcije bori na transparentan i odgovoran način. Sada je na drugima da odrede da li postoji volja i posvećenost za postizanje te promjene. Dizajn možda jeste komplikovan, implementacija možda jeste umrljana frustracijom i poteškoćama, finansijska sredstva možda jesu ograničena, ali zar u zemlji u kojoj toliko ljudi tvrdi da je zainteresovano za njenu budućnost nema želje i sposobnosti da se djeluje.

- Organizovani kriminal u Bosni i Hercegovini (BiH) postojao je i prije rata i nije nastao kao njegov nusproizvod, kako neki tvrde. Međutim, ratni uslovi su stvorili mogućnosti za cvjetanje organizovanog kriminala, a postratno okruženje je učinilo veoma malo kako bi se zaustavile kriminalne aktivnosti.
- Veze između kriminalaca i moćne elite su počele da nastaju još prije rata, ali su u ratu postale vidljivije. Neke su nedvojbeno nastale kao rezultat potrebe da se održi *status quo*, a neke kao

rezultat želje da se zaštite lični i/ili poslovni interesi. Postoje tvrdnje da su neke od ovih veza evidentne i danas.

- Iako slika organizovanog kriminala u BiH nije kompletna, ipak se čini kako nivo organizovanog kriminala nije mnogo veći od onog u susjednim zemljama. Takođe se čini da se organizovani kriminal u BiH pojavio iz rata po sličnom šablonu kao i u drugim postkonfliktnim zemljama.
- Krivična djela poput nelegalne trgovine narkoticima, nelegalne trgovine oružjem, trgovine ljudima i krijumčarenja ljudi su, čini se, historijski bila najveći problemi za BiH i prisutna su i danas, ali je broj detaljnih informacija o njihovoj trenutnoj prirodi ograničen. Postoje veoma različita mišljenja o stvarnom obimu njihovih šablona i trendova. Što se tiče ostalih krivičnih djela kao što su krađe vozila, organizovane provalne krađe i pljačke, čini se da su ti oblici kriminala novijeg datuma, ali je teško procijeniti njihove nivoe, pošto su službeni podaci ograničeni.
- Tačne informacije o organizovanim kriminalnim grupama u BiH su najblaže rečeno zamagljene. Špekuliše se da su to grupe sa labavom strukturom, ali da u određenoj mjeri imaju transnacionalnu dimenziju. Izvještaji govore da postoji veoma mali broj grupa sa strogom hijerarhijom koje su aktivne i na domaćem terenu i u inostranstvu.
- Tačna slika o obimu organizovanog kriminala i kriminalnih grupa koje se njime bave je takođe ograničena. Razlozi za to su nedostatak obavještajnih podataka, ograničena razmjena podataka, struktura policijskih agencija, političke opstrukcije, ograničeni/ograničavajući budžeti itd.
- Ova zamogljeni slika ostavlja prostor za manipulaciju i dozvoljava navodnim vezama između kriminalaca i moćne elite da prođu neprimijećeno i neistraženo.
- U ovom pregledu se i korupcija pojavljuje kao pitanje koje veoma zabrinjava, jer mnogi navode da se radi veoma malo kako bi se odgovorilo na takve optužbe. Evidentno je da je veoma mali broj procesuiranih slučajeva visokog profila i da i ta nekolicina osuđenih provede malo ili nimalo vremena u zatvoru.
- Što se policijskih agencija tiče, iako ih se kritikuje zbog strukture i procesa, čini se da ih se ne kritikuje mnogo po pitanju korupcije, kao što je to slučaj sa tužiocima i sudijama. Po mišljenju osoba sa kojima smo razgovarali, to područje je puno ozbiljnih optužbi vezanih za korupciju.
- Pojavio se veliki broj optužbi na račun neodgovarajućih praksi, ne samo u sistemu krivičnog pravosuđa, već i u političkom i poslovnom svijetu. Mnoge od tih optužbi ne bi trebalo ostaviti neprovjerene. Na primjer, optužbe o umiješanosti moćne elite u trgovinu drogama, neslužbenu proizvodnju oružja itd. zahtijevaju dalju istragu.
- Ono što zabrinjava jeste činjenica da su netradicionalne vrste organizovanog kriminala, kao što su prevare u procesu privatizacije, nabavki i tendera, uvjek iznova isticane kao područja velike zabrinutosti, zbog nivoa korupcije koja se veže za njih. Međutim, zabilježeno je veoma malo reakcija na ova dešavanja. Zapravo, mnoge policijske agencije su navele da oni nemaju kapacitete za istraživanje tih djela ili drugih djela koja se tek pojavljuju, poput kompjuterskog kriminala, finansijskog kriminala itd.

- Nedostatak transparentnosti, odgovornosti i nadzora je vidljiv na mnogim nivoima. Međutim, iako je veliki broj ispitanika priznao postojanje mnogih područja za zabrinutost, veoma malo je rečeno u smislu prijedloga na koji način bi ova tri ključna elementa mogla biti implementirana. U većini slučajeva, prihvatanje grešaka nije praćeno voljom da se nešto učini po datom pitanju, a sve je propraćeno stalnim pominjanjem nedostatka političke volje za promjenu.

Napomena

Iako je ovaj izvještaj zasnovan na iscrpnom istraživanju, pri njegovom čitanju treba imati na umu da nisu provođene nikakve velike istrage po pitanju optužbi koje su iznešene u toku samog istraživanja. Kako bi se osigurao određeni nivo tačnosti, korištena je metoda prikupljanja podataka širokog spektra i obavljen je razgovor sa velikim brojem ljudi, ali su u ovaj izvještaj uključene samo one optužbe ili problemi koje je iznio veći broj ljudi, uz izuzeće nekih koje su bile jedinstvene. Odlučeno je da se one uključe ne kao činjenice, već više u pokušaju da se naglasi raznolikost mišljenja u vezi sa organizovanim kriminalom u Bosni i Hercegovini. Takođe, primijetit ćete da određena krivična djela koja se pominju u odnosu na određene periode nisu kvantitativno izražena. Razlog tome je nedostatak podataka na osnovu kojih bi se procijenile iznešene izjave. Stoga ovaj izvještaj predstavlja samo pregled situacije, ali je definitivno potrebno raditi mnogo više na ovom polju.

Sadržaj

KRATAK PREGLED.....	4
NAPOMENA	8
SADRŽAJ	9
1 UVOD	11
1.1 Pregled postkonfliktnih iskustava.....	11
1.2 Ciljevi istraživanja.....	13
1.3 Svrha istraživanja	13
2 PREGLED DOSADAŠNJIH ISTRAŽIVANJA – HRONOLOŠKI PREGLED	14
2.1 Prelaz iz Jugoslavije u Bosnu i Hercegovinu.....	14
2.2 Ratni period – 1992-1995.....	15
2.3 Posljedice rata – Dejton 1995–2000.....	16
2.4 Intenziviranje organizovanog kriminala i odgovora na organizovani kriminal: 2000-2005.....	18
2.5 Stvarnost izlazi na vidjelo: 2006 – 2010.....	22
2.6 Spor i bolan oporavak: od 2010. godine do danas	23
2.7 Zaključak	25
3 PODACI I METODOLOGIJA	25
3.1 Predmetna studija	25
3.2 Opis podataka.....	25
3.3 Zaključak	26
4 ANALIZA PODATAKA I REZULTATI.....	27
4.1 Pregled EUPM-ovih dokumenata	27
4.2 Analiza slučajeva.....	28

4.3	Analiza intervjuja	32
4.4	Analiza intervjuja sa zatvorenicima.....	47
5	RASPRAVA I ZAKLJUČCI	51
5.1	Rasprrava	51
5.2	Zaključci.....	56
6	PREPORUKE	59
	REFERENCES.....	63

1 Uvod

1.1 Pregled postkonfliktnih iskustava

Postkonfliktnе zemlje obično ometa slab politički sistem koji ostavlja prostor za organizovani kriminal¹ i korupciju i podriva sigurnosne, političke i vladine institucije i ekonomiju.ⁱ Pojačana kriminalna aktivnost je tipična nuspojava takvih slabih sistema. Takođe, mnoge od tih zemalja su označene kao najkorumpiranije zemlje na svijetu.ⁱⁱ Ovi faktori su prepreka ponovnoj izgradnji države, efektivnosti i efikasnosti državnih institucija, izgradnji pozitivnih ekonomskih uslova, privlačenju direktnih stranih investicija, uspjehu međunarodne intervencije, a sve to ima direktni uticaj na održivost mira. Međutim, treba naglasiti da mnogi od ovih faktora mogu i prethoditi konfliktu, dok slabe institucije, čutanje većine i želja da se zaštite lični i profesionalni interesi u toku i poslije konflikta pomažu njihovom daljem uvlačenju u svakodnevni život mnogih. Takođe, širok spektar aktera u takvim periodima je često praćen širokim spektrom suprotnih interesa i planova, što otežava bilo kakvu pozitivnu intervenciju.

U postkonfliktnim zemljama kriminalu pogoduju ne samo tradicionalne postkonfliktnе kriminalne mogućnosti, već i visok nivo korupcije, naročito tamo gdje je odgovornost i nezavisnost policije, pravosuđa i javnih službenika na niskom nivou. Zbog toga su u postkonfliktnim zemljama kriminal i teški oblici kriminala često endemski. Porast kriminala se obično pripisuje dostupnosti oružja, prisustvu crnog tržišta, siromaštvu, ograničenim mogućnostima itd.ⁱⁱⁱ Interesantno je da su mnoge postkonfliktnе zemlje takođe pokazale kako su se u toku konflikta vlade i političari okrenuli kriminalcima i nelegalnim aktivnostima kako bi finansirali svoje aktivnosti i zadržali moć, kao i održali i uvećali lično bogatstvo. U mnogim slučajevima, te veze su se održale i nakon rata. Kao rezultat toga, mnogi kriminalci su, uz podršku vladajuće klase, iz rata nastojali izaći kao uvaženi poslovni ljudi tako što su svoju nelegalno stecenu dobit ulagali u 'zakonit posao'.^{iv} Smatra se kako ove veze povećavaju nivo korupcije i kriminaliziraju političke i ekonomске sisteme. Stoga odsutnost koherentnog i blagovremenog odgovora na kriminalitet i koruptivno ponašanje nakon konflikta može pomoći ukorijenjivanju takvih trendova u mnoge segmente društva. Takođe se smatra da što je vlast u zemlji opresivnija, to je kriminalni svijet organizovaniji i moćniji u tradicionalnom i netradicionalnom smislu, što dalje otežava uspješnu intervenciju, ukoliko je ona uopšte i moguća.^v

Kao što je već naprijed rečeno, smatra se da visok nivo organizovanog kriminala u postkonfliktnim zemljama podriva uticaj međunarodne zajednice u mirovnim operacijama. Nasuprot tome, postoje navodi da međunarodna zajednica može doprinijeti kriminalu obezbjeđivanjem minimalnog nivoa stabilnosti u postkonfliktnim zemljama, čime se otvaraju veće mogućnosti za kriminal.^{vi} Međunarodna zajednica je sklona davanju velikih sumi novca bez provjeravanja kako se taj novac troši, uvođenja revizorskih mjera i zahtijevanja rezultata. Ovo može i već je dovodilo do zloupotrebe i koruptivnih praksi trošenja među lokalnim akterima, uz malo ili nimalo posljedica. Međutim, do sada je provedeno veoma malo istraživanja koja bi se bavila izučavanjem ove veze. Postoje nagovještaji da se međunarodne politike u postkonfliktnim zemljama uvijek ne provode u potpunosti, ne zbog nedostatka želje, već više zbog nesposobnosti da se stvori okruženje za uspješnu implementaciju. Politike se često direktno i indirektno opstruiraju i često se mijenjaju u interesu drugih kompromisa ili

¹ Za potrebe ovog izvještaja, organizovani kriminal će biti definisan u njegovom najširem mogućem smislu kao '**nelegalne aktivnosti koje počine tri ili više osoba koje djeluju zajedno kao grupa**'. Svjesni smo debate u vezi sa definicijama organizovanog kriminala, kao i ograničenja koja sa sobom nosi korištenje ovako široke definicije, međutim, pošto je u BiH slika tako zamagljena, smatrali smo da je široka definicija najprikladnija.

političkih dogovora. Sve ovo otvara mogućnosti za kriminal i korupciju. Nažalost, potrebu za pregovorima i dogovorima često prouzrokuju akteri koji pokušavaju da zaštite svoje sopstvene interese, bilo političke ili kadrovske. Ovaj jaz između plana i onoga što je implementirano često i u velikoj mjeri kompromituje rezultate.^{vii}

Ovo se ipak ne može shvatiti kao potpuna osuda uloge međunarodne zajednice. Njena uloga u razvoju vladavine prava i borbi protiv organizovanog kriminala i korupcije u postkonfliktnim zemljama nije u potpunosti negativna, ali bi bilo fer ako kažemo da međunarodna zajednica nije uvjek igrala dovoljno jaku ulogu u stvaranju stabilnosti koja je neophodna za razvoj i implementaciju jakih praksi vladavine prava. Ovo nesumnjivo stvara mogućnost za cvjetanje organizovanog kriminala. Istraživanja su pokazala da određeni broj uobičajenih propusta omota efektivne međunarodne odgovore na polju vladavine prava. U izvještaju koji je sačinio Ured za borbu protiv terorizma, Nacionalno vijeće sigurnosti (2003), navodi se da su, nakon što su proučili iskustva u Bosni i Hercegovini (BiH), na Kosovu, u Avganistanu i Iraku, došli do zaključka o pet ključnih propusta u odgovorima međunarodne zajednice u postkonfliktnim društvima.^{viii} Ti propusti uključuju: nesposobnost brzog odgovora na postkonfliktnе zahtjeve po pitanju javnog reda i mira, neobezbjedivanje sredstava za rad sudova, popravnih ustanova i sigurnost granice, neadekvatnost napora za razvijanje lokalnih kapaciteta, nedostatak političke volje za suprostavljanje kriminalnim elitama i slab međunarodni kapacitet za uspostavu i primjenu vladavine zakona. Štaviše, u 2006. godini je, u izvještaju koji je za Svjetsku banku pripremio Odjel za sprječavanje konfliktata, pomirenje i društveni razvoj, navedeno jedanaest pitanja u smislu naučenih lekcija o reformi vladavine zakona. Ta pitanja uključuju nedostatak koherentne strategije i stručnosti, nedovoljno znanje o tome kako doći do promjene, sklonost fokusiranju na formu umjesto na funkciju, naglasak na formalni zakonski sistem umjesto na neformalni tradicionalni sistem, kratkotrajne reforme umjesto potrage za dugoročnjim strategijama, nasumične promjene umjesto posljedičnih i promjena određenih na osnovu konteksta, potreba za lokalnim nosiocima promjena, ograničena sposobnost da se dovede do lokalnog rukovođenja, ishitrena izrada ustava uz pravljenje kompromisa, loše osmišljeni programi pravne edukacije i potreba da se promjena sekvincira i prioritizira.^{ix} Ovi elementi zajedno sa domaćim faktorima otežavaju reformu vladavine prava i pitanja vezanih za krivično pravosuđe, tako da visok nivo organizovanog kriminala i korupcije u postkonfliktnim okruženjima nisu jedinstveni.

BiH perspektiva

Prema nekim navodima, organizovani kriminal i korupcija u BiH su povezani iznutra, kako u smislu tradicionalnog organizovanog kriminala, tako i u smislu kriminala bijelih okovratnika. Međutim, teško je izmjeriti obim bilo koje od tih veza. Stvarni obim problema organizovanog kriminala u BiH je predmet široke rasprave i jako ga je teško izmjeriti. Mnoge od procjena su zasnovane na špekulaciji i političkom interesu, a ne na empirijskom istraživanju. Međutim, bez obzira na stvarni obim problema, postoji široko rasprostranjeno vjerovanje da i organizovani kriminal i korupcija predstavljaju značajan rizik za Bosnu i Hercegovinu i Evropu uopšte. Mnogi smatraju da su međunarodna zajednica i domaći političari učinili malo u borbi protiv organizovanog kriminala i korupcije, navodeći da su politike koje su provođene oblikovane samim konfliktom i tadašnjim lokalnim politikama, a ne potrebom da se reformiše vladavina prava. Domaća, postkonfliktna dimenzija je nesumnjivo samo jedan od elemenata koji su ograničavali reformu u BiH. Nedostajao je i koherantan međunarodni odgovor koji bi uživao domaću podršku. Međunarodna zajednica je kritikovana zbog nedostatka rane intervencije na strateškom nivou na polju organizovanog kriminala. Oni nisu zahtjevali rezultate niti davali uporedne pokazatelje i/ili stalno pratili evoluciju organizovanog kriminala ili odgovor na njega. Umjesto toga, u BiH je proveden odgovor koji je bio predmetom mnogih pregovora u kojima su polu-nezavisni akteri aktivno štitili sopstvene interese.^x

Nezakonite ratne i postratne ekonomije i državne strukture definisane Dajtonskim mirovnim sporazumom su takođe igrale značajnu ulogu u smanjenju obima i efektivnosti odgovora međunarodne zajednice na ovom polju.

Iako se iskustvo BiH ne razlikuje mnogo od većine postkonfliktnih zemalja, istraživanje je pokazalo da se to ne odnosi na problem organizovanog kriminala u BiH. Kao rezultat toga, ovaj pregled će se baviti izučavanjem stvarnog obima problema i pitanja koja okružuju organizovani kriminal i korupciju. Moglo bi se reći da postoji zasićenje kada su u pitanju istraživanja provedena na ovom polju iz perspektive BiH zadnjih godina i taj argument ne bi bio bez osnove. Međutim, bez obzira na to, može se reći i da nije bilo ključnih saznanja niti značajnih pozitivnih promjena kao odgovor na njih. Cilj ovog izvještaja je da bude drugačiji po tom pitanju, da ponudi preporuke zasnovane na dokazima koji su zasnovani na iscrpnom pregledu širokog spektra proučenih podataka i materijala.

1.2 Ciljevi istraživanja

Cilj ovog istraživanja je da se ustanove faktori koji utiču na trenutno stanje po pitanju organizovanog kriminala u BiH, sa svrhom uspostave mogućih budućih koraka za borbu protiv istog. Kako bi se to postiglo, izvještaj će pokušati proučiti postojeći materijal o organizovanom kriminalu od prije rata do danas.

Kako bi se to učinilo, urađena je vremenska analiza kojom su se proučili određeni periodi u historiji BiH koji su posebno uticali na razvoj organizovanog kriminala, počevši od prije rata. Korištenje vremenske analize olakšava uvid u faktore koji su bili prisutni u određenim vremenskim periodima. Nažalost, mnogi od tih faktora su toliko isprepleteni da je teško odvojiti zavisne od nezavisnih varijabli, što povećava kompleksnost ovog područja.

Ovaj izvještaj počinje iscrpnim i širokim pregledom postojećeg materijala. Nakon toga se navodi koja vrsta podataka je prikupljena u svrhu ovog istraživanja i na koji način, prije same analize prikupljenih podataka. Sav taj materijal je proučen i ispitan u okviru rasprave, prije izdvajanja ključnih zaključaka iz cijelokupnog pregleda. Ti zaključci su zatim korišteni kako bi se sačinile preporuke zasnovane na dokazima i time osigurala praktičnost ovog rada.

1.3 Svrha istraživanja

Nadamo se da će ovaj pregled biti od koristi velikom broju ljudi i institucija, kao i međunarodnoj zajednici, time što će im omogućiti uvid u historijsku evoluciju organizovanog kriminala i korupcije od prije rata do danas. Takođe, on ima za cilj da na osnovu te evolucije predstavi savremeni pogled na trenutnu situaciju u kontekstu prepreka pristupa podacima i saradnji, kao i nedostatka političke volje za borbu protiv ovih problema putem transparentnih i kooperativnih mehanizama. Zbog tih ograničenja, trenutno je nemoguće odrediti tačan nivo organizovanog kriminala i korupcije u BiH, ali istraživanja kao što je ovo mogu obezbijediti temelj na kome bi se razvijalo dalje istraživanje i izgradio odgovor zasnovan na dokazima. Ovakvi izvještaji su važni za buđenje svijesti o ovom problemu. Dalja istraživanja su veoma važna, ako imamo na umu da je prema indeksu Transparency International-a BiH na 91. mjestu najkorumpiranijih zemalja svijeta, od ukupno 183 zemlje. Zbog čega se u zemlji u kojoj je opšte mišljenje da korupcije ima svugdje samo mali broj slučajeva istražuje i dovodi pred sud?

2 Pregled dosadašnjih istraživanja – hronološki pregled

2.1 Prelaz iz Jugoslavije u Bosnu i Hercegovinu

Iza kulisa jednopartijskog režima u Jugoslaviji (1945-1989) razvila se jaka veza između sigurnosnog sektora² i kriminalnih grupa, naročito u toku raspada i secesije bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Osamdesetih godina prošlog vijeka, sa raspadom na pomolu, kriminal i korupcija postaju prominentniji na političkoj areni u regiji.^{xi} Prelaz na decentralizovanu privrednu je išao u prilog staroj eliti koja je još uvijek funkcionalisala u okviru nove političke i ekonomskе situacije. Međutim, oni nisu bili jedini. U tom periodu je došlo i do nastanka nove elite, koja se korištenjem nelegalnih tržišta i metoda pozicionirala van uspostavljenе državnosti. Interesantno je da su počele da se pojavljuju veze između vladajućih elita i ovih kriminalnih elemenata.^{xii} Zapravo, postoje tvrdnje da je upravo ta simbioza između vlasti i organizovanog kriminala u toku stvaranja novih jugoslovenskih država otjerala zemlje Balkana u rat.³ ^{xiii} Mnoge od ovih veza su se dalje razvile u toku rata, a veliki broj je postao još jači i nezavisniji. Takođe, postoje tvrdnje da je transformacija iz državnih u privatne interese utrla put povećanoj korupciji i kriminalu.

U toku osamdesetih godina prošlog vijeka, država je praštala i pomagala crno tržište.^{xiv} Prema nekim mišljenjima to je bio početak organizovanog kriminala u BiH. Teško je u potpunosti ocijeniti ovu tvrdnju ili u potpunosti objasniti prisustvo i ulogu koju je imao organizovani kriminal u prijeratnoj BiH. Pored njene uloge tranzitne rute, čini se kako je 'crno tržište' bilo jedini prepoznat oblik organizovanog kriminala u BiH tokom osamdesetih godina prošlog vijeka.^{xv} Ipak, mnogi elementi tog tržišta čine taj period interesantnim, ne samo u BiH već i na Zapadnom Balkanu uopšte. Ta tržišta su navodno korištena kao način za sticanje lične dobiti elite i kao sredstvo tajnih službi. Na primjer, u Srbiji je Miloševićeva vlada spojila agencije za provođenje zakona i sigurnosne službe sa organizovanim kriminalcima, ne samo kako bi kreirala produktivne veze, već i kako bi nadgledala veliku crnu i sivu ekonomiju.^{xvi} Ove veze su kasnije navodno korištene kako bi se zaobišle nametnute sankcije, kako bi Milišević stekao novac za sebe i za svoju vladu i spriječio pobunu osiromašenih.^{xvii} Zbog toga se za period njegove vladavine tvrdi kako je to bio ne samo korumpirani i autokratski, već i kriminalni režim, koji je pomagao trgovinu drogama i oružjem, iznude i otmice pojedinaca i ciljana ubistva.^{xviii} Sistemi u zemljama u okruženju su kopirali ove prakse.^{xix}

U toku prve dvije godine devedesetih, organizovani kriminal i aktivnosti kriminalnih grupa su cvjetali na Zapadnom Balkanu i u BiH.^{xx} Fragmentirane političke strukture nastale raspadom komunističke partije i uspostavom nacionalnih partija i korupcija su dalje pogodovali aktivnostima kriminalnih grupa. Pad komunizma, novootvorene granice i užasni ekonomski uslovi, sve je to doprinijelo stvaranju okruženja pogodnog za rast organizovanog kriminala. Interesantno je da je ovaj period takođe imao značajnu ulogu u budućoj poziciji BiH na međunarodnoj sceni kada je u pitanju nelegalna trgovina oružjem. BiH je kao i druge države bivše Jugoslavije izvukla korist od Titovih zaliha. Tito je pedesetih godina prošlog vijeka osigurao čuvanje zaliha u tajnim skladištima širom zemlje.^{xxi} Iako je sedamdesetih godina prošlog vijeka vojska SAD-a finansirala program pomoći za

² Ovo obuhvata veliki broj 'sigurnosnih agencija', od agencija za provođenje zakona do tajnih službi, a u kontekstu BiH čak i nacionalne odbrambene snage i garde koje su nastale na etničkim osnovama.

³ "Veza između paralelne trgovine i nasilnog konflikta ne daje uzročno objašnjenje bosanskog rata, ali ukazuje na samorastući reproduktivni ciklus između pada ekonomije (smanjenje cijene za nelegalne aktivnosti), rastuće važnosti nacionalnih granica i razlika, ponovne tradicionalizacije socijalnih veza (mafija), ekonomskog iskorištavanja nasilnog konflikta, kriminalizacije i komercijalizacije vojske i prepoznavanja komercijalnih interesa u konfliktu i razlika koje su proizašle iz toga."

povlačenje velikog dijela tog oružja iz upotrebe, veliki dio nije pravilno uništen⁴. Veliki dio oružja koje je navodno uništeno u tom procesu je kasnije koristila srpska Milicija u ratu u BiH.^{xxii} Nažalost, neadekvatan inventorni nadzor, slaba kontrola izvoza i navodna korupcija službi, kako prije tako i poslije rata, osigurali su da veliki dio tog oružja ostane dostupan paravojskama i kriminalnim grupama.^{xxiii}

2.2 Ratni period – 1992-1995.

Značaj ovog perioda za BiH zbog samoga rata je nepobitan, ali je taj period značajan i u smislu organizovanog kriminala u BiH, jer je osigurao dalje povoljne uslove za njegov razvoj.^{xxiv} Prema nekim tvrdnjama su ratni uslovi, kao i sankcije i embarga međunarodne zajednice koji su uslijedili doveli do širenja organizovanog kriminala u BiH i daljeg razvoja sive i crne ekonomije koja se pojavila prije rata.^{xxv} Štaviše, postoje nagovještaji i da je kriminalna ekonomija koja se odvijala u toku rata zapravo sama po sebi kreirala samoodrživu logiku vođenja rata, jer je mnogima obezbjedivala značajan prihod. Takođe, prema nekim navodima, prolongirani rat je bio način zaštite ratnih kriminalaca od moguće poslijeratne istrage.^{xxvi}

Organizovani kriminal je bio uobičajen u BiH u toku rata. Prijeratni švercerski kanali su korišteni za krijumčarenje nafte, cigareta, duhana i oružja. Prema nekim navodima, krijumčarenje droga se nastavilo u toku rata uz podršku državnih sigurnosnih organizacija, koje su navodno igrale značajnu ulogu.^{xxvii} Ratni uslovi i raspad vladavine prava koji je nastupio uslijed njih su olakšali eksploraciju ljudi i kreirali veće mogućnosti za njihovo iskorištavanje. Ovi uslovi su takođe doveli do legitimizacije određenih upitnih ponašanja od strane širokog kruga aktera.^{xxviii} Prva primjetna promjena bila je podrška koju je politička elita davala povećanoj ulozi paravojnih grupa, što je bilo evidentno kod sve tri zaraćene strane⁵. U Sarajevu su prve grupe koje su u ranim danima konflikta izašle na ulicu bile kriminalne i paravojne grupe.⁶ Zapravo, po nekim navodima su paravojne grupe slate na liniju fronta kako bi se intenzivirao rat, pošto mnogi obični ljudi nisu htjeli da učestvuju u tome.^{xxix} Prema izvještajima Komisije Ujedinjenih nacija, ove grupe su provele veliki dio kampanja etničkog čišćenja.^{xxx} Ujedinjene nacije su identifikovale 83 paravojne jedinice koje su djelovale u toku rata na svim stranama. Ove grupe su unajmljivane za ulijevanje mržnje i straha i navodno su odgovorne za mnoga ubistva, silovanja i pljačke. One su takođe bile umiješane u šverc i crno tržište. Interesantano je da su mnoge od ovih zaraćenih grupa saradivale preko neprijateljskih linija. Štaviše, te veze nisu nestale ni nakon uspostave mira.^{xxxi}

Navodno je i policija igrala ulogu u održavanju i pomaganju ove vrste kriminaliteta u toku rata. Policijske snage su uglavnom bile podijeljene po etno-političkim osnovama, slično kao i etničke stranke koje su formirale prvu postsocijalističku vladu.^{xxxii} Kao rezultat toga, policija je i u toku rata igrala aktivnu ulogu u uspostavi etničkih, nacionalnih (para) država, što je dovelo do specifičnog oblika ponovne politizacije policije.^{xxxiii} Ovo je, u kombinaciji sa formiranjem paravojnih grupa i kriminalnih elemenata, pomoglo ugradnji organizovanog kriminala i korupcije u temelje poslijeratne države. Štaviše, ova modifikacija policije je dovela do nejasne linije između kriminala i prevencije kriminala.^{xxxiv}

⁴ Serijski brojevi tog naoružanja su korišteni kako bi se dokazala autentičnost ovih tvrdnji. Iznenadjuje to što događaji koji okružuju način na koji se to desilo nisu nikada istraženi.

⁵ Bošnjaci, Srbi i Hrvati.

⁶ Ozloglašeni gangsteri Mušan Topalović (Caco) i Ismet Bajramović (Ćelo) su bili samo neki od njih. Isto se desilo i u područjima pod hrvatskom kontrolom. Jedna od njihovih grupa se zvala Vukovi, a vodila ju je jedna od prominentnih ličnosti sarajevskog podzemlja. Srbe su predstavljali Arkanovi Tigrovi i Bijeli orlovi.

Iz perspektive međunarodne zajednice, ovaj period je Evropskoj uniji dao mogućnost da postane politički igrač na polju inostrane odbrambene politike.^{xxxv} Konflikti u Jugoslaviji su posmatrani kao prvi test za novouspostavljenu Zajedničku odbrambenu i sigurnosnu politiku (CFSP), jer su pregovarači Evropske unije radili na uspostavi prekida vatre, čime je u julu 1991. godine prekinut rat u Sloveniji (Brionska deklaracija).^{xxxvi} Međutim, sa izbijanjem rata u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini počela su da izlaze na vidjelo ograničenja novoformirane CFSP.^{xxxvii} Kako su se stvari dalje pogoršavale, EU su marginalizirale intervencije UN-a i drugih međunarodnih aktera. Područja rada koja je ranije vodila EU, kao što su diplomatsko djelovanje, implementacija sankcija i dostavljanje humanitarne pomoći su stavljeni pod okrilje UN-a, čime je značajno smanjena uloga EU.^{xxxviii}

Moglo bi se reći da je primjenom sankcija međunarodna zajednica, iako možda nemamjerno, odigrala značajnu ulogu u stvaranju novog pogodnog tla za razvoj organizovanog kriminala u BiH i zemljama u okruženju. Između 1992. i 1996. godine su odlukom Vijeća sigurnosti UN-a nametnuta ograničenja u trgovinskim i finansijskim odnosima na Zapadnom Balkanu.^{xxxix} Ove sankcije su se odnosile na trgovinu, zračni promet, finansijske transakcije, naučnu i tehničku saradnju i sportsku i kulturnu razmjenu. Kasnije su sankcije proširene i na zamrzavanje imovine u inostranstvu. Mnoge od ovih sankcija su 1994. godine primijenjene u BiH, sa namjerom da posluže kao oblik pritiska na Miloševićevu vladu da prekine podržavati bosanske Srbe.^{xl} Nažalost, ove sankcije nisu imale planirani efekat, već su izazvale značajne posljedice na polju organizovanog kriminala i korupcije na Zapadnom Balkanu i u BiH. Šverc je postao aktivnost državne sigurnosti zbog potrebe za robama od vitalnog značaja.^{xli} U Srbiji je, na primjer, Milošević postavio Mihalja Kertesa da nadzire i reguliše sankcije, čovjeka za koga se govori da je prije toga kao šef carine igrao rukovodeću ulogu u krijumčarenju oružja bosanskim Hrvatima i Srbima.^{xlii} Sankcije su skinute u oktobru 1996. godine.^{xliii} Međutim, njihov uticaj je značajno doprinio pojavi elite kojoj je nabavka i prodaja roba pod sankcijama omogućila stvaranje platforme za njihovu dalju političku/ekonomsku dominaciju. Razvili su se savezi između nacionalističkih političkih partija, lokalnih kriminalnih sindikata (transnacionalnih paravojnih snaga) i kriminalizovanih državnih sigurnosnih agencija.^{xliv} Postoje mišljenja kako je u tom periodu organizovani kriminal evoluirao iz svog osnovnog oblika, ali je on zapravo bio sofisticiran od samog početka i zato je brzo rastao.^{xlv} U tom periodu se u regionu pojavilo i pranje novca, a mnogi visokorangirani političari su koristili svoje direktnе ili indirektnе veze sa nekadašnjim državnim firmama kako bi oprali stečeno bogatstvo.^{xlvii}

Nezakonita nabavka i prodaja oružja je takođe cvjetala u to vrijeme, čak i u sred međunarodnog embarga na oružje koji je uveden na cijeloj teritoriji bivše Jugoslavije.^{xlviii} Dok je Srbija imala pristup zalihamu, u Hrvatskoj i BiH nije bilo skoro nikakvih zaliha.^{xliii} BiH i Hrvatska su se okrenule crnom tržištu kako bi nabavile oružje. Prema nekim izvještajima, dio tog oružja je dolazio čak iz Argentine i Južne Afrike.^{xlix} Jedna od najvećih nelegalnih pošiljki stigla je u BiH iz Irana preko Hrvatske. Prema nekim navodima, to je bio dio tajnog programa SAD-a namijenjenog pomoći Armiji BiH. Hrvatima je u zamjenu za dopuštenje da oružje prođe kroz Hrvatsku dozvoljeno da zadrže 30% od svake isporuke.¹ Ironično je da je pred kraj rata Srbija nelegalno uvozila oružje istim putevima kao i BiH i Hrvatska.^{li}

2.3 Posljedice rata – Dejton 1995–2000.

Poslijeratni period u BiH je obilježila očita legitimizacija kriminala i korupcije. Kako je ranije pomenuto, veze koje su nastale prije rata, kao i one stvorene u ratu nisu nestale prestankom konflikta.

One su nastavile da jačaju, a mnoge od njih su se održale sve do danas. Iako je Vašingtonskim sporazumom (1994.) i potpisivanjem Dejtonskog sporazuma 1995. godine okončan rat u BiH, prema nekim mišljenjima to nije bio pravi mehanizam za prelazak BiH u potpuno funkcionalno demokratsko društvo i svojom je atipičnom i nedemokratskom prirodom zapravo kreirao neophodne elemente za dalji razvoj već prisutnog organizovanog kriminala i korupcije.^{lii} Dejtonski sporazum je ozbiljno osuđivan u vezi sa organizovanim kriminalom uz tvrdnje da je u suprotnosti sa efektivnom borbom protiv organizovanog kriminala.^{liii} Dejton je kreirao državu koja je zbog svoje decentralizovane organizacije neopravdano skupa za održavanje,^{liv} državu u kojoj nema jasnih mehanizama podjele vlasti, koja ima slabe ili nikakve institucije na državnom nivou i koja je etnički podijeljena.^{lv} Sve ovo je kreiralo neophodne faktore za cvjetanje organizovanog kriminala i korupcije, što je dovelo do epidemije organizovanog kriminala i korupcije u BiH u poslijeratnom periodu. Interesantno je pomenuti da je 1999. godine reporter novina *The New York Times* pisao o tome kako su, od potpisivanja Dejtonskog sporazuma četiri godine ranije, nacionalističke vođe pronevjerile čak milijardu dolara iz javnih fondova i međunarodne pomoći.^{lvii}

U slučaju BiH, šverceri, trgovci oružjem i kvazi-kriminalni ratnici nisu samo profitirali u ratu i hranili se vojnim konfliktom, već su igrali presudnu ulogu u njegovom početku, trajanju i rezultatu. Oni nisu bili samo nusproizvod rata, već i njegov intergralni dio.^{lviii} Zapravo su mnoge od tih grupa, sastavljenih od bivših boraca i vojske, bile voljne da ugroze mir kako bi nastavile da ubiraju nelegalno stечenu dobit.^{lvix} Interesantno je da su mnogi od ovih ratnih kriminalaca iz rata izašli kao dio nove elite, sa bliskim vezama sa političarima i sektorom sigurnosti.^{lix} Pojavila se simbioza između kriminalizirane političke ekonomije i političkih elita. U mnogim slučajevima su političke stranke bile nerazdvojive od kriminalnih grupa. Državni ured za računovodstvo SAD-a je rekao da je postojala mreža savezništava između kriminalaca i nacionalnih političkih službenika i da su svi oni imali koristi od spore reforme vladavine prava, ekonomije i postojećih tenzija u BiH.^{lx}

U odsustvu vladavine prava, značajno je porasla nabavka i nekontrolisana dostupnost ličnog naoružanja. Putevi za krijumčarenje oružja su podsjećali na ranije puteve za trgovinu drogama. Trgovina nelegalnim oružjem je porasla na cijelom Zapadnom Balkanu.^{lxii} Nepotrebno oružje i municija su krijumčareni van zemlje u druga konfliktna područja.^{lxiii} Srbija, BiH i Hrvatska su navodno snabdijevale Irak oružjem i mašinama. Navodno su koordinaciju i izvoz vršile privatne kompanije, ali uz podršku moćnih elita. Putevi za krijumčarenje koji su korišteni u ratu su prošireni nakon rata. Bivši vojnici i borci su postali posrednici, a bivši neprijatelji su razvili zajedničke operacije krijumčarenja.^{lxvii} Oni koji su koristili ove napredne mreže krijumčarenja su očito bili u stanju da prevaziđu etničke podjele.^{lxviii} Ovo je jedan interesantan aspekt rata, koji se ne priznaje i o kome se ne govori. Međuetnička napetost često baca sjenu na istraživanje ove kooperativne kriminalne i političke ekonomije između različitih etničkih grupa, od koje se dobar dio dešavao u toku rata.^{lxv}

Tradicionalna ruta za krijumčarenje heroina se blago promijenila nakon rata⁷, tako da Zapadni Balkan više nije bio integralni dio te rute.^{lxvi} U mnogim slučajevima je ruta za krijumčarenje preusmjerena preko Makedonije i dijela Kosova pod kontrolom Albanaca. Rat je ojačao kriminalne aktivnosti Albanaca i oni su prosperirali zahvaljujući svojim međunarodnim mrežama. Njihove grupe su imale hijerarhijsku strukturu, bile su disciplinovane i ekstremno nasilne, tako da su zadržale veći dio

⁷ Ruta je u to vrijeme prolazila kroz Tursku, Bugarsku, Rumuniju, Mađarsku, Slovačku, Češku Republiku, Njemačku i Nizozemsku.

tržišta.^{lxvii} Nekadašnje prijeratne rute za krijumčarenje droge⁸ i rute kreirane u toku rata su nakon rata počele da se koriste za krijumčarenje ljudi.^{lxviii} Došlo je do porasta trgovine ljudima u tom periodu. Žene su prisiljavane na prostituciju, muškarci na rad, a djeca (Romi) na prosjačenje.^{lxix} Postoje naznake da su devedesetih godina prošlog vijeka članovi međunarodne zajednice donosili oko 70% dobiti trgovcima ljudima.^{lxx} Nedostatak društvene svijesti, odsustvo vladavine prava i veliko prisustvo stranaca u kombinaciji sa faktorima kao što su nizak nivo obrazovanja, niska stopa zaposlenosti itd., sve je to uticalo na porast te vrste kriminala.

U poslijeratnom periodu je došlo i do porasta šverca cigaretama na Zapadnom Balkanu. Italijanska finansijska policija (*Guardia de Finanza*) je sačinila izvještaj u kome je povezala međunarodne duhanske kompanije i balkanske vlade, naročito onu Crne Gore, u krugove šverca cigaretama. Od sredine pa do kraja devedesetih, čak i uz pojačanu pažnju EU, Zapadni Balkan je ostao skladište za cigarete koje su švercovane diljem Evrope.^{lxxi} Ured za borbu protiv prevara EU je procijenio da su zemlje članice samo u 1998. godini na porezima izgubile otprilike 4,7 milijardi eura. Jedan kontejner ili kamion cigareta je vrijedio otprilike milion eura u porezima, tako da je to bio veoma unosan posao za kriminalne bande. Prema nekim tvrdnjama, toliki obim i neophodna logistička mreža ne bi bili mogući bez direktne umiješanosti država i multinacionalnih kompanija.^{lxxii}

U toku rata su državne institucije jako oštećene, što je za rezultat imalo pomaganje rastućem organizovanom kriminalu i direktnoj i indirektnoj korupciji.^{lxxiii} Agencije za provođenje zakona nisu bile naviknute na demokratsko okruženje, jer su osmišljene da rade tajno i budu veoma sumnjive prema reformama, odgovornosti i razmjjeni informacija.^{lxxiv} Predložene su radikalne reforme njihovih funkcija, ciljeva i zadataka. Međutim, to je naišlo na otpor. I druge institucije su prošle kroz reformu, sa manje ili više uspjeha.

2.4 Intenziviranje organizovanog kriminala i odgovora na organizovani kriminal: 2000-2005.

Ovih pet godina obilježila je značajna promjena tempa međunarodnih aktivnosti i reformi. Veliki broj novih institucija uspostavljen je pod vodstvom visokog predstavnika Pedija Ešdauna. Među tim institucijama bile su Obavještajno-sigurnosna agencija (OSA), Državna agencija za istrage i zaštitu (SIPA), Sud BiH sa specijalizovanim odjelima za ratne zločine i organizovani kriminal i korupciju, Državno tužilaštvo, Visoko sudska i tužilačko vijeće (VSTV), Ministarstvo odbrane i jedinstvene Oružane snage BiH (OSBiH).^{lxxv} Nažalost, uspostava i pokretanje velikog broja ovih institucija tekle su veoma sporo, tako da se i dan danas čeka na njihov predviđeni uticaj. U ovih pet godina, potrošeno je pet milijardi dolara na restrukturiranje BiH, ali je ona i dalje u zastoju i nefunkcionalna. To je navodno dijelom zbog rata i postsocijalističke prošlosti, a dijelom zbog velikog broja moćnih elita koje imaju i sposobnost i želju da održe *status quo*.^{lxxvi} Političke strategije i programi EU bili su značajni, ali su im nedostajali odgovarajući operativni mehanizmi i implementacija. U tom periodu je uspostavljena i Policijska misija Evropske unije sa ciljem da reforomiše postojeće policijske snage.^{lxxvii} Njihov portfolio se djelimično preklapao sa EUFOR-om, koji je uspostavljen 2004. godine.^{lxxviii}

Nažalost, istovremeno sa intenziviranjem međunarodnih aktivnosti u BiH, došlo je do skretanja globalne međunarodne pažnje sa organizovanog kriminala na terorizam, što je negativno uticalo na evropski, globalni i naročito na odgovor zemalja Zapadnog Balkana na organizovani kriminal.^{lxxix} Iako se u BiH borba nastavila, sve to se zbog mnogo čega nije moglo dogoditi u gore vrijeme za BiH,

⁸ Korištene rute su bile zasnovane na pretkonfliktnim rutama za krijumčarenje kroz ili iz BiH u Hrvatsku, Sloveniju i dalje u Italiju / Austriju.

jer zemlje u okruženju više nisu poklanjale istu pažnju organizovanom kriminalu. Kako je rekao predstavnik generalnog sekretara UN-a u vezi sa BiH: „Ratne podzemne mreže su se pretvorile u (političke) kriminalne mreže umiješane u masovni šverc, utaju poreza i trgovinu ženama i ukradenim vozilima“. ^{lxxx} Glavni zamjenik visokog predstavnika, Donald Hejs (2002.), jasno je rekao da najveća prijetnja sigurnosti BiH nije nacionalizam, već kriminal, korupcija i nezaposlenost. ^{lxxxi} Ipak, preduzeti su odlučujući koraci. Visoki predstavnik je nametnuo Krivični zakon i Zakon o krivičnom postupku, a i Parlament BiH se takođe uključio u borbu. Nažalost, ova predanost se do 2006. i u 2007. godini smanjila.

Iako već ukinuti, sankcije i embarga su i u ovom periodu uticali na BiH. Međutim, veoma malo pažnje se pridavalо njihovim kriminalnim posljedicama. Mnoge ekonomске aktivnosti su odgurane u podzemlje, što je dramatično povećalo nelegalnu trgovinu. Do 2003. godine je otprilike 50% BiH ekonomije bilo zasnovano na crnom tržištu. ^{lxxxii} Na primjer, sankcije nametnute Srbiji i Crnoj Gori (Federativna Republika Jugoslavija), iako smatrane jednim od najefektivnijih u historiji sankcija, podstakle su korupciju, šverc i kriminal. Pokazalo se da su osobe umiješane u taj šverc bile povezane sa vladom i pod zaštitom vlade. ^{lxxxiii} Uz pomoć BiH vlasti data je mogućnost onima koji su se snalazili u podzemnoj ekonomiji da unaprijede svoje sposobnosti i veze. Nažalost, ovo je proizvelo novi sloj dobitnika i gubitnika i dovelo do značajne preraspodjele bogatstva u BiH. ^{lxxxiv} ⁹

Ranih godina 21. vijeka vlasti su prijavile značajan porast broja organizovanih kriminalnih grupa sa Zapadnog Balkana. Takođe je rečeno da su te grupe čvrsto povezane sa političkim strukturama, policijom, pravosuđem i tajnom službom. ^{lxxxv} Same organizovane kriminalne grupe su imale šire labave mreže. Balkanske kriminalne grupe su počele da se pojavljuju u većem broju u vodećim zemljama EU. ^{lxxxvi} Te grupe su formirale saveznštva sa ruskim i italijanskim bandama u trgovini krivotvorenim dolarima, oružjem i migrantima. ^{lxxxvii} Prema nekim izvještajima, na Zapadnom Balkanu su terorizam i organizovani kriminal bili povezani, a organizovani kriminal je bio osnovni izvor finansiranja terorizma. ^{lxxxviii} Hrvatske, bosansko-hercegovačke i srpske grupe su djelovale zajedno na polju krađe vozila, a BiH je bila poznata po najvećem tržištu ukradenih vozila. ^{lxxxix} Šverc cigareta, alkohola i naftnih proizvoda je bio široko rasprostranjen, a BiH je uglavnom bila zemlja tranzita. ^{xc} Državna agencija za istrage i zaštitu (SIPA) uspostavljena je 2004. godine, ali na nju se nije gledalo kao na tračak svjetlosti u borbi protiv organizovanog kriminala, što su svi očekivali, već je njen uloga u borbi protiv organizovanog kriminala postala predmetom javnih rasprava i naišla na ogroman politički pritisak. ^{xcii}

Ovakav nivo kriminala i šverca se nije mogao odvijati bez saradnje nisko i visoko-rangiranih službenika i političara, za što postoje i dokazi. Taj dosluh je bio jedna od ključnih komponenti visokog nivoa korupcije u BiH u to vrijeme. Ova veza između organizovanog kriminala i korupcije na visokom nivou bila je produkt neuspjeha uspostave vladavine prava i nepostojanja političkog i privrednog okruženja u kome bi prave vođe i privrednici mogli da djeluju. ^{xcii} U to vrijeme se nije govorilo samo o korupciji na visokom nivou, već je ona bila jasno vidljiva i u svakodnevnom životu. Plaćanje mita policiji, lokalnim vlastima i davaocima usluga kako bi se izbjeglo krivično gonjenje i/ili ubrzao spori birokratski sistem je postalo uobičajena pojava. ^{xciii} Interesantno je da je korupcija u BiH u to vrijeme opisivana kao veoma drugačija u odnosu na korupciju u drugim zemljama; na nju se gladalo kao na stanje uma prisutno kod velike većine ljudi. ^{xciv}

⁹ Uloga vlade u kršenju sankcija nije novi fenomen na Zapadnom Balkanu. U većini zemalja gdje se uvedu sankcije, odgovor i intervencija vlade je opravdana potrebom da se minimiziraju negativne posljedice i smanji mogućnost javnih nereda. Međutim, postoje i suprotne tvrdnje da oni to rade kako bi ostvarili zaradu, učvrstili vlast, zadržali *status quo*, a u mnogim slučajevima i kako bi uspostavili veze sa ilegalnim međunarodnim privrednim akterima.

Prijavljeno je da je u 2003. godini Republika Srpska (RS) izgubila 500 miliona KM na utaji akciza i poreza, što je skoro jednako godišnjem budžetu tog entiteta.^{xcv} U anketi Svjetske banke koja je provedena iste godine, BiH je stavljena među prvih nekoliko zemalja sa najvećim nivoom zarobljenosti države (stanje u kome akteri iz javnog i privatnog sektora utiču na izradu zakona i regulative u svoju korist).^{xcvi} Prema dokumentu nazvanom „BiH: Dijagnostičko istraživanje korupcije“ (2003.), na mito je odlazilo oko 10% ukupnih troškova poslovanja.^{xcvii} Prema nekim izvještajima, do ovakvog nivoa korupcije je došlo zbog faktora kao što su niske plate, neefikasne kaznene politike, loši ljudski resursi, nepostojanje nadzora nad ovlaštenjima carina i vlasti, nepostojanje strogih pravila poslovanja i privredna protekcija.^{xcviii}

U to vrijeme je visoki predstavnik u BiH izvjestio UN da BiH još uvjek nema moderne mehanizme prikupljanja kriminalističko-obavještajnih podataka, da ima staru opremu, slabo obučene službenike i da nema jasnou stratešku viziju.^{xcix} Sve to u kombinaciji sa decentralizovanim policijskim snagama vodi do ograničene saradnje i koordinacije po pitanjima koja se tiču više zona odgovornosti, što ide u prilog organizovanim kriminalnim grupama.^c U to vrijeme je organizovani kriminal postao prepreka pravnoj, političkoj i privrednoj reformi, što je imalo negativan uticaj na razvoj, stabilnost i sigurnost u BiH. Kao i u ostatku Zapadnog Balkana, porastu ovog problema su doprinijeli faktori kao što su pitanja vladavine prava, propusnost granica, raseljena lica, izbjeglice, ekonomski i socijalni uslovi, frustrirane paravojne formacije i korumpirani visoko-pozicionirani službenici sa vezama sa organizovanim kriminalom.^{ci}

U to vrijeme je došlo do porasta trgovine ljudima kroz i u BiH. Ta trgovina se uglavnom odnosila na trgovinu ženama za seksualnu eksploraciju. Granična policija je uspostavljena 2003. godine, ali je na samom početku uradila veoma malo protiv trgovine ženama, jer su u tom polju dominirale sofisticirane mreže.^{ci} Trgovina ženama je navodno donosila ekstremno visoke mjesecne prihode, a veći dio toga je dolazio iz seksualne trgovine, odnosno prostitucije. Osobe umiješane u to su bile veoma dobro organizovane, dobro povezane i prilično imune na krivično gonjenje.^{ciii} Navodno je postojala bliska saradnja između trgovaca i lokalne policije i sudskog sistema, koji ili nije bio voljan ili nije bio sposoban da ih procesuira.^{civ} Visoki međunarodni posmatrač citiran u magazinu *Observer* je izjavio da postoje jake indikacije da su vlasti u BiH na najvećem nivou bile umiješane u trgovinu ljudima i krijumčarenje ilegalnih imigranata.^{cv} Ni međunarodna zajednica nije bila imuna na kritike po ovom pitanju, jer su mnogi tvrdili da je njihovo prisustvo doprinijelo povećanju potražnje u seksualnoj industriji, a neki su išli čak toliko daleko da su iznosili tvrdnje o direktnoj umiješanosti članova međunarodne zajednice.

Ranih godina 21. vijeka područje Balkana je nastavilo sa učešćem u nabavci i prodaji nelegalnog oružja. Hrvatska i Slovenija su u to vrijeme bile važan izvor oružja za nelegalno tržište oružja u Amesterdamu.^{cvi} Interesantno je da su NATO snage u BiH presrele veliku isporuku oružja krijumčarenog za Kosovo, koje je bilo dio operacije koju je organizovala Agencija za istraživanje i dokumentaciju (AID), u koju su navodno bili umiješani i visoki dužnosnici iz Ministarstva odbrane.^{cvi} Trgovina oružjem je u to vrijeme bila dobro struktuirana i organizovana. Prema izvještajima španske obavještajne službe, IRA je kupovala oružje i municiju od grupe u Republici Srpskoj koje su se bavile prodajom oružja. To oružje je navodno poticalo iz bivše jugoslovenske vojske, vojske BiH i policije. Francuske i španske vlasti su takođe utvrdile da postoje veze između oružja i eksploziva iz Hrvatske i ETA-e.^{cvi} Govorilo se kako su u to vrijeme BiH i Hrvatska postale glavni izvori nelegalnog oružja i za IRA-u i ETA-u.^{cix} Interesantno je da su i ETA i IRA dio oružja navodno platile kolumbijskim kokainom.^{cx}

Ovo preklapanje nelegalne trgovine narkoticima i oružjem nije trend specifičan samo za Balkan. Do ove pojave dolazi u mnogim slučajevima, u interesu dobre trgovine. U tom istom periodu su se, na primjer, pojavile veze između IRA-e i FARC-a. FARC je IRA-i u zamjenu za obuku dao pristup novcu i dogovorio nabavku oružja iz Rusije u vrijeme kada je u Irskoj bio na snazi prekid vatre i razoružavanje. U ovom poslu su i novac i narkotici prelazili iz ruke u ruku. Postoje i izvještaji da je IRA koristila dio ovih droga kako bi isplatila trgovce oružjem u Hrvatskoj.^{cxi} Hrvatski trgovci oružjem su navodno bili pod zaštitom Hrvatske demokratske zajednice BiH (HDZ BiH), Ministarstva odbrane, unutrašnjih poslova, carine i tajne službe, a pomagala je čak i hrvatska dijaspora.^{cxxii} Ne samo da su oružje i municija švercovani kroz, u i iz BiH, već je i većina domaćih kriminalnih aktivnosti bila indirektno povezana sa nelegalnim posjedovanjem oružja. Skoro sva ubistva i samoubistva počinjena u Kantonu Sarajevo u 2003. godini su prema izvještajima počinjena oružjem bez dozvole. Mnoga silovanja, pljačke i krivična djela vezana za droge su takođe počinjena uz upotrebu nelegalnog oružja.^{cxxiii} Velika količina viškova naoružanja nacionalnih vojski Zapadnog Balkana je uništena u tom periodu u okviru programa koji su finansirale SAD, ali je ipak mnogo oružja ostalo u rukama civila ili u loše čuvanim vojnim skladištima.^{cxiv}

Prvih godina 21. vijeka je došlo do ponovnog pojavljivanja južne grane balkanskog puta droge.^{cxxv} Nastavila se dominacija kosovskih Albanaca iz sredine devedesetih, a skandinavski i njemački zvaničnici su izjavili da su Albanci umiješani u uvoz 80% evropskog heroina.^{cxxvi} Oni su u to vrijeme navodno bili umiješani i u trgovinu kokainom i kanabisom.^{cxxvii} U tom periodu je došlo i do značajne promjene kolumbijske rute za uvoz kokaina u Evropu, koja je prebačena iz Španije na Zapadni Balkan.^{cxxviii} U to vrijeme su, pored Albanaca, u trgovinu drogama bile umiješane i zemlje Zapadnog Balkana. Srbija je igrala značajnu ulogu na tržištu heroina i sintetičkih droga, a Makedonija u proizvodnji hemijskih prekursora.^{cxxix} BiH je navodno bila raj za trgovinu drogama i važna tranzitna tačka za marihuanu i opijate. Interesantno je da je prema izvještajima oko 20% droga koje su prolazile kroz BiH zadržavano za domaće potrebe.^{cxx}

Ovaj rast organizovanog kriminala i korumpiranog ponašanja u BiH u to vrijeme je djelimično bio potpomognut značajnim preklapanjem politike i privrede, uspjehom kriminalne/političke elite, nacionalnim vladama koje su izbjegavale vladavinu prava i niskom stopom rizika za kriminalce.^{cxxi} Ovaj dosluh je, naročito u BiH, bio potpomognut nedostatkom stvarne primjene novih zakona, do čega je jednim dijelom došlo zbog nedostatka resursa i/ili nerazumijevanja potreba.^{cxxii¹⁰} U tom periodu je pranje novca postalo rastući problem. OHR je procijenio da je u tom periodu u BiH prano i do 3 milijarde KM svake godine.^{cxxiii} Pranje novca je cvjetalo zbog činjenice da se privreda u BiH

10 Primjer ovog preklapanja vladinih službenika i organizovanog kriminala u BiH bio je i slučaj vezan za utaju poreza i drugi vezan za konflikt interesa. Jedan ministar je bio prisiljen da da ostavku zbog carinskog skandala vezanog za uvoz tekstila u BiH iz Turske, Bugarske i Mađarske. Navodno su carinski službenici, u zamjenu za mito (14000 KM po dostavi), obračunavali porez na uvoz na osnovu procjene umanjene i do 90% u odnosu na stvarnu vrijednost. Ovo je, od septembra 2001. godine do juna 2002. godine, navodno koštalo Trezor Republike Srpske 30 miliona KM. Smatra se da to nije moglo biti izvedeno bez znanja političara na višim nivoima. Takođe, vođena je i istraga u vezi sa lošim upravljanjem vladajuće stranke hidroelektranama u državnom vlasništvu u Republici Srpskoj i zapadnoj Hercegovini. Međunarodna revizija je utvrdila da je Elektroprivreda Republike Srpske gubila preko 166 miliona KM godišnje zbog lošeg upravljanja, konflikta interesa, krađe i zanemarivanja. Slična revizija je utvrdila i da je Elektroprivreda Mostar banka koja finansira aktivnosti HDZ-a. Ovo je indikator nivoa dosluha u BiH u to vrijeme. U Srbiji je u to vrijeme došlo do blagog napretka u osiguravanju efektivnog odgovora u borbi protiv organizovanog kriminala. Ipak, Srbija je i daje ostala veoma umiješana u balkanske mreže organizovanog kriminala, naročito na polju droga i trgovine ljudima. Postoje izvještaji da je tadašnji premijer, Zoran Džindžić, ubijen zbog pokušaja da se bori protiv korupcije, organizovanog kriminala i sive ekonomije.

uglavnom zasnivala na gotovini.^{cxxiv} Kada su u pitanju visokotarifne robe kao što su gorivo, duhan i alkohol, fiktivne firme su korištene kao primaoci ovih roba. Porezi nisu plaćani, jer te firme nisu ni postojale, a roba je prodavana na crnom tržištu.^{cxxv} U izvještaju Ureda za carinsku i fiskalnu pomoć (CAFAO) je navedeno da je porez plaćen na ne više od 40% robe prodate u BiH u tom periodu.^{cxxvi} Šverc cigaretama je i dalje bio ozbiljan problem, a povezivan je i sa trgovinom drogama. Švicarske banke i institucije su navodno omogućavale taj šverc, jer krijumčarenje cigareta u Švicarskoj nije smatrano krivičnim djelom ukoliko cigarete nisu prodane u toj zemlji. Organizovane kriminalne grupe su kupovale velike količine neoporezovanih cigareta od multinacionalnih duhanskih kompanija preko posredničkih firmi u Švicarskoj. Zapadni Balkan je i dalje ostao mjesto umrežavanja korumpiranih elita, kriminaliziranih državnih službi sigurnosti i kriminalnih grupa kako bi se osigurao profit na tom polju. Spremnost multinacionalnih kompanija da prodaju velike količine cigareta posredničkim firmama povezanim sa kriminalnim sindikatima, u kombinaciji sa odbijanjem saradnje sa nacionalnim agencijama za provođenje zakona, dovelo je do cvjetanja ove vrste kriminala. Analiza rizika je mnogima pokazala kako se cigarete mogu švercovati u većim količinama nego droge, što ih je učinilo isto toliko profitabilnim, a istovremeno su privlačile manje pažnje.^{cxxvii} Međutim, do kraja ovog perioda se obim krijumčarenja s kraja 20. i početka 21. vijeka značajno smanjio. Došlo je do javnih i privatnih tužbi protiv duhanskih kompanija, tako da je praksa prodaje bez pitanja prestala ili se bar značajno smanjila.^{cxxviii} Ovo je označilo prelaz na prodaju krivotvorenih cigareta.^{¹¹}

2.5 Stvarnost izlazi na vidjelo: 2006 – 2010.

Bez obzira na to što je želja međunarodne zajednice bila da sa Dejtonskim sprozumom dođe do promjene nacionalističkih politika i prelaza na demokratski stil vladanja, malo toga se promijenilo. Deset godina kasnije, tri stranke su i dalje vodile politički sistem. Interesantno je da postoje mišljenja kako u to vrijeme glavni razdor nije bio između te tri grupe, već između političara kolektivno i međunarodne zajednice.^{cxxix} Bez obzira na to, EU je ipak nastavila sa provođenjem svog cilja unaprjeđenja nacionalnih kapaciteta i regionalne saradnje.^{cxxx} Međutim, problemi su i dalje postojali. Nije bilo sveobuhvatne strategije, sektor sigurnosti je bio nereformisan, pravosudni sistem je bio slab, a postojao je i veliki broj policijskih snaga koje su radile po različitim zakonima/krivičnim zakonima. Do značajnih promjena nije došlo sve do 2008. godine. Uz to je postojao i još jedan otežavajući faktor, a to je jasan otpor političara harmonizaciji mnogih zakona, dovođenju do poboljšanja na pomenutim područjima rada i ujedinjenju policije.^{cxxxii} U 2009. godini ukinuto je i prisustvo međunarodnih sudija i tužilaca koji su radili na slučajevima organizovanog kriminala, što je prema nekim mišljenjima imalo velike posljedice.^{cxxxiii} Nivo korupcije je i dalje bio visok, ali se nešto preduzimalo na određenom nivou. U 2008. godini je provedena istraga navodne prevare i korupcije vezane za izgradnju nove zgrade Vlade Republike Srpske u Banjaluci.^{cxxxviii} Istraga je usmjerena na ulogu nekoliko vladinih službenika, uključujući i tadašnjeg premijera.^{cxxxiv} On je navodno pružao otpor ovoj istrazi, tvrdeći da je politički motivisana.^{cxxxv}

Politički sistem i agencije za provođenje zakona su još uvijek donekle bili nacionalistički i neefikasni u borbi protiv organizovanog kriminala, koji je bio multietnički, prekogranični i dobro integriran.^{cxxxvi} Mnoge kriminalne grupe različitih etničkih pripadnosti i nacionalnosti su po potrebi vrlo rado radile zajedno.^{cxxxvii} Među elitom je bilo veoma malo svijesti i priznanja o tome kolika je socijalna i ekomska cijena organizovanog kriminala u BiH.^{cxxxviii} Domaći i strani investitori nisu bili voljni da rizikuju kapital, a postojalo je i opšte nepovjerenje javnosti u vlast, kao i nespremnost da se poštuje vladavina prava.^{cxxxix} Ovaj nedostatak svijesti ili samozadovoljstvo su doveli do toga da naporci za

¹¹ U 2004. godini je 10-15% svih cigareta ispuštenih u Evropi bilo krivotvoreno.

poboljšanje zakonodavstva, reformu agencija za provođenje zakona ili kreiranje mreže za borbu protiv organizovanog kriminala nisu dolazili iz zemlje ili lokalne zajednice, već ih je podržavala ili je na njih uticala međunarodna zajednica.^{cxl} Rezultat toga je bio da su cijena, vrijeme i napor usmjereni na borbu protiv organizovanog kriminala ograničili napore uložene u obnovu i reformu u drugim područjima. Moguće je da je do ove odsutnosti djelovanja na nacionalnom nivou došlo i zbog pogoršanja u političkom sistemu negdje u vrijeme izbora 2006. godine.^{cxli} Uz to su se već počele osjećati i posljedice međunarodnog ekonomskog pada.

Još uvijek je bilo izvještaja o protoku oružja Zapadnim Balkanom. Amnesty International je izvjestio da se oružje prebacuje iz Srbije i BiH u Liberiju i Kongo.^{cxlii} Međutim, pojavila se i bolja saradnja između srpskih, hrvatskih i bosansko-hercegovačkih agencija za provođenje zakona, što je dovelo do rasturanja nekoliko organizovanih kriminalnih grupa koje su švercovale manje količine oružja. Veliki broj ličnog naoružanja i pištolja je bio na putu za austrijsko, italijansko i druga zapadnoevropska tržišta. U ovim teretima je često pronađena i droga, što je pokazalo da postoji stalna veza između te dvije vrste roba.^{cxliii} U poslednjem dijelu ovog perioda, trgovina oružjem je navodno postala najmanje vidljiv aspekt aktivnosti organizovanog kriminala u BiH. Trgovina ženama je još uvijek bila prisutna. Vodeća nevladina organizacija na tom polju, Akcija za borbu protiv trgovine ljudima (ASTRA) je navela da su kazne još uvijek niske i da kupovina usluga od žena žrtava trgovine ljudima još uvijek nije kriminalizirana. Iako su brojke umanjene, neki su tvrdili da je ta vrsta kriminala samo prešla u podzemlje.^{cxlvi}

Borba protiv droga je još uvijek bila ograničena u BiH. Nije uspostavljena posebna agencija za borbu protiv droga. Odgovor policije bio je na lokalnom nivou, a oni niti su bili opremljeni niti su imali kapacitete za borbu protiv organizovanih kriminalnih grupa, a sve to se dešavalo u vrijeme kada je, prema izvještajima, 80% evropskog heroina transportovano kroz zemlje Zapadnog Balkana.^{cxlv} Hrvatska je bila jedina zemlja Zapadnog Balkana koja je imala državnu strategiju za borbu protiv trgovine i zloupotrebe nelegalnih droga.^{cxlvi} Na Kosovu su kriminalci imali više moći nego političari.^{cxlvii} Saradnja između kosovsko-albanskih, srpskih, bosansko-hercegovačkih i hrvatskih narko grupa i avganistanskih proizvođača heroina i distributera u Zapadnoj Evropi bila je dobro organizovana i veoma aktivna.^{cxlviii} Tradicionalni putevi su se ponovo pojavili još jači. Rastuće količine isporuka su isle preko Kosova, jer su njihove granice bile naročito porozne.^{cixix}

2.6 Spor i bolan oporavak: od 2010. godine do danas

Nažalost, sistem u BiH još uvijek nije u poziciji potpuno samostalnog upravljanja. Zbog stalnih neslaganja u procesu donošenja odluka u Državnom parlamentu, većina važnih zakona se još uvijek donosi pod pritiskom međunarodne zajednice.^{cl} Ovo sprječava neophodan politički razvoj. Sposobnost samostalnog upravljanja je jedna od najvažnijih demokratskih institucija, jer omogućava građanima ispunjavanje njihovih prava, obaveza i potreba. Takođe stvara platformu za diskutovanje i donošenje odluka o svakodnevnim pitanjima kao što su stambena pitanja, zapošljavanje, infrastruktura, obrazovanje, zdravstvena zaštita, kultura, sigurnost, zaštita ljudskih prava i okruženja.^{cli} Nažalost, malo je ovih pitanja na dnevnom redu na bilo kom značajnom nivou u BiH, ako ima ijedno. Mnogi građani još uvijek niti očekuju niti zahtijevaju odgovornost, transparentnost i jednakost usluga.^{cii} Prema izvještaju Balkan Monitora, građani se radije povlače u svoje privatne živote nego što se uključuju u politiku. U 2009. godini je 67%, a u 2010. godini 74% ispitanika još uvijek imalo veoma malo vjere u nacionalne institucije. Građani BiH su bili tri puta nezadovoljniji svojom vladom od građana u drugim balkanskim zemljama. 47% građana vjeruje da se nivo

organizovanog kriminala povećao u posljednjih pet godina i nisu ubjedeni da se vlada može boriti protiv organizovanog kriminala, bez obzira na to koliko se smanjio broj ljudi koji tvrde da to utiče na njihove svakodnevne živote. Ova vrsta kriminala i korupcija ne dozvoljavaju ovoj regiji da se razvije u potpuno funkcionalno demokratsko društvo, a veze između kriminalnih mreža i političkih aktera otežavaju provođenje novih zakona/regulativa i reforme. Ovo takođe sprječava uspostavu procedura dobrog upravljanja. Samo 15% ispitanih osjeća da vlasti čine sve što mogu u borbi protiv organizovanog kriminala.^{cliii}

Još uvijek se čini kako neriješena pitanja koja proizilaze iz Dejtonskog sporazuma nastavljaju da blokiraju politički proces i sprječavaju napredak BiH, ostavljajući je tako u stanju paralize i ranjivosti.^{cliv} Prema nekim tvrdnjama, pristup 'blage politike' koji međunarodna zajednica koristi od sredine 2000-tih je u kombinaciji sa voljom da se održi implemetacija i mehanizmi za provedbu Dejtonskog sporazuma kreirao okruženje bez pravila. To je dozvolilo političarima da osjećaju kako mogu provoditi sopstvene političke ciljeve skoro bez ikakvog otpora. U poslijeratnoj BiH još uvijek postoje mnoge etničke podjele, kao što su one u obrazovanju, procentima zaposlenih u javnom sektoru, korištenju javnih površina, a tu su i područja u kojima jedna grupa dominira nad drugom, pristrasni mediji itd.^{clv} Ovi faktori su uticali na sprječavanje ostvarivanja značajnijih rezultata na polju vladavine prava i borbe protiv organizovanog kriminala i korupcije.^{clvi} Štaviše, oni su doveli do značajnog broja negativnih efekata, zbog čega BiH i dalje prolazi kroz spor i bolan oporavak.^{clvii} Poslije rata je došlo do značajnog smanjenja nivoa civilnog društva, jer je došlo do značajnog smanjenja izvora finansiranja. EU je nastojala da se odmakne od pitanja kao što su povratak manjina, prevencija konflikta i izgradnja mira i pređe na pitanja vezana za pridruživanje, kao što su demokratizacija i dobro upravljanje.^{clviii} Međutim, mnogi će ustvrditi da je još uvijek potrebno raditi na pomenutim pitanjima. Donatori nastoje da pronađu najbolji način da uvrste aktere iz civilnog društva u svoje strategije i izgrade održivo lokalno vlasništvo.^{clix} To ide teško, jer čini se da građani BiH pate od letargije i nespremnosti da se suprostave vlasti i elitama. Kao rezultat toga pojavljuje se nespremnost političkih vođa da prihvate ili pokrenu politike koje pomažu građanima.^{clx} Nije bilo značajnih stranih poslovnih ulaganja, jer sistem obeshrabruje investitore svojom komplikovanom pravnom i administrativnom strukturon i visokim nivoom korupcije.^{clxi}

Policija je i dalje decentralizovana i podložna političkom pritisku i intervencijama, što ne pomaže njenoj efektivnosti.^{clxii} Policijske snage se jesu razvile u pogledu profesionalizma, modernizacije i demokratizacije, ali još uvijek ima prostora za napredak. Nažalost, policija je još uvijek izložena političkom pritisku zbog nezavisnosti i političke/etničke lojalnosti. Njeni kapaciteti za istraživanje slučajeva u koje su umiješane političke elite i državni dužnosnici su i dalje ograničeni, što uveliko otežava borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije na tom nivou.^{clxiii} Štaviše, ova nesposobnost policije da istražuje slučajeve je popraćena i nedostatkom volje pravosuđa da optuži javne službenike.^{clxiv} Takođe, tužiocu su zbog nedostatka odgovornosti podložni političkom pritisku i ne žele preuzeti teške ili kompleksne slučajeve. U 2010. godini je u Izvještaju o napretku EU navedeno da kompleksnost pravnog i sudskog sistema otežava reforme. U Izvještaju se dalje navodi da ove sisteme često ometa političko miješanje.^{clxv} Zapravo, čini se kako je opšte mišljenje da je odluka iz 2009. godine da se međunarodnim sudijama i tužiocima ne produži mandat za rad na slučajevima organizovanog kriminala dodatno pogoršala situaciju po pitanju političkog miješanja. Izgleda da se bude strahovi od potencijalnog konflikta. Nije jasno da li se to odnosi na događaje slične onima iz 1992. godine, ali postoji mišljenja da bi moglo doći do organizovanog nasilja na nekom drugom nivou.^{clxvi}

2.7 Zaključak

U ovom dijelu je dat pregled evolucije organizovanog kriminala i korupcije u BiH od prije rata pa do danas. Istaknuti su šabloni i trendovi iz tog perioda.

Izvještaj će u nastavku predočiti prikupljene podatke, a u dijelu koji se odnosi na raspravu će se o tim podacima govoriti u odnosu na predočene rezultate dosadašnjih istraživanja.

3 Podaci i metodologija

3.1 Predmetna studija

Namjera ove studije bila je da se napravi široko, ali temeljito istraživanje o organizovanom kriminalu u BiH. Studija je imala za cilj da identificuje faktore koji su uticali na trenutnu situaciju u BiH po pitanju organizovanog kriminala, kroz ispitivanje hronologije događaja koji su doveli do nje. Ona je takođe osmišljena tako da relevantnim akterima predoči najbolju moguću sliku trenutne situacije, jer govori o organizovanom kriminalu iz kombinovane perspektive. Ovaj pristup je ocijenjen kao najpogodniji, jer je broj dostupnih podataka veoma ograničen, a i njihova validnost je često upitna. Imajući to na umu, provedeno je obimno istraživanje dostupnih podataka kako bi se poboljšala validnost i kvalitet predočenih podataka. Nažalost, prikupljeni podaci imaju svoja ograničenja, tako da je korišteno više različitih metoda istraživanja da bi se uticaj toga smanjio i da bi se povećala tačnost i validnost nalaza. Štaviše, metodologija je razvijena tako da bude opisna i da se koristi mješavinom kvalitativnih i kvantitativnih metoda, bez pokušaja da se predstavi kao čisto naučna.

3.2 Opis podataka

Za ovu studiju je korišten veliki broj različitih setova podataka kako bi se osigurao što kompletniji pogled na organizovani kriminal u BiH. Ovaj pristup je korišten i da bi se prikupili podaci iz više izvora i tako osigurala veća vjerodostojnost nalaza.

Provedeno je iscrpno istraživanje postojeće literature kako bi se stekla slika o nivou razumijevanja organizovanog kriminala u BiH od prije rata do danas. Za to istraživanje odabrani su različiti dokumenti, od novinskih članaka do izvještaja vodećih međunarodnih agencija. Potrebno je pomenuti da je broj dostupnih dokumenata varirao u zavisnosti od perioda, doživljavajući svoj vrhunac u periodu između 2000. i 2005. godine, od kada je u blagom opadanju. To se može odraziti na kvantitet informacija koje su prezentirane u odnosu na pojedine periode.

Provedeno je i istraživanje malog broja EUPM-ovih dokumentata koji se odnose na organizovani kriminal. Nažalost, dokumenti nisu sistematski odabrani, već je odluka donešena na osnovu dostupnosti određenih dokumenata. Ovo je urađeno kako bi se dobila slika o tome šta je o organizovanom kriminalu poznato iz EUPM-ove perspektive.

Proučeni su svi slučajevi koji su došli pred Odjel II Suda BiH, Odjel za organizovani kriminal, privredni kriminal i korupciju, a koji su bili dostupni na internetskoj stranici Suda BiH. Od ukupno 313 dostupnih slučajeva za period od 2003. godine do danas, samo 240 slučajeva je bilo dostupno na engleskom jeziku, tako da se set analiziranih podataka sastoji od tih 240 slučajeva.

Obavljeni su intervjuji sa širokim spektrom domaćih i međunarodnih aktera, koji direktno ili indirektno rade na polju organizovanog kriminala i korupcije. Spisak osoba sa kojima su obavljeni

intervjui uključuje visokorangirane državne ministre i međunarodne aktere, ali i novinare i akademske građane. To je omogućilo prikupljanje veoma interesantnih i raznolikih mišljenja o datoј temi. Sagovornicima je obećano da njihova imena neće biti objavljena. To je urađeno u pokušaju da se poveća njihova otvorenost i iskrenost. Obavljeni su polustrukturirani i opušteni razgovori sa sagovornicima, tako da su intervjui trajali od jednog do dva sata. Kako bi se osigurala konsistentnost, sagovornicima koji rade na sličnim poljima su postavljana slična pitanja i teme, ali neki intervjui se nisu mogli uklopiti u ovu strukturu, pa su provedeni opušteno, u zavisnosti od znanja, iskustva i motivacije sagovornika za učešće u intervjuu. Ova sloboda je doprinijela nastanku širokog i raznolikog, ali ipak relevantnog seta podataka.

Obavljeni su i intervjui sa zatvorenicima jednog zatvora u BiH koji su osuđeni za krivična djela u vezi sa organizovanim kriminalom. Pribavljeni je dozvola odgovarajućih institucija za obavljanje ovih intervjeta. Svaki od zatvorenika je obaviješten da ne mora da razgovara i da ima slobodu da prekine razgovor u bilo kom trenutku, ako to želi. Obećano im je da će sve informacije koje daju biti tretirane sa najvećom povjerljivošću. Takođe su obaviješteni da, prema pravilima zatvora, ukoliko se pomenu neka buduća krivična djela, to mora biti prijavljeno zatvorskim vlastima. Devet zatvorenika je pristalo da razgovara, dok je jedan odbio. Sa zatvorenicima su razgovarali ispitivač i prevodilac.

3.3 Zaključak

U ovom dijelu je predstavljena vrsta prikupljenih podataka i razlozi za njihovo korištenje.

U narednom dijelu su prezentirani nalazi do kojih se došlo kroz svaki od navedenih dijelova istraživanja.

4 Analiza podataka i rezultati

4.1 Pregled EUPM-ovih dokumenata

Proučen je mali broj EUPM-ovih dokumenta o organizovanom kriminalu i pitanjima vezanim za organizovani kriminal. Nažalost, situacija prezentovana u izvještajima napisanim prvih godina 21. vijeka se ne razlikuje mnogo od onoga što je navedeno u izvještajima napisanim u skorije vrijeme. Uglavnom se pojavljuju iste teme i trendovi. Za organizovane kriminalne grupe se navodi da se kreću od malih lokalnih mreža umiješanih u kriminalne poslove do transnacionalnih grupa sa širokim spektrom aktivnosti. Ta činjenica otežava analizu. Proučeni dokumenti pokazuju međunarodnu dimenziju organizovanog kriminala u BiH i navode veze između grupa i mreža sa kriminalcima u zemljama kao što su Srbija, Makedonija, Crna Gora, Kosovo i Albanija. U izvještajima je naglašena važnost razumijevanja organizovanog kriminala u tim zemljama, jer su veze s njima značajne. Takođe se navodi da je geografski položaj BiH važan za razumijevanje organizovanog kriminala kako u zemlji, tako i u regiji.

Uobičajene vrste kriminala koje se pojavljuju u ovim izvještajima su takođe slične. Mnogi izvještaji navode da se značajan broj poznatih grupa bavi prometom, trgovinom i nabavkom droga. Međutim, navodi se i da se količina droga otkrivenih u transportu smanjuje. U ranijem periodu su trgovina ljudima i krijumčarenje ljudi igrali značajnu ulogu, ali se navodi kako je taj trend smanjen u skorije vrijeme. Navedeno je i da je kriminal vezan za vozila igrao značajnu ulogu u prošlosti, ali da se smanjuje iz godine u godinu. Motivacija za krađu vozila u BiH je posmatrana kroz dvije ili tri prizme: krađa luksuznih vozila u BiH za strano tržište, krađa vozila u ili van BiH zbog dijelova (koji su vraćani nazad u BiH) i krađa vozila za učjene. Navodi se da je posljednjih godina došlo do značajnog smanjenja broja ovih krivičnih djela. U većini izvještaja se navode i promet, prodaja i nabavka oružja, ali nigdje se ne pominje stvarni obim ovog problema. Ovo se opravdava primjedbama i napomenama kako je broj obavještajnih podataka o tom problemu jako ograničen. Među ostalim problemima koji se pominju su i nelegalna sjeća šume, šverc gorivom itd.

Većina izvještaja govori o poznatim kriminalnim grupama koje su u igri. Međutim, bez obzira na te izvještaje, broj obavještajnih podataka je i dalje ograničen, tako da je teško odrediti nivo međusobne povezanosti između grupa i krivičnih djela koja se vežu za njih. Pojavili su se neki interesantni faktori. Na primjer, jedan pregled slučajeva koje je EUPM pratilo u periodu između 2006. i 2011. godine pokazuje (u okviru ograničenosti podataka) da je veliki broj ljudi uhapšen za određena krivična djela, ali da mnogi od njih nisu nikada procesuirani. Navodi se da je od ukupnog broja optuženih, svega oko 40% njih osuđeno. Korišteni podaci o tome nisu visokog kvaliteta, tako da ovu tvrdnju treba uzeti s rezervom. Navedeni su različiti razlozi za mali broj osuda, od nedostatka dokaza, do nedostatka svjedoka i nemogućnosti da se dokažu slučajevi. Takođe se ispostavilo da je postojala tolerancija prema neprimjerenom ponašanju u vezi sa provođenjem istraga, političkom uticaju i strahu od preuzimanja komplikovanih slučajeva i slučajeva visokog profila. Dolazilo je do prekida postupaka kada su u slučajevi bili umiješani političari, državni dužnosnici, policija itd. Navode se i problemi vezani za tužioce i policiju, koji se ogledaju u ograničenosti njihove saradnje, sporim procedurama koje oduzimaju vrijeme, prebacivanju slučajeva, a često i nadležnosti od jednog tužioca do drugog.

Veliki broj izvještaja se bavio proučavanjem uslova u BiH koji su doprinijeli razvoju organizovanog kriminala. U izvještajima se navodi da su se kao rezultat rata pojatile siva ekonomija i crno tržište, što je kriminalcima dalo mogućnost da umnože bogatstvo i moć. Naglašeno je da su ekonomski uslovi u postratnoj BiH pa sve do danas doprinijeli stvaranju visoke stope nezaposlenosti, loših socijalnih

uslova, ograničenih mogućnosti itd., a sve su to faktori rizika koji doprinose razvoju kriminaliteta. U dokumentima su istaknuti i drugi problemi, poput nemogućnosti prikupljanja obavještajnih podataka i stvaranja kompletne slike organizovanog kriminala. Takođe se navodi da ne postoji efektivni mehanizmi za razmjenu podataka, što je povezano sa optužbama da struktura policijskih agencija ograničava njihovu sposobnost stvaranja potpune slike organizovanog kriminala u BiH. Navedeno je da je kapacitet policije ograničen zbog problema kao što su niske plate, slabi sistemi unutrašnje kontrole, žalbe građana, manjak podrške istragama itd. Takođe je navedeno da je kontrola granica bila i jeste otežana činjenicom da su mnoga granična područja udaljena i sačinjena od malih zajednica. Navedeno je da kriminalci koriste ove faktore kao pomoć u kriminalu. Ipak, izvještaji govore da je Granična policija uložila značajne i uspješne napore na tom području prije i nakon liberalizacije viznog režima.

Ono što je pozitivno jeste da dokumenti skorijeg datuma govore o većoj i poboljšanoj primjeni posebnih istražnih radnji. Ipak, i u tom području postoje ograničenja. Nažalost, izvještaji ne pokazuju da postoji jednakost u dostupnosti i upotrebi opreme za primjenu posebnih istražnih radnji. Interesantno je da se u izvještajima nije govorilo niti se govori o netradicionalnim vrstama organizovanog kriminala u BiH. U većini izvještaja se govori o vezi između javnih službenika i organizovanog kriminala, ali se u njima ne pominju problemi kao što su privatizacijski fondovi, nepravilne tenderske i procedure za nabavke itd. Ova pitanja se obično prezentiraju u drugim dokumentima, nevezano za organizovani kriminal. Čini se kako nema puno govora ni o novijim vrstama kriminala poput kompjuterskog kriminala, finansijskih prevara, pranja novca itd. Oni koji govore o ovim problemima obično navode kako metode za istraživanje ovih djela nailaze na otpor i kako se ova djela ne procesuiraju.

4.2 *Analiza slučajeva*¹²

Proučeni su svi slučajevi koji su došli pred Sud BiH, Odjeljenje II za organizovani criminal, privredni kriminal i korupciju, a koji su bili dostupni na web stranici Suda BiH. Set podataka Suda BiH uključuje 313 spisa slučajeva. Međutim, 73 slučaja su isključena iz istraživanja, jer nisu bili dostupni njihovi prevodi na engleskom jeziku. Tako je kreiran radni set podataka od 240 slučajeva, koji su analizirani. Nažalost, taj set je mješavina prvostepenih i drugostepenih odluka, pošto mnoge drugostepene odluke nisu bile prevedene. To je još jedna slabost podataka.

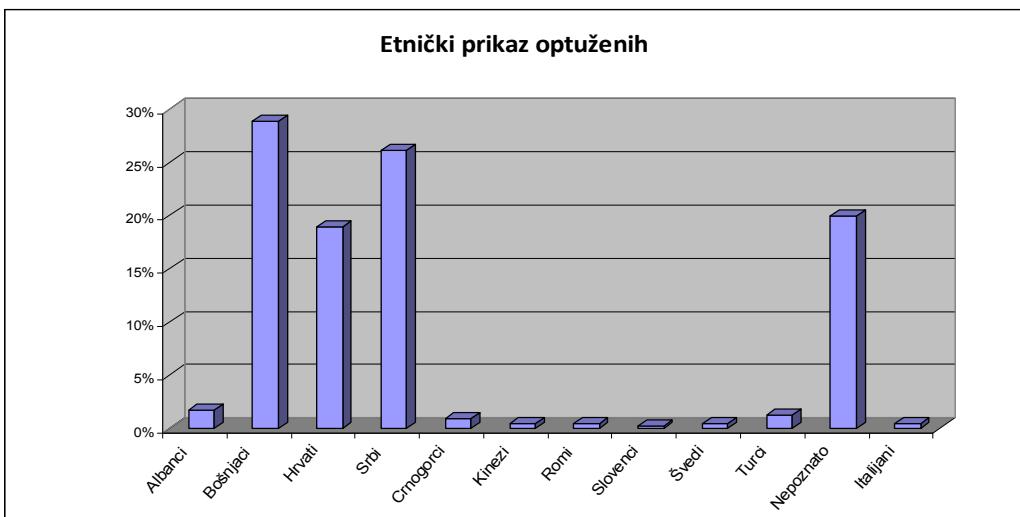
Grafički prikaz 1 prikazuje procente ovih slučajeva po godinama donošenja presuda.

¹² Iako je ovaj sud uspostavljen kako bi procesuirao slučajeve organizovanog kriminala i korupcije i drugi sudovi rade na slučajevima te vrste. Stoga je ovo samo prikaz slučajeva procesuiranih pred Sudom BiH.

Grafički prikaz 1 - Procenat pregledanih slučajeva po godinama

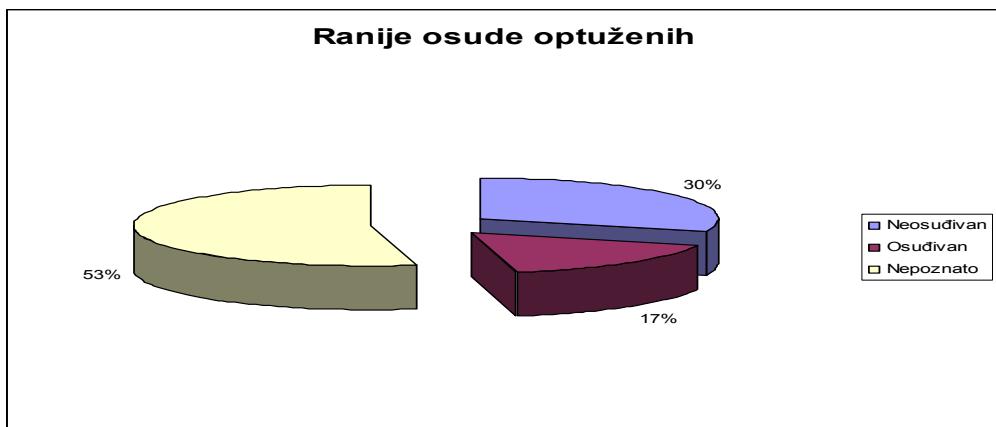
Ovi slučajevi obuhvataju ukupno 406 optuženih. Analiza njihove etničke pripadnosti je dala sljedeće rezultate: 29% (odnosno 117) optuženih zavedeni su kao Bošnjaci ili Muslimani, 19% (odnosno 77) Hrvati i 26% (odnosno 106) kao Srbi. Za 20% (odnosno 81) optuženih ti podaci nisu bili dostupni. Preostalih 6% (odnosno 25) zavedeni su po nacionalnosti, a ne po etničkoj pripadnosti.

Grafički prikaz 2 - Etnički prikaz optuženih

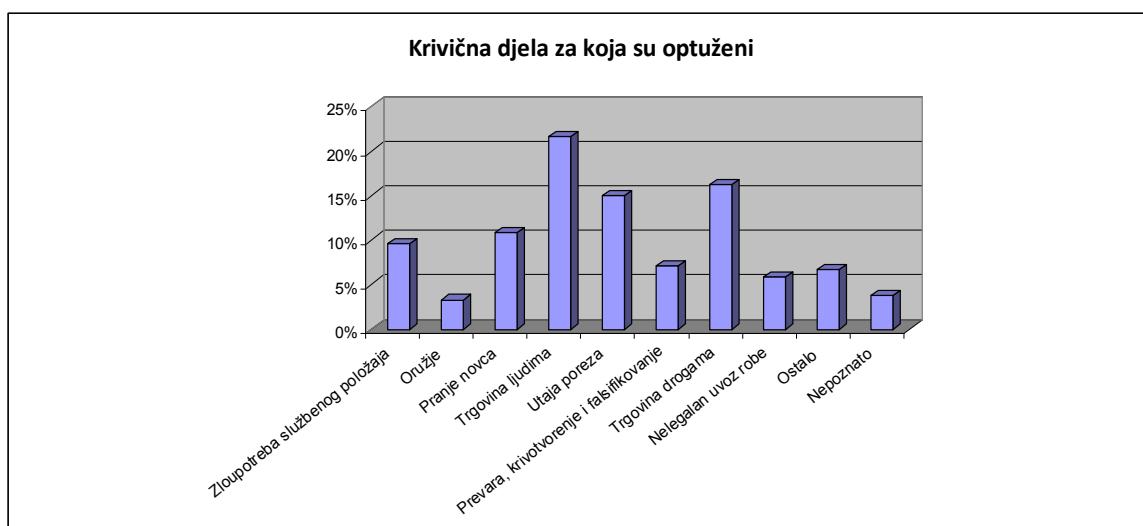
Proučavanjem slučajeva nije se došlo da zaključka da postoji visok nivo međuetničke saradnje među prestupnicima. Međuetnička saradnja je postojala u svega 8% (odnosno 20) slučajeva i to većim dijelom zbog prekogranične prirode slučajeva. Međutim, slučajevi su prije suđenja često dijeljeni na manje istrage, tako da se ne može dobiti kompletna slika o međuetničkoj saradnji koja je eventualno bila prisutna. Većina slučajeva se odnosila na droge ili krijumčarenje ljudi.

Proučene su i lične karakteristike optuženih kako bi se došlo do procenta povratnika. Nažalost, podaci su bili nedostupni za 53% (odnosno 214) optuženih. 30% (odnosno 121) nije ranije osuđivano, a svega 17% (odnosno 71) optuženih je ranije osuđivano. Te osude su uključivale razna djela, od saobraćajnih prekršaja do trgovine drogama, ubistava i krijumčarenja ljudi. Takođe, 2% (odnosno 8) optuženih je u tom periodu imalo dvije optužnice pred Sudom BiH.

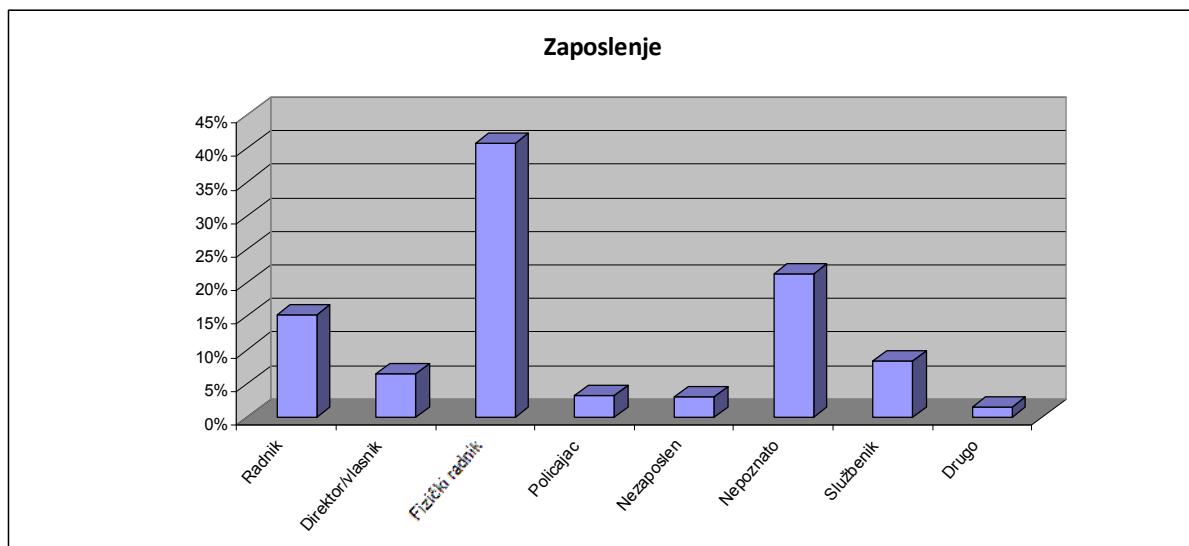
Grafički prikaz 3 - Ranije osude optuženih

Provadena je analiza nivoa obrazovanja optuženika. Nažalost, podaci nisu bili dostupni za 69% (odnosno 280) optuženih. Prema raspoloživim podacima, 18% (odnosno 73) optuženika su imali srednjoškolsko obrazovanje, dok ih je 6% (odnosno 26) imalo samo osnovno obrazovanje; 6% (odnosno 25) ih je imalo univerzitetsko obrazovanje, od toga 1% (odnosno 3) sa doktoratima.

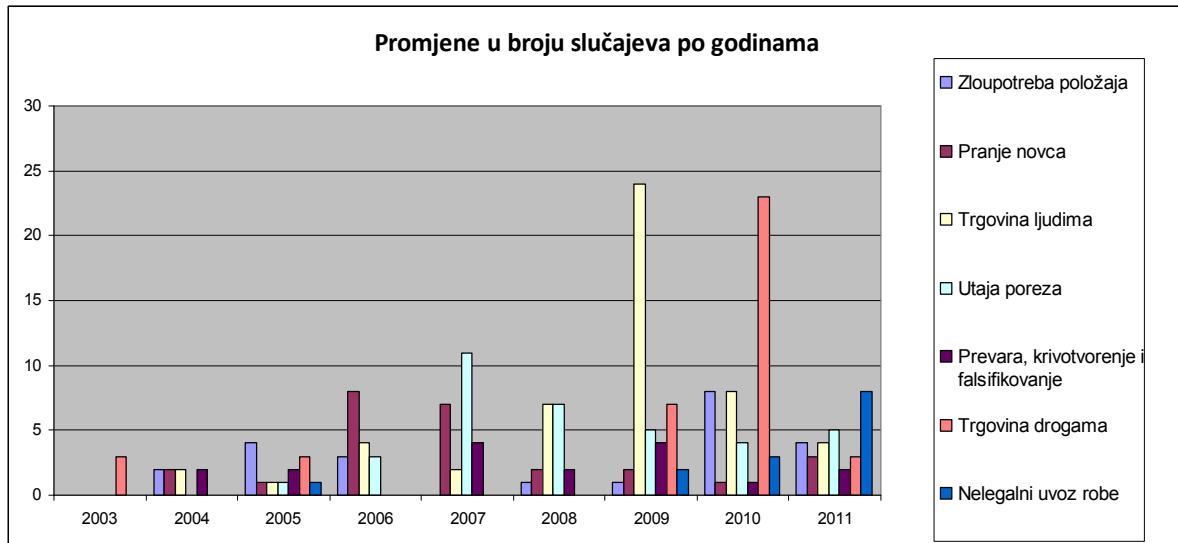
Grafički prikaz 1 - Krivična djela za koja su optuženi

Proučavanjem vrste krivičnih djela stavljenih na teret optuženima došli smo do podataka da je nešto malo preko 50%, tačnije 53% (odnosno 27) slučajeva bilo vezano za trgovinu ljudima ili drogama ili za utaju poreza. Ostala krupnija djela uključuju zloupotrebu položaja, 10% (odnosno 23 slučaja) i pranje novca, 11% (odnosno 26 slučajeva). Proučavanjem promjena u vrsti krivičnih djela prema godinama, evidentno je da su trgovina i krijumčarenje ljudi dostigli vrhunac u 2009. godini, dok je trgovina drogama bila najzastupljenija u 2010. godini. U 2011. godini je došlo do pada broja svih vrsta slučajeva, ali je porastao broj slučajeva nelagальног увоза робе.

Grafički prikaz 5 - Zaposlenje

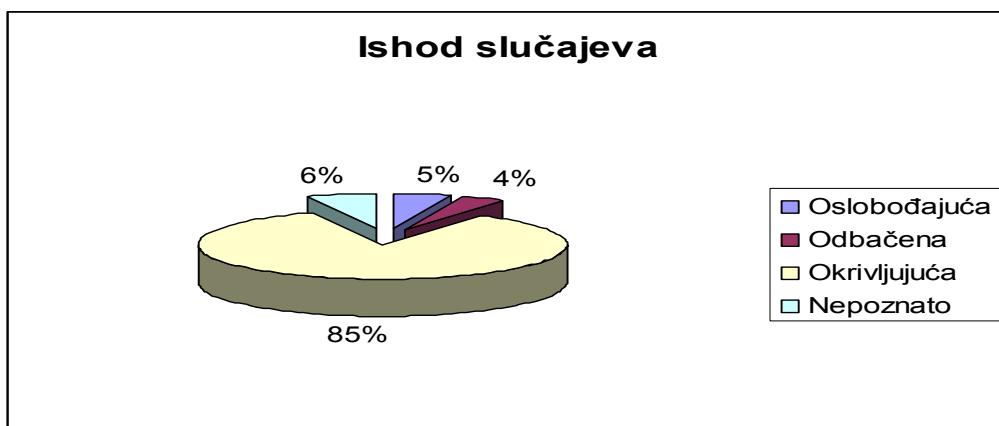
Podaci o zaposlenju su donekle nepouzdani, jer u nekim slučajevima je navedeno zanimanje u vrijeme kada se desio slučaj, dok je u drugim navedeno posljednje poznato zanimanje. Bez ozira na to, korisno je razumjeti radnu historiju optuženika. 41% (odnosno 166) optuženika bili su fizički radnici, 15% (odnosno 62) radnici, 8% (odnosno 34) službenici, 6% (odnosno 26) direktori ili vlasnici, 3% (odnosno 13) policijski službenici, dok su ostali bili ili nezaposleni ili je njihovo zanimanje nepoznato.

Grafički prikaz 6 - Promjene u broju slučajeva po godinama

U 85% (odnosno 203) slučaja, donešena je osuđujuća presuda. U 6% (odnosno 15) slučajeva presuda je nepoznata, 4% (odnosno 10) slučajeva je odbačeno i 5% (odnosno 12) su bile oslobođajuće presude. Od 5% (odnosno 12) oslobođajućih presuda, 42% (odnosno 5) su bili slučajevi zloupotrebe položaja, 20% (odnosno 2) utaja poreza ili prevara i 20% (odnosno 2) primanje poklona ili dobiti. Ovo pokazuje da je preko 80% oslobođajućih presuda vezano za slučajeve korupcije. Kada su u

pitanju odbačeni slučajevi, 30% (odnosno 3) slučaja su se odnosila na zloupotrebu položaja, 20% (odnosno 2) na pranje novca i 20% (odnosno 2) na droge.

Grafički prikaz 7 - Ishod slučajeva

Ako pogledamo zemlje sa kojima prestupnici sarađuju, tu nema velikih iznenađenja. Hrvatska, Crna Gora i Srbija su najpovezanije, kako međusobno tako i sa kriminalcima u BiH. Turska, Slovenija, Kosovo i Albanija takođe igraju značajnu ulogu. Najznačajnije evropske veze su sa zemljama kao što su Njemačka, Italija i Austrija.

Ovi podaci imaju svoja ograničenja, ali nam ipak daju sliku pojedinaca koji prolaze kroz pravosudni sistem na državnom nivou, djela za koja im se sudi i presuda za ta djela. Iako smo svjesni da set podataka nije kompletan, što može dovesti do iskrivljene predstave o slučajevima, optužbama i rezultatima, ovaj pregled bi trebalo posmatrati kao pozadinu za detaljniji pregled i analizu. Takođe, kategorizacija slučajeva u slučajeve zloupotrebe položaja, utaje poreza i drugo može dovesti do stvaranja pogrešne percepcije o tome da u nekom polju ima manje slučajeva nego što je to stvarno slučaj. Na kraju krajeva, mnogi od njih spadaju u kategoriju korupcije. To je stvar percepcije. U zemlji u kojoj je kvalitet podataka ograničen i u kojoj je teško doći do podataka, imati pristup rezultatima slučajeva koji su se pojavili pred sudom znači veoma mnogo.

4.3 Analiza intervjeta

Ispitanicima je postavljen širok spektar pitanja vezanih za organizovani kriminal, korupciju i probleme vezane za njih. Izrečeno je mnogo kontradiktornih mišljenja i stanovišta, ali je sve to doprinijelo uvidu u tu problematiku.

4.3.1 Organizovani kriminal i korupcija prije, u toku i poslije rata

Ispitanici koji su mogli dati svoje mišljenje o situaciji prije rata su pitani da li je po njihovom mišljenju organizovani kriminal bio prisutan u to vrijeme ili ne. Pojavio se veliki broj različitih mišljenja. Neki su rekli da nije bilo organizovanog kriminala, ali su mnogi rekli da ga je bilo, ali u manjem obimu i da je uglavnom povezivan sa drogama i crnim tržištem. Upitani da objasne zašto je to tako, većina je rekla da u to vrijeme nije bilo lako baviti se kriminalom, jer je prisustvo policije bilo veliko, bilo je mnogo sitnih informanata, a i sistem je bio takav da ljudima nije padalo na pamet da

počine teška krivična djela. Neki su rekli da je sistem prije rata bio toliko drugačiji da ga je nemoguće poreediti sa poslijeratnom BiH. Državna sigurnost je planirana i o njoj se govorilo samo na najvišim političkim nivoima. Rečeno je i kako je policija u to vrijeme bila profesionalna i efikasna na operativnom nivou, ali vođena Titovim režimom. Iako opisan kao efektivan, naglašeno je da taj sistem možda i nije bio potpuno demokratski; bilo je represije, prava pritvorenika su bila drugačija, a i smrtna kazna je svo vrijeme bila na snazi.

Međutim, daljim proučavanjem ovog pitanja, pojavila se detaljnija slika. Ispitanici su rekli da se organizovani kriminal kakav poznajemo danas počeo pojavljivati sa početkom propadanja socijalističkog sistema 1981. godine. Zapravo, kriminalci koji su se pojavili u to vrijeme su na početku rata poslati na ulice, pošto su jedino oni bili dovoljno organizovani da pruže otpor. Rečeno je da su prije rata građani BiH bili kriminalno aktivni u inostranstvu, da su radili sa dijasporom ili kao putujući kriminalci. BiH kriminalci su putovali u Njemačku, Švedsku, Holandiju itd. i tamo se bavili provalnim krađama. Sigurnosne službe su im dozvoljavale da svoju nezakonito stečenu dobit i novac unesu u BiH preko granice, kako bi ta sredstva bila potrošena u BiH, što bi išlo u korist državnoj blagajni. Međutim, istaknuto je da su kosovski Albanci bili vodeće grupe kriminalaca koje su djelovale u to vrijeme i da su krijumčarili robu kroz BiH u Evropu. Oni su navodno bili umiješani u trgovinu oružjem, krađu vozila i nelegalni transport roba preko granice. Ubistva su prije rata uglavnom počinjavana noževima. Jedan od ispitanika je naveo kako je u to vrijeme od deset ubistava, sedam bilo počinjeno nožem, dok je situacija danas takva da se od deset ubistava, devet najvjerojatnije počini vatrenim oružjem.

Upitani o organizovanom kriminalu u toku rata, većina ispitanika je rekla kako je organizovani kriminal u to vrijeme bio široko rasprostranjen. Kriminalci na svim stranama su koristili priliku koja im se ukazala u ratu da kradu, švercuju, krše sankcije itd. pod plaštom obezbjedivanja sigurnosti. Oni koji su nekada bili na margini društva su počeli da učestvuju u društvu zahvaljujući svojim kriminalnim sposobnostima. Albanci su zadržali svoj položaj i uveliko profitirali u toku rata. Kriminalci koji su već bili aktivni su iskoristili priliku koju im je donio rat da razviju svoja carstva, a navodno su imali i političku podršku za to. Drugi su rasli u ratu. Mnogi su postali aktivni na polju trgovine oružjem i drogama, ali su se po potrebi širili i na druga polja. Oružja i municije je bilo u izobilju. U toku rata su iz Sarajeva izlazili kamioni puni cigareta, a vraćali se puni robe koja je uglavnom prodavana na crnom tržištu. Mito je postalo još jedan ključni element kriminala u toku rata. Političari su ubrzo shvatili da je prihvatljivije uzeti novac od biznismena i međunarodne zajednice, nego od tradicionalnih kriminalaca i da to privlači manje pažnje. Veliki broj ispitanika je rekao da je najveći dio novca investiranog u BiH u toku i nakon rata nestao istom brzinom kojom je i došao. Procijenjeno je da je samo 10% tog novca iskorišteno u svrhu u koju je i namijenjeno. Ostatak je završio na inostranim (*off shore*) računima, a sada se navodno vraća u zemlju kako bi se finansirali veliki građevinski projekti. Međutim, rečeno je i da niko ne provodi istragu u vezi s ovim optužbama.

Upitani da li je učinjeno išta da se spriječe ove vrste kriminala u toku rata, istakli su da su zbog pada moralnih normi u ratu mnoga krivična djela izgledala prihvatljivo. Ovo je optužba koja bi se mogla provjeriti daljim akademskim istraživanjem. Takođe je rečeno da policija jeste pokušavala da se boriti protiv tih grupa u toku rata, ali su mnoge od njih bile moćnije od policije i uživale su političku podršku i zaštitu. Štaviše, rečeno je da je, kada bi pokušala da se boriti protiv tih grupa, sama policija bila uklanjana. Interesantno je da je veliki broj ispitanika rekao da je rat zloupotrijebljen kako bi mnoge elite stvorile i zaštitile svoja carstva u saradnji sa kriminalcima. U toku rata su mnogi političari podržavali aktivnosti kriminalaca kako bi osigurali političko finansiranje i profitirali od crnog tržišta. Mnoge od ovih mreža i veza nikada nisu raskinute i nastavile su se i nakon rata. Kao što je već rečeno, mnogi od tih kriminalaca su prvi izašli na ratišta na početku rata i kao rezultat toga mnogi su

postali poznati i poštovani u svojim gradovima u toku i nakon rata. Zapravo je veliki broj tih kriminalaca postao dio političke elite nakon rata.

Malo toga se promijenilo nakon rata. Činilo se veoma profitabilnim biti umiješan u organizovani kriminal i mnogi su napredovali zahvaljujući političkoj i podršci javnosti. Poštovanje ukazivano mnogim ratnim vođama se nakon rata sporo mijenjalo. Omladina, postojeći i kriminalci u nastanku su sve to gledali i pokušali su ići njihovim stopama, mnogi od njih i zbog nedostatka drugih mogućnosti i i zbog ekonomske situacije. Političari su počeli da štite svoje pozicije i novostečene interese i imovinu. Prema nekim izjavama, neki od njih su istovremeno bili i vođe organizovanih kriminalnih grupa. Čak i sa rastućim domaćim i međunarodnim zahtjevima za promjenama, mnogi iz ove elite nisu bili voljni da se odreknu svojih pozicija. Veliki broj ispitanika je takođe rekao da je razvoj u postratnom periodu omotao i nedostatak demokratske tradicije i kulture, što je vidljivo iz želje ljudi da država riješi sve probleme u BiH. Obični građani su postali letargični po pitanju njihove uloge u napretku zemlje. Etnički argument se nastavio, ali su organizovani kriminal i korupcija prevazilazili te podjele. Došlo je do povećanja šverca roba i droga, a i problem prostitucije je bio u porastu, što je dovelo do porasta trgovine ljudima.

Upitani da li se organizovani kriminal promijenio od rata do danas, većina ispitanika je rekla da jeste. Povećanje netradicionalnih vrsta organizovanog kriminala poput korupcije, finansijskog kriminala, kompjuterskog kriminala itd. je identifikovano kao problematično. Mnoge od tih vrsta kriminala nisu bile prisutne u postratnoj BiH. Javne nabavke, privatizacija i tenderske procedure su pomenute u vezi sa koruptivnim ponašanjem, ali je takođe rečeno i da se ta krivična djela rijetko provjeravaju ili istražuju. Rečeno je da mnogi koji su kupili novoprivatizovane kompanije nisu uradili ono što se od njih očekivalo, ali nisu snosili nikakve posljedice zbog toga. To područje su mnogi naveli kao veoma korumpirano. Zapravo, prema procjeni velikog broja ispitanika, 70% svih institucija je korumpirano. Napisane su mnoge dobre strategije, dobri zakoni su predstavljeni parlamentu, ali nije bilo političke podrške, a ograničena implementacija je omotala pozitivne promjene. Stanje privrede i stopa nezaposlenosti su navedeni kao razlozi zbog kojih su se obični građani okrenuli sivoj ekonomiji i crnom tržištu. Interesantno je da je prema nekim mišljenjima dužnost građana da preuzmu odgovornost za ono što se dešava u državi; da su ratom odlučili da je demokratija sistem kakav žele i da bi sada trebali zahtijevati da taj sistem i dobiju. Drugi su rekli da ni BiH ni njeni građani ne znaju šta je demokratija i da zato ne znaju ni za šta da se bore ni šta da zahtijevaju. Mnogi su rekli i da je najveći razlog zbog kog građani nikada nisu zahtijevali promjene to što se njima stalno manipuliše etničkim i nacionalnim argumentima. Ipak, mnogi se slažu kako su organizovani kriminal i korupcija zapravo štetniji za BiH društvo od etničkih pitanja.

Rečeno je i da su do skoro i finansijske institucije u BiH bile u propadanju. Navedeno je da su banke učestvovale u kriminalu bijelih okovratnika bez posljedica i nadzora. Prema nekim mišljenjima, banke se ne bi mogle tako ponašati bez umiješanosti vlasti sa najvišeg nivoa. Korumpirano ponašanje jede strani kapital, jer ne postoji skoro nikakav nadzor. Po mišljenju mnogih, situacija se i dalje pogoršava i mogla bi zapravo biti i gora od već predočene. Naglašeno je da država nije u stanju anarhije, ali da istovremeno nema vjere i povjerenja u nju. Rečeno je kako BiH ima previše organa upravljanja, što otežava prepoznavanje dobrih i loših aktera, ali da se to neće promijeniti bez postojanja političke volje. Mnogi su mišljenja da napredak BiH ometa nepostojanje jasne mape puta, bilo domaće ili međunarodne. Takođe je rečeno da se ništa neće desiti dok se ne uvede jak i funkcionalan sistem vladavine prava. Rečeno je i da sistem krivičnog pravosuđa još uvijek nije dovoljno jak da bi vladavina prava imala pravi efekat. Naglašeno je da organizovani kriminal, korupcija i terorizam predstavljaju prijetnju za BiH. Mnogi su rekli da bi trebalo uspostaviti, opremiti i obučiti novi odjel za procesuiranje visokorizičnih pojedinaca i visokoprofnih slučajeva. Međutim, mnogi su se takođe

složili da treba prestati sa uspostavom novih agencija i da već postojeće agencije treba da se refokusiraju u okviru zajedničke strukture, kako bi se osiguralo efektivno korištenje resursa.

Na pitanje da li su ti problemi svojstveni samo za BiH, mnogi su rekli da nisu, već da su to karakteristike zemalja u tranziciji. Upitani šta čeka BiH u budućnosti, svi su se složili da će se situacija u BiH jednoga dana morati promijeniti. Pridruživanje je istaknuto kao stvarna pozitivna prilika da se pokrene reforma pitanja vezanih za korupciju, organizovani kriminal i sigurnost, jer EU neće prihvati samozadovoljstvo na tom polju. Međutim, rečeno je i da će EU morati redefinisati svoju ulogu. Istaknuto je kako je proces pridruživanja dizajniran kao lista uslova koje treba ispuniti, a ne kako bi doveo do održivih promjena. Projekti pretpri stupne pomoći (IPA) mogu pomoći, ali se ne očekuje da će njihov uticaj biti od velikog značaja. Naglašeno je da bi sve buduće intervencije trebale imati kratkoročne, srednjoročne i dugoročne ciljeve, sa konstruktivnom revizijom tokom cijelog procesa, kao i pozivanjem na odgovornost i kaznama za nepostizanje zadatih ciljeva. Većina se složila da domaće vlasništvo nema alternativu, ali i da je potrebno više nadzora i odgovornosti međunarodne zajednice.

Mnogi su se takođe složili da bi članstvo u NATO-u imalo pozitivan uticaj. Po njihovim riječima, to bi pomoglo građanima da steknu povjerenje u sigurnost države i prekinulo strahove od budućih konflikata. Međutim, upitani da li je moguć još jedan rat, neki su rekli da je moguć ukoliko se situacija i dalje bude pogoršavala i građani i dalje budu marginalizirani. Drugi su pak izjavili da rat nije vjerovatan, jer političari neće dozvoliti da do njega dođe i da to ugrozi njihove interese.

Ispitanici su takođe pitani o specifičnim elementima organizovanog kriminala i korupcije. Pomenuti su neki veoma interesantni elementi, od kojih neki možda ispadaju iz okvira organizovanog kriminala i korupcije, bez obzira koliko interesantna bila njihova povezanost ovdje u BiH. Zbog jednostavnijeg prikaza, informacije su podijeljene po grupama.

4.3.2 Vrste organizovanog kriminala u BiH

Smatra se da su krivična djela vezana za droge najstariji oblik organizovanog kriminala u BiH, a većina se slaže da taj obim kriminala datira još od prije rata. Postoje tvrdnje da su osamdesetih godina prošlog vijeka službe sigurnosti dozvoljavale da određena količina droge pređe granicu za malu cijenu. Devedesetih godina prošlog vijeka su Srbija, Hrvatska i Slovenija pominjane kao vodeće zemlje kada je u pitanju transport droge u zemlje Zapadnog Balkana. U tom periodu su se mnoge Sandžaklige¹³ preselile iz Srbije u BiH. Za mnoge od njih se pričalo da su profesionalci za prebacivanje droga i pranje novca od droga. U to vrijeme su pošiljke bile prilično velike. Otkrivane su pošiljke od po 100 kg. Današnje pošiljke, kažu, predstavljaju samo mali procenat tadašnjih i iznose od 2 do 3 kg. Bez obzira na smanjenje pošiljki, neki tvrde da je nakon rata došlo do značajnog porasta trgovine drogama. Situacija je nesumnjivo nejasna. Veliki dio droga, poput avganistanskog heroina i južno-američkog kokaina se sada prebacuje preko Crne Gore, u saradnji sa kriminalcima iz drugih dijelova Zapadnog Balkana i Evrope. Interesantne su i tvrdnje da su crnogorske banke dale kredite bez pokrića poznatim trgovcima droge kako bi im omogućili da razviju svoja carstva. Drugi opet tvrde kako su sada Kosovo i Albanija velike logističke ciljeve, a da kuriri prenose manje pakete netradicionalnim putevima. BiH navodno nije dio te rute. Otkriva se sve više kokaina porijeklom iz Južne Amerike i očito je da postoji rastuća veza između balkanskih zemalja i Južne Amerike. Postoje navodi da postoji značajna umiješanost vlade u ovu mrežu u nastanku, ali tačnost te tvrdnje tek treba da se otkrije. Pomenuto je da je BiH u prošlosti korištena kao skladište droga, ali se iz intervjuja da

¹³ Bošnjaci iz regije koja se nalazi na granici između Srbije i Crne Gore, koja je u otomansko vrijeme nazivana Sandžak Novi Pazar, koji je postojao sve do početka Balkanskih ratova 1912. godine.

zaključiti da se to promijenilo u posljednjih nekoliko godina. Neki su tvrdili da je došlo da pada broja zaplijenjenih pošiljki kada je određeni kriminalac napustio BiH. Takođe je rečeno kako postoji jaka veza između trgovine kokainom u Crnoj Gori i Republici Srpskoj (RS), za njegovo dalje prebacivanje u Italiju, što je usko povezano i sa švercom cigareta. Tvrdi se kako se ova mreža služi ranije razvijenim mrežama. Takođe je rečeno da u BiH postoji rastuće tržište korisnika, ali ne veoma veliko. Međutim, jedan broj ispitanika je rekao kako bi sa napretkom ekonomije moglo doći i do povećanja broja korisnika.

Oružje je istaknuto kao roba kojom se uveliko trgovalo iz BiH, a mnogi su pomenuli i veoma bliske veze sa trgovinom droge. Navedeno je da se prije rata veći dio nelegalne trgovine oružjem odnosio na nabavku i prodaju sitnog naoružanja. Međutim, zbog dostupnosti oružja i municije je nakon rata došlo do porasta u prodaji drugih vrsta naoružanja. Jedna od policijskih agencija je navela kako je trgovina oružjem drugi najveći problem za policiju u BiH poslije droga. Naveli su, kao i drugi, da je razlog tako velikoj trgovini to što još uvijek ima starog oružja iz poslijeratnih zaliha, koje je jeftino, neoznačeno i lako dostupno. Ovo je dovelo do velike međunarodne potražnje, dok je za razliku od toga domaća potražnja za oružjem mala, jer su mnogi zadržali oružje nakon rata. Data su dva objašnjenja za to. Rečeno je da ljudi ne žele da se odreknu oružja, jer još uvijek nemaju povjerenja u stanje sigurnosti u BiH i u policiju i da, pošto su kazne za nelegalno posjedovanje oružja male, vjeruju kako je korist čuvanja oružja u svom posjedu veća od kazne ukoliko budu uhvaćeni.

Bilo je mnogo govora i o krivičnim djelima kao što su trgovina ljudima, krijumčarenje ljudi i prostitucija. Iako priznaju da je ovo veliki problem, mnogi od ispitanika se slažu da se učestalost trgovine ljudima i krijumčarenja ljudi u i kroz BiH smanjila. Međutim, rečeno je i da samo zato što brojke pokazuju da je došlo do smanjenja, ne mora da znači da je to zaista tako, pošto se smanjenje broja slučajeva odnosi samo na one slučajeve koje su vlasti otkrile. Takođe, broj državljana BiH koji žele nelegalno ući u EU se smanjio uvođenjem bezviznog režima za građane BiH. Neki smatraju da je trgovina ljudima još uvijek aktuelna duž srbjansko-crnogorske rute i da će možda nastaviti da raste kad Hrvatska uđe u EU. MUP Republike Srpske je uspostavio posebnu jedinicu za borbu protiv ove vrste kriminala, koja navodno dobro funkcioniše. Rečeno je i da je Granična policija postala veoma uspješna u borbi protiv ovog problema i da je provela mnogo značajnih hapšenja.

Prostitucija je smatrana velikim problemom u poslijeratnoj BiH sve do ranih godina 21. vijeka. Mnogi su optužili međunarodnu zajedicu da je bila pokretačka snaga koja je stajala iza porasta ove aktivnosti, ali su istovremeno mnogi ustvrdili kako je odgovor međunarodne zajednice na ovaj problem značajno uticao na njegovo rješavanje. Međutim, treba imati na umu i da je u to vrijeme došlo i do promjene domaće političke volje. Ovaj zajednički pristup bio je evidentan i u proaktivnom djelovanju i saradnji u borbi protiv prostitucije, uz direktno djelovanje Međunarodnih policijskih snaga (IPTF) i promjenu kaznene politike. Odgovor je bio ciljan i odlučan i za veoma kratko vrijeme je donio velike rezultate. Jedan od ispitanika je rekao da je za tri mjeseca postignut ogroman uspjeh. Mnogi od ispitanika su taj odgovor naveli kao jasan primjer pozitivnog uticaja političke volje i koordiniranog pristupa problemu, kada se to želi.

Iako su ove vrste kriminala najčešće pominjane u intervjima, pomenute su i mnoge druge vrste, mada u manjoj mjeri. Nekoliko intervjuisanih policijskih agencija je pomenulo da značajan dio krivičnih djela kojima se bave organizovane grupe u BiH čine i provalne krađe i razbojništva. Takođe su naveli i značajan porast kada su u pitanju razbojništva, kako u učestalosti tako i u otetim sumama. Rekli su da je to relativno novi oblik kriminala u BiH i da su počinioi uglavnom teški organizovani kriminalci. Što se tiče kriminala vezanog za vozila, rečeno je kako je on na prihvatljivom nivou. Međutim, navedeno je da je stopa ove vrste kriminala 10 do 15% veća u Federaciji BiH nego u

Republički Srpskoj. Upitani da daju podrobnije objašnjenje o vrstama kriminala vezanog za vozila, mnogi su naveli da se on može podijeliti na dvije vrste: krađu luksuznih vozila za izvoz i krađu vozila za dijelove za tržište u BiH i u inostranstvu. U vezi sa švercom cigareta i alkohola, rečeno je da su se rute promijenile u odnosu na one s početka 21. vijeka i da je došlo do smanjenja stope tih krivičnih djela.

4.3.3 Organizovani kriminal i korupcija u BiH

Na konkretno pitanje o organizovanom kriminalu, dobili smo odgovor da borba protiv organizovanog kriminala niti je bila niti jeste dovoljna zbog postojećeg sistema krivičnog pravosuđa. Rečeno je da je to tih rat i da su građani BiH jednostavno sretni što više ljudi ne biva povrijedeno ili ubijeno u tom ratu. Međutim, interesantno je da su mnogi od ispitanika rekli kako je organizovani kriminal u BiH u velikoj mjeri obavljen velom tajne i da on nije ništa više endemski od onog u drugim balkanskim zemljama. Jedan broj ispitanika je mišljenja da je to manji problem u BiH. Za razliku od njih, drugi ga smatraju rak ranom i mišljenja su da bi, ukoliko se dozvoli da prođe nekažnjeno, mogao dostići razmjere organizovanog kriminala u Srbiji 2003. godine, kada je predsjednik ubijen jer je navodno pokušavao očistiti sistem, što je jasno pokazalo koliko moćni organizovani kriminalci mogu postati. Mnogi su mišljenja kako je ono što je poznato o nivou organizovanog kriminala u BiH samo vrh ledenog brijege i da stvarna veličina ovog problema nije poznata. Pojavio se interesantan šablon i u odgovorima ispitanika na pitanja o stvarnim problemima organizovanog kriminala i korupcije. Mnogi od ispitanika su organizovani kriminal podijelili na tradicionalne i netradicionalne vrste kriminala i dali svoja mišljenja o ta dva aspekta. U vezi sa netradicionalnim kriminalom, ispitanici su rekli da su političari vrlo često umiješani u finansijski kriminal i koruptivno ponašanje. Međutim, veliki procenat ispitanika je rekao kako se za političare najčešće vežu oblici organizovanog kriminala koji okružuju privatizaciju, nabavke i tenderske prevarе.

U velikom broju intervjuja, najupečatljivija je bila želja da se korupcija i kriminal bijelih okovratnika počnu smatrati organizovanim kriminalom. Mnogi od ispitanika su govorili o velikim problemima na polju javnih tendera, nabavki i privatizacije, pominjući visok nivo 'tajkunizma'. Po njihovom mišljenju, najveći broj slučajeva se može povezati sa političkim ovlaštenjima, napuhivanjem ugovora i zaštitom ličnih interesa. Mnogi su čak otišli toliko daleko da ustvrde kako su političke elite tendersku i privatizacijsku prevaru pretvorile u umjetnost. Istaknuta su sljedeća područja za zabrinutost: zarobljenost imovine, javni tenderi, zloupotreba javnih fondova, zloupotreba komunalnih kompanija, nelegalna sječa šume itd. Takođe je rečeno da čak i poslovni ljudi iz cijele Evrope imaju veze sa BiH političarima koji profitiraju iz mogućnosti za pranje novca. Po njihovom mišljenju, ova veza sa političkom elitom otežava pravljenje jasne razlike između poslovnih ljudi i političara. Takođe je rečeno da se javna preduzeća koriste za finansiranje političkih stranaka, da političari kupuju preduzeća koja su u vlasništvu države, imovinu itd., tako maksimalno uvećavajući sopstvena carstva, kao i carstva svojih porodica i prijatelja. U manjem broju intervjuja je pomenut i politički otpor prema istraživanju ovih zloupotreba.

U intervjuima je jasno rečeno da se korupcija smatra veoma velikim problemom u BiH. Većina ispitanika je rekla kako vjeruju da je korupcija prisutna na svim nivoima BiH društva. Nijedna institucija nije imuna na tu aktivnost. Rečeno je kako su i policija i tužioc i sudije podložni korupciji i kako je bilo mnogo optužbi protiv visokorangiranih pojedinaca. Kao primjeri su obično navođeni prebacivanje imovine u privatne ruke, kupovina presuda, umiješanost policije u trgovinu drogama, davanje kredita bez pokrića navodnim dilerima droge itd. Međutim, borba protiv tih slučajeva je naišla na politički otpor, direktni ili indirektni. Manji broj ispitanika je rekao kako problem postaje

gori i kako će nastaviti da se pogoršava sa širenjem sloboda. Mnogi su rekli kako je indeks Transparency Internationala dobar indikator ovog rastućeg problema u BiH.

Upitani kako izgleda to koruptivno ponašanje, mnogi su pomenuli zdravstveni sistem i davanje poklona doktorima, neki su pomenuli obrazovni sistem, mita za upis, kupovinu diploma itd. Rekli su kako se to dešava u obliku davanja novca iz ruke u ruku, činjenja usluga u zamjenu za djelovanje, činjenja usluga u zamjenu za pasivnost itd. Rečeno je kako su medicinski tenderi u BiH deset puta skupljii nego na Kosovu, što znači da neko zarađuje novac na račun drugih. Neki su rekli kako je nivo korupcije u BiH tako veliki zbog kulture prihvatanja koja je prisutna. Međutim, drugi su rekli da je to samo izgovor. Mnogi su rekli kako je korupcija prisutna, jer sistem nije dovoljno jak da je sprječi, da je kao rezultat toga postala dijelom društva i da se na nju gleda sa visokim nivoom društvene prihvatljivosti. Međutim, drugi su rekli kako je to tradicija i kako postoji prihvatljiva granica. Ali, kako je reklo nekoliko ispitanika, ili ste korumpirani ili niste; tu ne može postojati nikakva prihvatljiva granica.

Na pitanje o reakcijama na korumpirano ponašanje, većina ispitanika je rekla da su aktivnosti fokusirane samo na sitne ribe, dok se velike ignorišu. Mnogi su rekli kako je teško dokazati slučajevе protiv visokorangiranih osumnjičenih, jer su oni spremni da se brane mitom, zastrašivanjem itd. Takođe su rekli da ne postoji politika javnog iznošenja imena i sramoćenja i da ne postoji zaštita za dojavljivače (*eng. whistleblowers*). Jasno je rečeno da je nepostojanje zaštite za dojavljivače velikim dijelom razlog zašto ljudi ne prijavljuju ovu vrstu ponašanja. Većina ispitanika je izjavila da ne postoji politička volja za borbu protiv korupcije u BiH, ali su se svi složili da je nešto trebalo biti urađeno kako bi se pokazao integritet sistema. Većina ispitanika je rekla kako, da bi se izborili protiv korupcije, mora doći do promjene u načinu razmišljanja i kako je potrebno više otvorenog i iskrenog razgovora o korupciji. Takođe su rekli da su potrebne proaktivnije istrage, sa visokomotivisanim ljudima koji su voljni da se bore protiv sistema i slučajeva visokog profila.

Iako je uspostavljena agencija za borbu protiv korupcije, sa strategijom i akcionim planom, veliki broj ispitanika sumnja da će ona imati ikakvog uticaja, jer nema mandat da reaguje na optužbe za korupciju. Mnogi vjeruju da su toj agenciji trebale biti date izvršne ovlasti, ali da za to nije bilo političke volje. Sve u svemu, ta agencija je osmišljena da bude neefikasna. Ovo je otvorilo diskusiju o tome zašto su uspostavljene mnoge od agencija. Mnogi su naveli kako je veliki broj agencija uspostavljen samo da bi se ispunila forma, jer mnoge od njih nemaju mandat da rade ono što bi po svome nazivu trebale da rade. Takođe, komisije za selekciju i nadzorni odbori navodno služe kao nezavisni mehanizmi za nadzor, a zapravo mnogi od njih se smatraju mehanizmima kroz koje političari mogu da osiguraju da određeni ljudi dođu na pozicije moći i zaštite njihove interese. Prema riječima mnogih, rezultat toga je da nećete dobiti poziciju, ako niste spremni da igrate igru, dok su drugi rekli kako i dobijanje i zadržavanje pozicije može biti teško, ako niste spremni da održavate *status quo*.

4.3.4 Ključni akteri u igri

Za izučavanje ovog pitanja bi bilo korisno razdvojiti aktere u igri u dvije grupe, na sudionike organizovanog kriminala i korupcije i na one koji se protiv toga bore, ali, nažalost, u BiH je ta linija toliko nejasna da je odlučeno da se proučavaju svi zajedno. Kad pomislimo na organizovane kriminalce, teško je ne misliti na njih u tradicionalnom smislu, što je, čini se, velika greška kada se ovo pitanje proučava iz perspektive BiH. Mnogi organizovani kriminalci su postali pravi igrači u igri moći na BiH sceni i mnogi ispitanici su izjavili kako klasični/tradicionalni organizovani kriminal ima veze u najmoćnijim političkim krugovima. Rekli su kako ovaj šablon ponašanja nije karakterističan za

samo jednu etničku grupu, već je prisutan kod svih. Navedeno je kako je očito da postoji korupcija između organizovanih kriminalaca i političara i da mnoge organizovane kriminalne grupe finansiraju političke stranke od lokalnog do državnog nivoa.

Kako je već rečeno, mnogi kriminalci umiješani u organizovani kriminal su bili aktivni prije i u toku rata. U to vrijeme je veliki broj pojedinaca stekao veliko bogatstvo putem kriminala. Navedeno je kako su se neki građani BiH koji su prije rata bili kriminalno aktivni u drugim zemljama, vratili kako bi u ratu maksimalno iskoristili kriminalne mogućnosti. Nastale su poznate ratne vođe, koje su se povezale sa političarima kroz finansiranje političkih stranaka, uticaj na izbore, podršku privatnim poduhvatima itd. Pomenuto je kako su mnoge ratne vođe pokušale da se okrenu od tradicionalnih vrsta organizovanog kriminala, nastojeći da ulože svoj novac u legitimne poslove. To je rađeno kroz neregularnu privatizaciju, nabavke i tendere. Mnogi od njih se sada smatraju uspješnim poslovnim ljudima, ali je istina odmah ispod površine. Veliki broj njih su danas ili vlasnici ili imaju velika finansijska sredstva uložena u banke, energiju i komunalna preduzeća i medijske kuće. Ovo nije karakteristično samo za BiH. Naime, procjenjuje se da jedan biznismen u Srbiji posjeduje od 7 do 20% Srbije i da je do većeg dijela uloženih sredstava došao nelegalnim putem ili putem nelegalne privatizacije. Nažalost, jasno je rečeno da porijeklo te imovine nikada nije provjereno na pravi način. Jedan od ispitanika je naveo kako je zakon koji bi omogućio istragu o ratnim aktivnostima kojima su stečena nezakonita sredstva i o tome kako su ta sredstva kasnije korištena došao pred vladu, ali nije dobio dovoljno podrške, što ne iznenaduje.

Upitani o strukturi i organizaciji organizovanih kriminalnih grupa koje su aktivne u BiH, većina ispitanika koji su obaviješteni o tome je rekla da većina tih grupa ima labavu strukturu i da uglavnom rade sa pojedincima iz svoje etničke grupe, osim onda kad rade sa grupama iz drugih zemalja. Većina su oportunisti, spremni da maksimalno iskoriste svaku priliku koja im se pruži, pa su zato aktivni u različitim vrstama kriminala. Rečeno je da se pojavljuju nove lokalne grupe, naročito u Sarajevu, koje pokušavaju da se izbore za teritoriju, ali da su to samo lokalni nasilnici, željni poštovanja i moći. Nažalost, neki su mišljenja da su ove grupe opasne, jer lako dolaze do jeftinog oružja i ne boje se da ga upotrijebi. Drugi opet kažu da ove grupe ne predstavljaju pravu prijetnju, jer ih političari nadziru kako bi ih držali pod kontrolom. Republika Srpska istražuje 20 poznatih grupa godišnje, dok Federacija BiH istražuje oko 16. Najveći problem je šira sarajevska regija, za koju se tvrdi da je veći problem nego cijela BiH zajedno.

Mnogi su naveli da Albanci još uvijek imaju najefikasnije organizovane kriminalne grupe na Zapadnom Balkanu, pa i u BiH. Rečeno je da Albanci imaju kontakte na svakoj lokaciji i da su spremni da ih iskoriste kako bi otežali praćenje svojih kretanja ili kretanja njihovih roba. Navedeno je da se ni oni, kao ni BiH kriminalci, ne boje koristiti mreže u dijaspori za pomoć u njihovim aktivnostima. Ipak, Crnogorci su označeni kao najbrutalniji. Rečeno je kako su oni jako efikasni kada je u pitanju upotreba visokosofisticirane opreme i telekomunikacija. Pomenuto je da srbjanske grupe još uvijek sačinjavaju stari momci i da su jako uticajne. Za njih je rečeno da imaju bliske veze sa manjim grupama aktivnim u BiH, koje su odgovorne za mnoge aktivnosti pranja novca u RS-u. Izvještaji govore da ima mnogo saradnje između crnogorskih, srbjanskih i BiH kriminalaca.

Jedna osoba je pomenuta kao najveći kriminalac u BiH. On je navodno aktivan u 94 zemlje i ima preko 70 svojih članova. Navedeno je da je najveći dio njegove podrške pasivna podrška, koja je prisutna zbog straha od odmazde, zastrašivanja itd. i da on ima veliki uticaj na policiju kroz finansijsku podršku. Njegova grupa je dobro strukturana i ima strogu hijerarhiju, kao i još dvije grupe koje nisu više aktivne. Za ove grupe je rečeno da su visokomotivisane, ambiciozne, da imaju cilj i da su (ili su bile) veoma aktivne u svim vrstama kriminala, kao što su droge, krijućarenje cigareta,

oružja, ljudi, vozila, nasilje, reketarenje itd. Ove grupe navodno imaju (ili su imale) jake političke veze. Ipak, pokušaji ovog prestupnika da se učlani u političku stranku su odbijeni. Međutim, u malom broju intervjuja je rečeno kako je on i dalje blisko povezan sa jednim visokorangiranim političarem, za koga se tvrdi da je povezan sa kriminalom. Za ovog političara se tvrdi da je blisko povezan sa predsjedničkom porodicom susjedne zemlje, za koju se takođe tvrdi da ima jake veze sa kriminalom.

Upitani da li se mijenjaju vrste kriminala, mnogi su istakli prelaz na privredni, finansijski i kompjuterski kriminala, koji su veoma sofisticirani. Mnogi su pomenuli da su grupe koje su najaktivnije na tom području tehnički veoma dobro opremljene i da veoma dobro poznaju policijske metode, tehnike za praćenje i procedure za prisluskivanje telefona i presretanje komunikacija. Takođe, mnogi su pomenuli da je veza između organizovanog kriminala i korupcije u BiH sve jača.

Vehabizam je istaknut kao pokret koji se širi i, iako su označeni kao vjerski ekstremisti, mnogi su pomenuli kako oni igraju sve veću ulogu u proizvodnji sintetičkih droga. Takođe je pomenuto i da su Vehabije aktivne u trgovini oružjem, a da zaradu koriste za terorističke aktivnosti. Istaknuto je i kako ekstremisti koji su nasljednici tradicionalnog Četničkog pokreta takođe predstavljaju prijetnju, ali da su manje organizovani od Vehabija, koji, kako je rečeno, imaju političke ciljeve. Zapravo, zaključeno je da je to razlog uzdržane reakcije na pucnjavu na američku ambasadu 2011. godine, jer je bilo političkih uticaja da se značaj tog događaja umanji. Na primjedbu kako se čini da nedostaje politička ili volja tužilaštava da se pozabave velikim igračima, većina ispitanika je rekla da te volje nema, ukoliko pojedinci ili grupe ne predstavljaju prijetnju njihovim pozicijama. Pomenuto je da kriminalci kupuju imunitet kroz posao i politiku. Oni su više no voljni da potplate visokorangirane policajce, sudije, političare itd., kako bi osigurali uslove koji idu njima u korist.

Veliki broj ispitanika je naveo da postoji veza između organizovanog kriminala i korupcije i političara i političkog sistema. Mnogi od ispitanika su rekli kako ima mnogo korumpiranih političara, od najnižeg do najvišeg nivoa. Međutim, takođe je navedeno da neki pojedinci i/ili stranke ipak imaju neku vrstu moralnog kompasa. Navedeno je kako je jedna od stranaka odbila pokušaje jednog velikog kriminalca da im se pridruži i finansira stranku. Ipak, navedeno je da moralnost na ovom nivou ne mora da znači da koruptivno ponašanje nije prisutno. Većina ispitanika se slaže u mišljenju kako sve u BiH treba posmatrati kroz političku prizmu. Zapravo, jedan broj ispitanika je rekao da je 90% problema u BiH političke prirode. Zbog toga je rečeno da se malo toga može promijeniti bez promjene u načinu razmišljanja, pristupa i strukturi političkih elita. Većina ispitanika je navela kako sistem dozvoljava mnogim političarima da štite svoje interese, stavljajući ih ispred interesa države ili njenih građana. Jedan od ispitanika je naveo da je određeni broj ministara bio spremna da implementira stvari koje su protivustavne i strategije koje bi narušile državnu sigurnost, navodeći dalje kako bi to u mnogim zemljama bilo smatrano državnim udarom. Jedan broj ispitanika je rekao kako su mnogi političari spremni i da direktno štite kriminalce, kako bi zaštitili svoje interese, a voljni su da zažmire na mnogo toga čak i onda kad nisu direktno umiješani.

Neki od ispitanika su naveli pojedine političare i njihovu ulogu u nelegalnim aktivnostima.¹⁴ Međutim, rečeno je da je broj političara koji su direktno umiješani u organizovani kriminal relativno mali, ali da bi broj onih koji su umiješani indirektno mogao biti mnogo veći. Takođe je pomenuto da je najveći procenat umiješanih u organizovani kriminal umiješan u netradicionalne aspekte, kao što su tenderi, nabavke i privatizacijske prevare. Rečeno je kako bi istraga protiv desetaka političara mogla imati stvarni pozitivni uticaj na cjelokupan sistem. Međutim, takođe je pomenuto kako se političarima

¹⁴ Nažalost, ovaj izvještaj se nije mogao baviti ispitivanjem autentičnosti ovih navoda, tako da direktnе optužbe neće biti uključene.

za koje se zna da su korumpirani dozvoljava da ostanu u sistemu i da to samo nanosi štetu reformi. Pomenuto je kako je samo jedan političar bio prisiljen da siđe s vlasti nakon što je optužen za umiješanost u incident. Međutim, to nije uobičajeno, jer većina ih ponosno ostaje na vlasti čak i nakon najtežih optužbi. Zamoljeni da to pojasne, rekli su kako se, u većini slučajeva, političarima više ne plaća direktno za usluge, ali im se plaća da donesu pogodne zakone, strategije itd. U zamjenu za to, njihove stranke dobijaju finansijsku podršku, a oni dobijaju imovinu, vozila, kuće, odmore itd. Navedeno je i kako poslovni ljudi utiču na proces donošenja zakona i na politički proces, da finansiraju političke stranke itd., kako bi osigurali uslove koji su povoljni za njih. Nekoliko ispitanika je naglasilo kako im to omogućava da budu moćniji od bilo koje tradicionalne organizovane kriminalne grupe. Mnogi su naveli da mnogi političari imaju direktnе veze sa tužiocima i policijom i da se ne boje vršiti pritisak. Rezulta toga je, kako su rekli, to da policija i tužoci gube nezavisnost u provođenju istraga. Veliki broj ispitanih policijskih agencija je rekao da je politički uticaj manje evidentan u odnosu na policijske aktivnosti nego na nivou tužilaštava.

Iako je sve ovo uglavnom poznato, rečeno je kako se ništa ne radi kako bi se problem efektivno riješio. Upitani šta bi se moglo uraditi da se situacija popravi, većina ispitanika je istakla potrebu za većim nivoom odgovornosti. Međutim, rekli su i da često oni koji imaju moć da nešto urade, nemaju želju, a oni koji imaju želju nešto da urade, nemaju moć i da je zbog toga potrebna politička promjena. Naveli su i kako postoji veoma malo propisa u vezi sa prijavljivanjem imovine i interesa političara, navodeći da bi to trebalo biti praćeno mnogo više, čime bi se, ako ništa drugo, sistem učinio transparentnijim i otvorenijim. Međutim, jedan od ispitanika je naveo da ima poziva da se postojeći sistem privatizuje, što bi ga učinilo manje transparentnim nego što jeste.

Ispitanici su se skoro jednoglasno složili da trenutno u BiH ne postoji politička volja na državnom nivou da se naprave neophodne promjene za borbu protiv korupcije i organizovanog kriminala. Jedan broj ispitanika je rekao da te volje nema još od kraja rata. Mnogi su rekli kako političari i elita nemaju volje za provođenje reformi bez jakog podstrekha međunarodne zajednice. Ipak, mnogi su naveli kako bi i male aktivnosti mogle dovesti do značajnih promjena u načinu razmišljanja. Na primjer, jedan od ispitanika je rekao da bi se pozitivne promjene mogle napraviti i kroz borbu protiv pitanja koja su manje politički zaštićena. Time bi se izgradio i testirao sistem borbe protiv problema, a kada bi se osjetili pozitivni rezultati, moglo bi se početi raditi i na rješavanju većih problema. Neki su pomenuli kako su područja trgovine drogama, trgovine ljudima i transporta nelegalnih roba preko granice pogodna za trenutnu intervenciju. Ova područja su odabrana, jer se smatra da političari i poslovne elite nemaju koriste od njih.

Pomenuto je i kako dva entiteta (Federacija BiH i Republika Srpska) imaju potpuno različitu unutrašnju političku strukturu. Te razlike otežavaju procjenu i borbu protiv problema. Za Federaciju BiH je rečeno kako su njene političke strukture povezane sa zajednicom, što otežava identifikaciju i karakterizaciju odnosa. Oni su navodno isprepleteni na političkom, vjerskom, kulturnom i privrednom nivou. Za razliku od njih, RS ima piramidalnu strukturu na svim tim nivoima. Takođe je rečeno, nevezano za ovu temu, da se oba entiteta međusobno lažu i da su spremni upotrijebiti neprikladna sredstava kako bi ojačali podjelu. Kompleksnost struktura vlasti u BiH nije jedini strukturalni problem istanknut u intervjuima. Rečeno je i da političari neće da vide ni nedostatke postojeće policijske strukture. Upitani zašto je to tako, odgovor je bio da neki ne razumiju uloge, funkcije i mehanizme policije, dok drugi vjeruju da bi jedinstvena policija bila najefikasnija, pa zbog toga i nema političke želje da se to realizira.

Većina ispitanika je rekla da je policija u BiH uglavnom efikasna i profesionalna i da se istrage slučajeva organizovanog kriminala uglavnom rade profesionalno, navodeći pojedine istrage kao

primjer. Rečeno je kako je policija uspješno iskorijenila aktivnosti kineskih Trijada u BiH, bukvalno očistila pijacu Arizona, a uz pomoć IPTF-a je smanjila i nivo trgovine ljudima za prostituciju. Za razliku od toga, veliki broj ispitanika smatra kako je postojeća struktura policije neefikasna kada je u pitanju ispunjavanje potreba BiH građana i da se nije efikasno razvijala u proteklih deset godina. Rekli su kako postojeća struktura smanjuje odgovornost, navodeći pucnjavu na američku ambasadu iz 2011. godine kao čist primjer toga, jer je tada izgledalo kako nijedna agencija ne želi preuzeti odgovornost za istragu. Upitani o strukturi i zašto ona nije promijenjena, ako već svi znaju da je nefunkcionalna, ispitanici su rekli kako su propali svi pokušaji da se ona promijeni i kako bi sada bila neophodna promjena ustava kako bi se to postiglo. Istaknuto je da postojeća struktura uveliko iscrpljuje resurse i da postoji ogromno preklapanje nadležnosti, što vodi ka nezdravoj konkurenciji i zaštiti interesa. Mnogi su naveli da je 18 agencija na 3,5 miliona stanovnika previše. Interesantno je da je jedan mali broj ispitanika priznao da postojeća struktura znači da ne postoji jasna slika o stanju sigurnosti u BiH i da je nemoguće dobiti sveobuhvatan pogled na problem organizovanog kriminala, jer ne postoji centralno policijsko tijelo koje bi koordiniralo sve aktivnosti i obavještajne podatke policije. Istaknuto je i kako su ovi strukturalni nedostaci ključna smetnja bliskoj saradnji, što kriminalce dovodi u prednost. Pomenuto je kako je kao rezultat toga značajno smanjena sposobnost policije za borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije, a neki su naveli i da politička elita baš to i želi. Na pitanje o reformi policije i da li je ona napravila ikakve pomake u rješavanju ovih nedostataka, ogovori nisu bili pozitivni. Značajan broj ispitanika je rekao kako je veoma malo postignuto reformom policije. Rekli su kako ona nije imala političku podršku. Takođe je pomenuto kako je bila potrebna jasnija podjela uloga i odgovornosti jedinica i agencija, jer trenutno postoje nejasnoće po pitanju nadležnosti koje se preklapaju.

U većini intervjuja je kao ozbiljan problem pomenut i nedostatak saradnje. Neki su naveli kako je to zbog nedostatka volje, neki zbog nedostatka povjerenja, a neki su rekli kako je to zato jer svaka od agencija pokušava zaštiti svoju ledinu. Neki su rekli kako se informacije smatraju valutom, robom koje mnogi ne žele da se odreknu, ali je ipak ostavljaju neiskorištenu u svojim laticama. Rečeno je kako u mnogim slučajevima za policiju veći problem predstavljaju druge agencije koje rade u njihovoj zoni odgovornosti nego kriminalci koji posjećuju njihovo područje i tu aktivno djeluju. Jedan od ispitanika je primijetio kako je to zapravo opstrukcija policije od strane policije, jer vrlo često ograničava sposobnosti drugih da reaguju čak i kada to žele. Takođe je rečeno kako još uvijek postoji veliki broj policajaca koji su spremni dati informacije kriminalcima, ako i kada je to neophodno. Pomenuto je i da su kapaciteti policije za provodenje i pokretanje istraga počeli da se razvijaju tek ranih godina 21. vijeka i da još nikada nisu dostigli potrebne standarde.

Upitani da pojasne stvarne aktivnosti policije, ispitanici su pomenuli mnogo interesantnih stvari. Mnogi nisu mogli reći da li policiju u razvijanju do njihovih punih potencijala sprječava nesposobnost, neznanje ili oni jednostavno ne žele da rade svoj posao. Pojavilo se i mišljenje da svi policijski nisu jednakom motivisani ni da se bore protiv običnog kriminala, a kamoli protiv organizovanog kriminala. Mali broj ispitanika je pomenuo i probleme vezane za selekciju kadeta za rad u policiji, navodeći da izabrani nisu uvijek zainteresovani, nemaju iskustvo ili želju da rade policijski posao. Jedan od ispitanika je rekao da je u toku selekcije kandidata pritisak u vezi s tim ko treba da bude izabran tako veliki da uglavnom budu izabrani oni kandidati za koje je vršen pritisak. Taj pritisak navodno dolazi od političara, poslovnih ljudi, pa čak i kriminalaca. Republika Srpska je pokušala da se pozabavi razvojem efikasnije policije kroz unaprjeđenje motivacije u policijskim redovima, kao i u Ministarstvu unutrašnjih poslova (MUP-u) uopšte. Oni takođe pokušavaju razviti kapacitete za borbu protiv kriminala koji se tek pojavljuje. Interesantno je kako je veoma jasno da većina policijskih agencija uviđa da policija trenutno nema neophodne sposobnosti za istraživanje

novih i teških oblika kriminala, poput kompjuterskog terorizma, ekonomskog kriminala itd. Složili su se da je policiji potrebna bolja obuka, prikladnija tehnologija, oprema itd., kako bi se borila protiv ovih novijih, sofisticiranih vrsta kriminala i kriminalaca.

Takođe je rečeno da policija mora biti fokusirana, djelovati ciljano i biti odgovorna za svoje postupke. Upitani zašto to sada nije tako, jedan broj ispitanika je odgovorio da policija zna ko su igrači i akteri, ali da nema političke volje za njihovo procesuiranje. Neki čak kažu da se policija često mora konsultovati sa političkom elitom prije nego krene u obračun sa određenim organizovanim kriminalnim grupama, pošto su mnoge od njih nedodirljive. Mnogi su rekli kako je policija bila najefikasnija dok su bande bile još u povoju, prije nego su kreirale svoja carstva i mehanizme za zaštitu. Pomenuto je kako policija neće krenuti protiv određenih vrsta kriminala ili kriminalaca, ako zna da neće dobiti podršku, zbog straha da ne izgube posao, straha od prijetnji itd. Drugi su rekli kako je direktni politički pritisak na policiju stvar prošlosti i da je prisutan samo u slučajevima veoma visokog profila. Međutim, neki su naveli da se kontrolisanje budžeta koristi kao indirektno sredstvo za smanjenje kapaciteta policije na mnogim područjima. Na pitanje da li može doći do pogoršanja situacije, rečeno je da se problemi koji okružuju policiju i njihovu sposobnost borbe protiv organizovanog kriminala mogu dalje pogoršati u vremenima koja dolaze. Zbog nedostatka resursa i adekvatne opreme, iskustva, obuke itd., oni možda neće biti u stanju da se efikasno bore protiv organizovanih grupa koje postaju sve opremljenije i sofisticirane. Takođe, mnogi od ispitanika su rekli da bi smanjenje policijskih plata moglo povećati rizik od podmićivanja i korupcije u njihovim redovima.

Rečeno je da se efikasnost ne može postići bez reforme policije u okviru cjelokupne strategije za reformu kompletног sistema krivičnog pravosuđa. Navedeno je da bez toga nijedna reforma neće biti efikasna i da nikada neće doći do pozitivnih promjena. Većina ispitanika je rekla da je potrebno ozbiljno poboljšanje na polju saradnje policije i tužilaca. Mnogi su rekli da istrage dolaze u pitanje, jer veze između ove dvije grupe nisu jake. Pomenuto je da bi i jedni i drugi trebali dobiti bolju obuku iz istražnih metoda, istražnih procedura, pisanja izvještaja, presretanja komunikacija i sličnih pitanja. Mnoge od policijskih agencija su bile kritične kada su u pitanju tužunci, navodeći kako biraju tužioce sa kojima će raditi kako bi osigurali efikasan odgovor. Mnogi su naveli kako tužiocima treba previše vremena da pregledaju spise slučajeva i kako to vrijeme treba biti bolje iskorišteno. Takođe je rečeno kako oni često biraju jednostavne slučajeve, jer se akcenat stavlja na statistiku, a ne na kvalitet odrađenih slučajeva. Pomenuto je kako nema nikakvih posljedica za tužioce ukoliko ne procesuiraju određeni broj slučajeva ili ako izbjegavaju slučajeve visokog profila i teške slučajeve. Rečeno je kako je svega 30% tužilaca spremno da odradi slučajeve i da zato policija radije radi s tim tužiocima koji su aktivni. Pomenuto je da nema praćenja slučajeva, naročito kada se radi o slučajevima visokog profila, nema ravnomerne podjele poslova, sredstava za mjerjenje efikasnosti, kao ni nadzora nad njihovim radom. Kao rezultat toga, tužoci su veoma ranjivi kada je u pitanju padanje pod uticaj i odavanje informacija advokatima i političarima. Na primjer, 2009. godine su međunarodni tužoci povučeni iz procesuiranja slučajeva organizovanog kriminala. Ovo se desilo bez ikakve najave ili pripreme i kreiralo je ogromnu rupu u radu na državnom nivou. Po mišljenju mnogih, to je bio politički potez kako bi se uklonilo međunarodno uplitanje u slučajeve organizovanog kriminala.

U mnogim intervjuiima, sudije su takođe mnogo kritikovane. Pomenuto je da je 90% njih sposobno da obavlja svoj posao, ali da to ne rade profesionalno, jer se na njih ne vrši pritisak da rade profesionalno. Neki su naveli da se sudije često boje obavljati svoj posao zbog zastrašivanja i straha za sopstvenu sigurnost i sigurnost svojih porodica. Većina ispitanika je rekla da bi rješenje za to bilo da im se obezbijedi veća zaštita. Takođe je pomenuto i da je nekim od njih potrebno više obuke i iskustva u određenim područjima, kako bi znali kako da se nose sa novim sofisticiranim

slučajevima. Pomenuto je da je Visoko sudsko i tužilačko vijeće (VSTV) uspostavljeno kako bi ispitivalo žalbe protiv suda i tužilaca, ali se govori da je ova agencija, kao i druge, bezubi tigar.

Posljednja grupa aktera o kojoj se govorilo bila je međunarodna zajednica. Većina ispitanika smatra da je njihov uticaj u BiH bio pozitivan, ali je jasno da se smatra kako su mnoge njihove politike, odluke i aktivnosti imale negativan uticaj. Mnogi su rekli da je teško razumjeti to što međunarodna zajednica trenutno smanjuje broj svojih ljudi u BiH, jer po njima se situacija pogoršava, tako da ovo nije vrijeme za odlazak. Sa negativne tačke gledišta, neki su rekli kako međunarodna zajednica zapravo nikada nije preuzela odgovornost u BiH i da nije obezbijedila funkcije koje su bile potrebne za poboljšanje situacije. Rečeno je kako međunarodna zajednica nikad nije htjela preuzeti odgovornost, jer bi to onda značilo da mora i da djeluje. Neki su rekli kako je BiH bila trn u oku EU, dok su same zemlje članice EU bile u sukobu jedne s drugima. Mnogi su rekli kako međunarodna zajednica nikada nije imala potpunu i tačnu predstavu o situaciji u BiH i da su bili slijepi na ono što se stvarno dešavalо. Neki su pomenuli da je međunarodna zajednica nastavila da finansira i investira u projekte iako je znala za visok nivo koruptivnog ponašanja. Rečeno je da nisu djelovali čak i kada su bili u poziciji da to urade, uvijek iznova radeći jednu te istu stvar. Drugi su naveli da mandati određenih misija nisu osmišljeni na pravi način, jer je u nekim područjima bilo preklapanja, dok su druga bila nepokrivena. Takođe je pomenuto da nisu bili dovoljno jaki u razvoju vladavine prava i da je međunarodna zajednica vladavinu prava koristila kao sredstvo za cjenjanje i pregovore. Što je najvažnije, to je trebalo biti na samom vrhu dnevnog reda, ali nije. Neki su rekli kako je međunarodna zajednica bila previše popustljiva prema političarima i da je indirektno podržavala one koji su navodno finansirali stranke nelegalno stecenim sredstvima ili iz javnih fondova. Istaknuto je da je Dejtonski sporazum osmišljen kako bi se zaustavio rat, a ne kako bi se izgradila funkcionalna država. Mnogi kažu da možda nije prekasno za djelovanje i da bi pridruživanje moglo donijeti sljedeću i možda najbolju priliku za promjene. Međutim, sve u svemu, mnogi vide ulogu međunarodne zajednice kao protraćenu priliku, jer je međunarodna zajednica djelovala preoprezno, na štetu pozitivnih promjena.

4.3.5 Drugi značajni elementi u borbi protiv organizovanog kriminala

Istaknuto je kako je historija imala veliki uticaj na rad policije u BiH. Neki su rekli kako su stariji policijski naviknuti da rade onako kako su ih učili u socijalizmu i nisu u stanju bilo šta da kažu, ako i kada je to potrebno. Takođe je rečeno da oni imaju ogromno iskustvo u prikupljanju obavještajnih podataka i da još uvijek posjeduju te sposobnosti. Međutim, čini se kako to danas nije slučaj ili bar ne postoji sistem za adekvatno prikupljanje informacija i obavještajnih podataka. Navedeno je kako nepostojanje efikasnog sistema za obradu podataka uveliko otežava borbu protiv organizovanog kriminala. Upitani da li postoji mogućnost da oni nemaju tačnu predstavu o problemu organizovanog kriminala u BiH, većina ispitanika u policijskim agencijama je rekla da je trenutna slika ograničena. Nedostatak centralnog sistema za prikupljanje i obradu informacija i obavještajnih podataka i nedostatak konstruktivne saradnje su navedeni kao dvije ključne prepreke.

Pristup podacima, pouzdanost i dostupnost podataka su navedeni kao veliki problem u BiH, naročito kada se radi o policijskim podacima i obavještajnim saznanjima. Podaci se prikupljaju i do njih se dolazi na veoma različite načine, različite agencije koriste različite standarde i mjerena. Rečeno je kako struktura policije otežava rad sa podacima. Značajan broj ispitanika je takođe naveo kako velika količina podataka i obavještajnih saznanja koja se nalazi u rukama policijskih agencija nije u potpunosti iskorištena. Neki su rekli kako se podaci čuvaju u laticama i niti se koriste niti se razmjenjuju, dok se prema izjavama drugih podaci namjerno skrivaju i ne dostavljaju odgovorajućim

agencijama. Navedeno je kako se zapravo svega oko 20% dostupnih podataka i obavještajnih saznanja koristi na ogovarajući način.

Međutim, ironično je da policijske agencije nisu bile iznenađene kada su u pitanju problemi vezani za podatke i razmjenu podataka. Svi su se složili da se nešto mora učiniti kako bi se sistem unaprijedio. Jedan broj je krivio političare, govoreći kako nema političke volje da se uvede centralizovani sistem. Neki su rekli kako nedostaje povjerenje za razmjenu obavještajnih podataka, dok su drugi tvrdili kako mnoge policijske agencije nisu svjesne vrijednosti dobrih sistema za obradu podataka, pa zato ne znaju ni kako da razviju te sisteme. Pomenuto je kako uvođenje kompjuterskih sistema nije uspjelo, iako ih je donirala međunarodna zajednica kako bi uvela standardiziran sistem. Grupe i pojedinci nisu bili spremni da ulože potrebno vrijeme i novac ili nisu u potpunosti razumjeli kako da to urade. Jasno je rečeno kako čak i manji problemi mogu da spriječe razvoj projekata do njihovog punog potencijala. Mnoge od agencija su pohvalile policiju RS-a, jer je razvila efikasan sistem za obradu podataka, dok je policija u Federaciji BiH kritikovana, jer nije razvila taj sistem do odgovarajućih standarda. Na pitanje o tome, policija RS-a je rekla da su se odlučili da investiraju u sistem za obradu podataka i analitički softver i da su vidjeli značajne pozitivne rezultate, naročito kada je u pitanju njihova borba protiv organizovanog kriminala.

Mnogi ispitanici su rekli kako po njihovom mišljenju odgovornost za unaprjeđenje sistema za obradu podataka leži prvenstveno na Direkciji za koordinaciju policijskih tijela, ali i da je ta agencija ograničena nedostatkom adekvatnih resursa. Drugi su otišli toliko daleko da su čak ustvrdili da je ograničavanje resursa politički mehanizam za ograničavanje njihovih kapaciteta. Interesenato je da su i drugi imali pritužbe u vezi sa nepostojanjem razmjene podataka. Akademici, nevladine organizacije, novinari i drugi su rekli kako teško dolaze do podataka koji bi im pomogli u njihovom poslu i istraživanjima. Mnogi su jasno rekli da ne postoji podrška za multiagencijsku saradnju ili razmjenu znanja. Rečeno je kako je najteže doći do podataka i informacija o privatizaciji, nabavkama i budžetkoj potrošnji.

Na pitanje o nivou policijske saradnje u BiH sa drugim policijskim agencijama, odgovor je jednoglasno bio da ta saradnja nije na nivou na kom bi trebala biti. Istovremeno je rečeno kako je saradnja bolja kada se radi o slučajevima visokog nivoa i kako je bilo dobrih rezultata. Međutim, istaknuti su problemi po pitanju nivoa i kvaliteta informacija koje se razmjenjuju i podložnosti curenju podataka. Navedeno je kako neformalna razmjena funkcioniše bolje nego formalna. Bez obzira na to, rečeno je kako su formalni mehanizmi neophodni za kriminalističku istragu i ono što dolazi nakon nje, kako bi se osigurala zakonitost svih aktivnosti, tako da je važno da se izgrade formalni mehanizmi koji funkcionišu. Rečeno je kako postojeća struktura policijskih agencija u BiH ograničava kapacitete za blisku saradnju. Na pitanje da to pojasne, rečeno je da agencije štite svoje interese i resurse. Navedeno je kako ovaj nedostatak saradnje može omogućiti nastajanje okruženja u kome kriminal prolazi neprimijećeno.

Upitani da li je ovaj nedostatak saradnje evidentan i na regionalnom nivou, svi su se složili da je regionalna saradnja značajno drugačija. Prije šest godina bilo je veoma malo regionalne saradnje, jer su svi zahtjevi morali ići preko Ministarstva sigurnosti, što je bilo birokratski i nedovoljno. Međutim, većina ispitanika sa kojima smo razgovarali o ovom pitanju je rekla da je sada regionalna saradnja bolja od domaće i da se sa postizanjem pozitivnih rezultata razvija i međusobno povjerenje. Rečeno je kako je saradnja sa susjednim zemljama, kao što su Crna Gora, Srbija, Slovenija i Hrvatska, veoma dobra. Saradnja je efikasna i sa drugim evropskim zemljama kada je to potrebno, ali mogla bi biti i bolja. Izrađuju se i potpisuju formalni sporazumi kako bi se osigurala zakonitost te saradnje. Međutim, kao i u slučaju domaće saradnje, i međunarodna najbolje funkcioniše na neformalnom

nivou, jer službena procedura dugo traje, previše je formalna i neefikasna. Neprestano je isticana važnost saradnje, jer svi vjeruju kako se problemi najbolje rješavaju na samom izvoru i uz sveobuhvatan pristup. Mnogi su pomenuli kako bi uspostava zajedničke operativne udarne grupe donijela mnogo koristi, ali su takođe istakli i moguće probleme u vezi sa troškovima i pitanjem ko bi to platio, kao i neophodnost političke podrške.

Ispitanici su pitani i za njihovo mišljenje o vrsti slučajeva na kojima se obično radi, jer su mnogi rekli kako se izbjegavaju slučajevi visokog profila. Ovo pitanje je dovelo do interesantnih odgovora. Rečeno je kako se slučajevi organizovanog kriminala često dijele na manje dijelove kako ne bi izgledali kao slučajevi organizovanog kriminala. Međutim, to otežava razumijevanje svih dimenzija slučaja na kome se radi i iscrpljuje resurse. Takođe je rečeno i kako se zbog toga čini da su presude i odgovori sudova blagi. Rečeno je kako se teški slučajevi i oni u koje su umješani ljudi sa visokog nivoa i političari ne istražuju, a i kada se istražuju, uspješne pravosnažne presude su rijetke. Prvih godina 21. vijeka, vođene su istrage protiv 26 važnih političara, od čega je za 25 utvrđeno da su nevini. Za jednog je utvrđeno da je kriv, ali je on napustio BiH noć prije izricanja presude, jer je navodno upozoren. Rečeno je kako se veliki igrači istražuju samo onda kada počnu predstavljati rizik ili kada je potrebno žrtveno janje. Navedeno je kako je to jedini razlog zbog kog je jedan od ključnih organizovanih kriminalaca uopšte osuđen. Međutim, umjesto da samo krive korupciju i neprimjereno ponašanje, ispitanici su naveli i da tužiocu sa manje volje prihvataju neke slučajeve zbog njihove kompleksnosti. Ipak, rečeno je kako slučajeve koji su pod istragom i koje sistem procesuira najčešće ometa direktni politički uticaj. Mnogi aktivni visokorangirani političari su imenovani kao osobe kojima nedostatak volje da se slučajevi istraže pravovremeno ide u korist. Takođe je rečeno kako su mnogi od tih slučajeva odbačeni na osnovu dogovora sa drugim političarima da se i njihovi slučajevi odbace. Interesantno je da je rečeno kako koruptivno ponašanje prevazilazi etničke grupe i političke partije.

Na pitanje o adekvatnosti legislative, pojavila su se različita mišljenja. Novi pravni sistem je uveden u BiH 2003. godine i uspostavljeno je Ministarstvo pravde da revidira, predlaže i preporučuje novu legislativu. Pomenuto je kako su implementirane mnoge međunarodne konvencije, ali da nikada nisu u potpunosti primjenjivane. Pravni sistem je označen kao kompleksan, jer je zasnovan na mješavini sistema, što ga čini teškim za praćenje. Opšte je mišljenje da je legislativa dobra, ali je rečeno kako postoje rupe u nekim područjima koja su potrebna za pravilnu istragu slučajeva organizovanog kriminala. Iako je rečeno kako su osnovni standardi na prihvatljivom nivou, naglašeno je kako specijalizovana područja i područje menadžmenta zahtijevaju više pažnje. Rečeno je da je potrebna obuka, učenje i primjena profesionalnih standarda na polju menadžmenta i da bi obuke trebale biti dizajnirane za potrebe BiH i izvođene na osnovu potreba odjela i specijalističkih službi. Napomenuto je kako bi takve obuke trebale biti obezbijedene i za tužioce i sudije. Istaknuto je da su potrebna poboljšanja na polju nadzora, oduzimanja imovine, presretanju komunikacija itd. Takođe je rečeno da je dio legislative previše blag ili u potpunosti ne kriminalizira određene aktivnosti. Navedeno je kako je legislativa koja se bavi finansijskim i ekonomskim kriminalom slaba.

Kada su u pitanju slučajevi organizovanog kriminala, rečeno je da je stopa osuda visoka, ali je istaknuto kako se ne procesuiraju svi počinjoci. Međutim, na pitanje o izricanju kazni, neki su rekli da su kazne kratke, dok se većina složila da su uglavnom adekvatne. Upitani za objašnjenje, mnogi su rekli da se sporazum o priznanju krivice koristi veoma često, a na pitanje zašto, odgovor je bio da bi se izbjegla duga suđenja. Takođe, mnogi su pomenuli da se slučajevi često završavaju i uslovnim kaznama, a mnoge od njih su rezultat manjka zatvorskog prostora i nespremnosti da se ljudi pošalju u zatvor. Drugi su rekli da nema posljedica za sudije, što ih čini sklonijim izricanju blagih kazni ili to rade zbog pritiska i zastrašivanja. Međutim, mnogi su rekli da se to dešava zbog straha, a ne zbog

podmićivanja. Rečeno je kako sudije jesu podložne uticaju počinilaca, njihovih advokata i političara, ali da male kazne nisu uvijek pokazatelj toga.

4.3.6 Područja za poboljšanje

Na pitanje zašto se ne može uraditi nešto kako bi se osigurao adekvatan odgovor na korupciju i organizovani kriminal, ponuđen je veliki broj odgovora. Većina ispitanika smatra da će pridruživanje pokrenuti pozitivne reforme. Neki tvrde da bi bolje strukturiran policijski sistem trebao biti preduslov za pridruživanje. Svi se slažu da policija treba da bude opremljena i adekvatno obučena, sa jasnim ovlastima, više odgovornosti, ali i više nezavisnosti u pružanju usluga. Rečeno je kako su policiji potrebni dodatni kapaciteti kada je u pitanju obuka i tehnologija potrebna za borbu protiv organizovanog kriminala. Navedeno je da im je potrebna obuka iz načina borbe protiv sofisticiranih oblika kriminala, poput finansijskog kriminala, terorizma, pranja novca, kompjuterskog kriminala itd. Kada su u pitanju podaci, istaknuto je kako je policiji potrebna obuka i edukacija o dobrobitima dobrog rukovođenja podacima i o proaktivnom korištenju podataka. Rečeno je kako bi trebalo napraviti poboljšanja kada su u pitanju plate policije i opšti standardi rada, kako bi se policiji osigurali dobri uslovi rada, bez kojih se od njih ne može očekivati da rade svoj posao.

Što se tiče sistema krivičnog pravosuđa, rečeno je da je potreban usmjereni sistem od početka do kraja, jer su kriminalci više nego spremni da iskoriste bilo kakvu rupu ili slabost da izbjegnu osuđujuću presudu. Takođe je istaknuto da bi trebalo analizirati zbog čega slučajevi ne dolaze pred sud, zašto im treba tako dugo da dođu pred sud, zašto se slučajevi prebacuju sa jednog suda na drugi itd. Rečeno je da je potrebna promjena zakona kako bi se obezbijedila veća ovlaštenja za ciljano djelovanje na polju oduzimanju nelegalno stečene imovine, ovlasti za privođenje, proširenog presretanja komunikacija i proširenog nadzora itd. Takođe je pomenuto da je potrebna veća saradnja policije i tužilaca, jer bi to, po mišljenju mnogih, smanjilo mogućnosti kriminalaca i političara da utiću na slučajeve. Rečeno je da je tužiocima potrebna bolja obuka i da oni treba da budu svjesniji svoje uloge u procesu istrage, dok policija treba da zna i razumije važnost njihove uloge u sistemu i na koji način ona može pomoći ili smetati tužiocu. Ovaj pristup u kome bi postojala saradnja bi pozitivno uticao i na sudije. U vezi sa sudijama, rečeno je da je potrebno uspostaviti odgovarajuće mehanizme za disciplinsko kažnjavanje sudija koji svoj posao ne rade kako treba. To bi dodalo odgovornost sistemu krivičnog pravosuđa i unaprijedilo vjeru i povjerenje javnosti u sistem.

U vezi sa ulogom međunarodne zajednice, rečeno je da oni moraju da promovišu potrebu za saradnjom. Kada je u pitanju policija, rečeno je da je njihova intervencija trebala biti više usmjerena na operativni nivo i srednji nivo menadžmenta i fokusirana na izgradnju povjerenja u zajedničkom radu na zajedničkom cilju. Pomenuto je da je međunarodna zajednica trebala biti jača, ne toliko u direktnom djelovanju, koliko po pitanju odgovornosti i nadzora. Takođe je rečeno da bi strožiji inspekcijski nadzor trebao biti dio uslova za međunarodno finansiranje i podršku.

Mnogi od ispitanika vjeruju da treba učiniti više kako bi se unaprijedila i stimulisala privreda i opšta obnova institucija. Rečeno je kako trenutna ekonomска situacija ugrožava mogućnost pozitivnih pomaka. Većina se uglavnom slaže da postoji potreba za političkom reformom. Postoji opšte slaganje o tome da je za rješenje ovog problema potrebna politička volja, dokaz da postoji odlučnost u istragama slučajeva visokog profila i jasan pokazatelj da takve aktivnosti više neće biti tolerisane.

4.4 Analiza intervjeta sa zatvorenicima

Deset zatvorenika je pozvano na intervju, ali je jedan odbio razgovor. Od devet ispitanih zatvorenika, sedam ih prihvata odgovornost za krivična djela za koja su osuđeni, a dva ne. Svih devet zatvorenika

je imalo pritužbe o nekim aspektima vođenja njihovih slučajeva. Kako bi smo osigurali anonimnost zatvorenika koji su ispitani, nećemo iznositi one aspekte koji bi mogli služiti za njihovu identifikaciju. Kazne izrečene ovim zatvorenicima se kreću od nešto više od godine do 30 godina, sa prosječnom dužinom izrečene kazne od jedanaest godina. Na sve presude je uložena žalba. Interesantno je da su mnogi rekli kako su im kazne uvećane u žalbenom postupku, što po njihovom mišljenju nije zakonito.¹⁵ Takođe, za jedan slučaj je rečeno kako je u žalbenom postupku cijeli slučaj prekvalifikovan, što je rezultiralo značajnim uvećanjem kazne. Većina ispitanih smatra kako su kazne koje su im izrečene preduge za djela za koja su osuđeni. Najmanje petoro ispitanih je bilo naročito ljuto, jer nisu imali ranijih osuda. Mnogi su rekli kako smatraju da je dužina presude više rezultat činjenice da nisu sklopili sporazum o priznanju krivice i sarađivali, nego djela za koje su optuženi.

Kada je u pitanju izricanje kazni, čini se kako je u slučajevima gdje su izrečene visoke kazne od optuženih traženo da sklope sporazum o priznanju krivice i daju dokaze protiv drugih optuženika, ali su oni to odbili. Većina pritužbi u vezi sa zahtjevima za sklapanje sporazuma o priznanju krivice se odnosi na lažno svjedočenje i nepravedne osude. Svima, osim dvoje ispitanih, je ponudena nagodba. Dvoje kojima to nije ponuđeno smatraju kako to od njih nije traženo, zato što tužiocu nisu vidjeli korist u tome, jer su po njihovom mišljenju oni iskorišteni kako bi se pokazalo da se BiH može efikasno boriti protiv organizovanog kriminala. Od onih kojima je to ponuđeno, dvoje su pristali, a troje odbili. Upitani zašto su odbili, dvoje je reklo kako nisu znali ništa o činjenicama o kojima je tužilac želio da govore, tako da su odbili da sarađuju, a jedno je jednostavno reklo da nije bilo spremno na saradnju. Oni koji su odbili smatraju kako je to bio razlog zašto su dobili duge kazne. Jedan je rekao kako je stekao dojam da je njegovo nepristajanje na nagodbu shvaćeno kao da on krije informacije, mada on u stvari nije imao nikakve informacije. One koji su pristali na sporazum o priznanju krivice smo pitali šta je traženo od njih. Rekli su kako su jednostavno morali potpisati izjave koje im je diktirao tužilac. Neki su primjetili da svi aspekti tih izjava nisu tačni i postavili pitanje o tome, ali im je rečeno da ne brinu, dok su drugi jednostavno potpisali kako bi što prije završili s tim.

Djela za koja su osuđeni su vezana za droge, krijumčarenje ljudi, oružja, krađu vozila i dr. Većina je bila spremna govoriti o svojim slučajevima, jer su smatrali da ne postoje nezavisni mehanizmi koji bi saslušali njihove žalbe. Većina je cijenila tu mogućnost, iako su bili svjesni da ovakvo istraživanje nije pravi način za predstavljanje njihovih individualnih slučajeva. Bilo je jasno da većina njih smatra kako ih je sistem iznevjerio, bez obzira na njihovu krivnju. Upitani da li smatraju da su samo oni prošli kroz to iskustvo, većina je rekla da misle kako to nije slučaj. Mnogi su se složili u mišljenju da se sistem fokusira na prestupnike nižeg i srednjeg nivoa, ali ih prikazuje kao prestupnike visokog nivoa. Mnogi su rekli kako se veliki kriminalci ignoriraju, navodeći da ih je u njihovom zatvoru jako malo. Upitani zašto misle da je to tako, mnogi su rekli da veliki slučajevi nikada ne dođu pred sud, a i kada dođu, novac je tu da smanji kazne, dovede do odbacivanja slučaja ili brzog izlaska osuđenih iz zatvora. Istakli su da su kriminalci na tom nivou zaštićeni, bilo zbog njihove uloge u društvu ili zbog veza sa elitom.

Upitani da li vjeruju da su visokorangirani političari i poslovni ljudi saučesnici u organizovanom kriminalu u BiH, ispitani su se jednoglasno složili. Međutim, rekli su, uloga tih pojedinaca u organizovanim kriminalnim grupama se rijetko ili nikada ne istražuje. Istovremeno, ispitani su imali utisak da je u njihovom slučaju ključni cilj tužioca bio da ih poveže sa organizovanim kriminalnim

¹⁵ Kazna se može povećati u apelacionom postupku. Postoji samo jedna zabrana (koja se naziva zabrana *reformatio in peius*), a to je da ukoliko je uložena žalba samo u korist optuženog, presuda ne može biti promijenjena na štetu optuženog.

grupama. Upitani da li vjeruju da postoje grupe sa jasnom hijerarhijskom strukturom, većina ispitanika je rekla da takvih grupa ima na visokom nivou i da su pod zaštitom političara. Njih nazivaju nedodirljivima. Rekli su da je organizovani kriminal na uličnom nivou pod kontrolom, ali ne i onaj na državnom nivou. Jedno ime se stalno ponavljalo. Upitani kako oni vide organizovani kriminal u BiH, većina je rekla da je prenapuhan i preuveličan. Rekli su kako vlasti istražuju sitne i kriminalce srednjeg nivoa i prezentiraju ih kao mnogo organizovanije nego što to oni u stvari jesu. Rekli su da su čak i prije rata Albanci bili najjača grupa, a Srbijanci drugi po redu i da se to nije promjenilo. Navedeno je kako se u BiH nisu razvile uspješne grupe ili bande, jer bi neko uvijek progovorio, za razliku od Albanaca, koji imaju zakon šutnje. Mnogi od ispitanika su rekli da su optuženi kao članovi organizovanih grupa, ali su svi porekli tu titulu. Mnogi su naveli da sebe ne smatraju članovima organizovane grupe, iako su radili sa drugima. Većina je svoju situaciju opisala kao rad u grupama sa labavom strukturom, bez hijerarhije. Većina je rekla da nema šefa koji bi od njih tražio ili ih prisiljavao da nešto urade. Uglavnom su rekli da sami biraju šta će raditi, a da nakon toga jednostavno kontaktiraju ljudе koji su im potrebni i kreću u akciju. Naveli su kako su se našli zajedno s drugima zbog finansijske dobiti i ni zbog čega drugog. Iz intervjuja se jasno vidjelo da ovi prestupnici ne posmatraju kriminalne organizacije na isti način na koji ih posmatra sistem krivičnog pravosuđa. Možda je to iz razloga što se većina njih nalazila na dnu tog lanca, tako da nisu bili ni svjesni strukture čiji dio su bili ili, kada su u pitanju stariji momci, znaju da će biti oštire tretirani, ako priznaju da su dio veće grupe.

Većina ispitanika sumnja u kvalitet dokaza koji su izneseni protiv njih i na osnovu kojih je, u mnogim od tih slučajeva, donešena presuda. Najčešća vrsta dokaza koja je korištena protiv njih bili su snimljeni telefonski razgovori. Izrečene su mnoge optužbe u vezi s tim. Mnogi su naveli da su razgovori snimani i po godinu dana, ali da je kao dokaz korišten samo manji broj njih, s tim da ostali nisu dati odbrani. Štaviše, pomenuli su kako se svi koji se nadu na snimkama prislушкиvanih telefonskih razgovora smatraju članovima grupe, a kao rezultat toga su mnogi nevini ljudi uhapšeni, pa čak i osuđeni. Većina ispitanika je uhapšena zajedno sa grupom ljudi. U velikom broju slučajeva broj uhapšenih je bio najmanje deset puta veći od broja optuženih. Ali, nažalost, mnogi su pomenuli da su njihovi slučajevi razdvojeni u manje grupe, tako da je bilo teško dobiti jasnu sliku o dinamici cijele grupe. Što se dokaza tiče, neki su pomenuli kako su protiv njih korišteni nezakonito pribavljeni dokazi, koji su smatrani prihvatljivim. Takođe, većina ispitanika je rekla kako im često nije data prilika da pozovu svjedočice, unakrsno ispitaju svjedočice ili predoče dokaze sudu. Štaviše, istaknuto je kako je u slučajevima u kojima je oduzeta imovina, veći dio te imovine na kraju vraćen, ali su ispitanici ipak osuđeni za organizovani kriminal. Oni tvrde kako im imovina sigurno ne bi bila vraćena da su bili članovi organizovane kriminalne grupe i nelegalno stekli tu imovinu. Mnogi su rekli kako nije bilo dokaza da su njihove kriminalne aktivnosti bile profitabilne.

U toku intervjuja je pomenuto nekoliko interesantnih stvari o različitim aspektima organizovanog kriminala. Na primjer, odgovor na pitanje da li se Granična policija podmićuje kako bi dopustila prolaz robe i ljudi bio je ne; ne u svim slučajevima. To je zapravo zavisilo od robe koja se transportuje. Drogе se prebacuju preko granice bez znanja granične policije. U slučaju krijumčarenja ljudi ima i jednog i drugog; neki su platili ili koristili prijatelje i članove porodice koji rade na granici kao pomoć, dok su drugi prelazili granicu na osnovu svog poznavanja terena. Za sam prelazak preko granice se koriste lokalni vozači. Prelazak cigareta obično zahtijeva plaćanje. Drogе se transportuju zajedno sa drugim robama ili zajedno sa oružjem i ljudima. Rute su čini se iste, tako da se robe često transportuju zajedno. Cijene za prebacivanje ljudi preko granice su se značajno razlikovale od slučaja do slučaja, krećući se od 300 do 1200 eura po osobi. Neki su rekli i da su uglavnom naplaćivali troškove transporta, a da su sve preko toga ljudi davali koliko je ko mogao. U vezi sa trgovinom

ženama za prostituciju, navedeno je da u vrijeme kada je ta trgovina bila najrasprostranjenija članovi međunarodne zajednice nisu bili samo korisnici. Interesantno je da su prema navodima ispitanika i stranci imali ulogu u nabavci i trgovini tim djevojkama.

U vezi sa oružjem, ispitanici su rekli kako Austrija ima veliko tržište za oružje iz BiH, tako da tamo i ide većina isporuka. Upitani da li je moguće da još uvijek ima starih zaliha za prodaju na nelegalnom tržištu, odgovor je bio da nema. Ispitanici su rekli kako se sada većina oružja uvozi u BiH, a zatim prodaje dalje ili se proizvodi u službenim fabrikama, a zatim prodaje na crnom tržištu neregistrovana i neevidentirana. Rečeno je kako se oko 20% oružja proizvedenog u fabrikama prodaje nelegalno. Upitani da li se trgovina oružjem može povezati sa terorizmom, rekli su da veza postoji, ali da je to veoma komplikovano. Pomenuto je i da se Albanci mogu povezati sa isporukom oružja dobro poznatim kriminalnim grupama, kao što su FARC, Baskijci i IRA.

U vezi sa drogama, pomenuto je da mnogo sintetičkih droga dolazi iz Nizozemske u BiH, gdje se miješaju sa aditivima i dalje prodaju. Navedeno je kako krijumčari dobijaju oko 500 eura po kilogramu spida koji prebacuje preko granice, a da jedan kilogram na ulici košta oko šest do sedam hiljada eura. Interesantno je da je rečeno kako u BiH svaki mjesec ude jedna tona heroina. Taj heroin se miješa sa oko 200 kilograma aditiva, zatim ponovo dijeli, tako da jedna tona ide za izvoz u zemlje Zapadne Evrope, a ostatak ostaje u BiH za rasturanje na balkanskom tržištu. Tih 200 kilograma se proda za oko 3 miliona eura. Upitani kako se to dešava, rekli su da oni koji su umiješani u to imaju političku podršku, ne samo u BiH već i u drugim balkanskim zemljama. Takođe je rečeno da se veliki dio zarađenog novca koristi za finansiranje političkih partija. Upitani da li etnička pripadnost predstavlja problem kada rade jedni sa drugima na počinjenju krivičnih djela, odgovor je bio glasno ne. Rekli su da je novac važniji od nacionalnosti ili etničke pripadnosti; ali su neki istovremeno vrlo brzo procijenili etničku pripadnost sudskih timova.

Na pitanje koji su po njihovom mišljenju glavni problemi vezani za njihove slučajeve, odgovori su bili sljedeći. Jedan broj ispitanika je rekao kako vjeruju da su označeni kao vođe organizovane kriminalne grupe, jer nisu htjeli sarađivati. Drugi su naveli da su im tužiocu prijetili da će dobiti veoma duge kazne, ako ne pristanu na sporazum o priznanju krivice, želeći reći da sistem određivanja kazni nije fer. Neki smatraju da su u zatvoru kao žrtvena jagnjad, kako bi se društву poslala poruka da se država može uspješno boriti protiv organizovanog kriminala. Mnogi vjeruju kako nije bilo važno šta kažu dokazi, već da je kad se donese odluka da se neko osudi, to i urađeno. Jedan broj ispitanika je naveo kako vjeruju da je bilo miješanja u njihove slučajeve. Upitani zašto je to urađeno, jedan broj je rekao da bi se osiguralo da će oni biti osuđeni, dok su drugi rekli da je to rađeno kako bi se njihovi slučajevi iskoristili da se istaknu aktivnosti koje se preduzimaju protiv organizovanog kriminala. Na pitanje ko se miješao u njihove slučajeve, rekli su da su to bili političari, tužiocu, policija itd. Zapravo se najveći broj žalbi u vezi sa njihovim slučajevima odnosio na tužioce i pravosudni sistem. Naveli su kako su tužiocu spremni na sve kako bi došli do osuđujuće presude i da nije važno što ljudi treba da lažu ili preuvečavaju istinu, ako je to ono što je njima potrebno. Takođe, država je dodijelila advokate najmanje petorici osuđenih, zato što oni sebi nisu mogli priuštiti advokata. Većina njih je osjećala da su njihovi advokati imali više interesa da se priklone stanovištima države, nego da brane slučaj. Na pitanje o sudijama, rekli su kako je po njihovom mišljenju većina korumpirana. Na pitanje da li se po njihovom mišljenju sudije tako ponašaju zato što osjećaju da su pod prijetnjom, odgovor je bio jednoglasan. Rekli su da sudije nisu pod prijetnjom, već da su podmićeni. Dvoje ili troje ispitanika je reklo kako postoji mali broj sudija, tužilaca i policajaca koji se ne mogu podmititi.

Na pitanje zašto se dozvoljava takvo ponašanje, rekli su kako niko ne želi da se bori protiv velikih faca. Upitani ko su te velike face, ispitanici su rekli da su to političari, sudije i tužiocu. Pomenuli su

kako je kriminal bijelih okovratnika mnogo specifičniji i opasniji od organizovanog kriminala. Rekli su kako se нико ne usuđuje izazvati sistem. Jedan od ispitanika je rekao kako je bilo teško naći nekoga ko bi preuzeo njegov slučaj, dok je drugi rekao da se advokat koji je prihvatio njegov slučaj povukao kada je izvršio uvid u dokumentaciju. Upitan zašto misli da se to desilo, rekao je kako misli da su svi štitili sudiju. Dalje je naveo da je bilo još optužbi na korumpirano ponašanje tog sudije. Zapravo je ime tog istog sudije na sličan način pomenuto i u još jednom od intervjua.

U vezi sa organizovanim kriminalom u BiH uopšteno, istaknuto je da je BiH mala zemlja i da svi znaju šta se dešava i ko to radi, ali da su oni na vlasti istovremeno i zaštićeni i zaštitnici kako bi osigurali da nikо ne snosi odgovornost za svoja djela. Takođe je pomenuto da čak i mediji štite te pojedince, a neki su rekli i kako niko nije voljan da se borи protiv njih zbog rizika od odmazde. Jedan broj ispitanika je rekao kako nisu sigurni ni u zatvoru. U vezi sa životom u zavoru, neki su rekli kako se nekolicina udružuje u labavo strukturirane grupe, ali da većina ljudi gleda svoja posla. Pomenuto je da 60% zatvorenika čine djeca bez roditelja i podrške, koja su postala povratnici u vršenju krivičnih djela kako bi se mogli vratiti u zatvor, jer im on daje sigurnost. Dva ispitanika su se složila da 99% zatvorenika čine socijalni slučajevi, a da ostatak čini manji broj teških kriminalaca. Većina ispitanika se složila da nedodirljivi rijetko dolaze u zatvor i da i onda kada dođu ne služe veoma duge kazne.

5 Rasprava i zaključci

5.1 Rasprava

Procjena stvarnog obima organizovanog kriminala u BiH trenutno predstavlja izazov, ako je uopše i moguća. Iako se to može reći za mnoge zemlje, čini se da BiH ima neka jedinstvena obilježja koja takve procjene dodatno otežavaju. Mnogi u BiH imaju mišljenje o organizovanom kriminalu, ali je malo ili nimalo onih koji mogu dati potpunu i tačnu sliku. Ovaj nedostatak znanja proizilazi iz određenog broja ključnih faktora, kao što su nedostatak analize policijskih podataka, nedostatak koordinacije između policijskih agencija, postojeća policijska struktura i opšti nedostatak obavještajnih podataka o tome šta se zaista događa kada su u pitanju kriminalne grupe i njihove aktivnosti. Ovo ostavlja prostor za manipuliranje situacijom, što se može desiti iz mnoštva razloga i može imati ozbiljne posljedice; uticaj na političku elitu može proći neprimijećeno, uticaj velikih organizovanih kriminalnih grupa na one na ključnim pozicijama može dovesti do neprocesuiranja, međusobna povezanost elite, pravosuđa i kriminalnih grupa može proći neprovjereno, a pojedinci mogu biti navodno nepravedno osuđeni ili dobiti duže kazne nego se smatra prikladnim za krivično djelo koje su počinili, sve su to samo neke od mogućih posljedica. Ovi faktori otežavaju borbu protiv organizovanog kriminala, koji je po svojoj prirodi izgrađen na međusobnoj povezanosti grupa i mreža. Zbog toga će bez razumijevanja dinamike svih umiješanih strana, efekat intervencije biti ograničen. Pravo istraživanje organizovanog kriminala zahtijeva iscrpljivo istraživanje, dugoročan nadzor i koordinaciju mnogo ljudi i agencija. To se ne može postići bez profesionalnog koordiniranog odgovora svih domaćih agencija za provođenje zakona i onih izvan granice. Štaviše, borba protiv organizovanog kriminala ne može biti zasnovana samo na reagovanju, ona mora biti proaktivna, što nažalost u intervuima nije pomenuto kao jedna od karakteristika aktivnosti policijskih agencija u BiH. Međutim, očito je da policijski problemi nisu jedini problemi koji ometaju postojeći sistem. Postoji mišljenje da se politički akteri mogu donekle okriviti za taj nedostatak proaktivnosti. Rečeno je kako rad jednog broja policijskih agencija direktno ili indirektno ometaju njihove ograničene ovlasti i budžeti, što umanjuje njihove mogućnosti i ometa cijeli proces.

Ova i druge vrste manipulacija, kako je pomenuto u zaključcima, mogle bi značiti da se nešto ozbiljno dešava, ali je potrebna dodatna istraga kako bi se ova tvrdnja i dokazala. Međutim, nedostatak efektivne policijske strukture, procesi podrške vezani za to, navodno direktno ili indirektno mijehanje političke elite i, kao rezultat toga, nepostojanje jasne slike, sve to ide u prilog toj tvrdnji. To ostavlja mogućnost manipulacije od strane onih koji žele da zaštite profesionalne i/ili lične interese. Ovo nije brzopleta izjava, već izjava zasnovana na mišljenjima prikupljenim kroz intervjuje. Vjeruje se da postoji grupa 'nedodirljivih', od kojih su mnogi političari i visokorangirani javni službenici, koji direktno i indirektno sarađuju sa organizovanim kriminalcima; kriminalcima koji su veliki prestupnici i koji čine krivična djela i kod kuće i u inostranstvu. Iako je mnogo ovakvih optužbi, malo je postignuto po pitanju dokazivanja njihove autentičnosti na odgovarajućem nivou. Čini se kako svi znaju detalje, ali je dokazivanje tih detalja na sudu izvan granica mogućeg. Na osnovu te percepcije, postoje tvrdnje da te moćne elite djeluju proaktivno da bi osigurale da se cijela slika nikad ne otkrije, kako ne bi bila otkrivena njihova veza sa kriminalcima i kriminalnim aktivnostima. Interesantno je da je jedan kriminalac nagovijestio kako je on sam primjer toga. Priznao je kako je bio umiješan u određenu vrstu kriminala, ali da nikad nije uhapšen zbog toga. Upitan zašto nikada nije uhapšen, rekao je da je to zbog vrste ljudi koji su takođe bili umiješani u to; moćne elite. Vjeruje kako nikada neće biti procesuiran za ta krivična djela, jer politička elita koja je umiješana zna da će on reći sve i da će i oni biti upleteni, ukoliko bude procesuiran.

Da li je moguće da su članovi političke elite u BiH toliko povezani sa organizovanim kriminalom i da kontrolišu informacije o tom problemu kako bi zaštitili svoje interese? Ukoliko je to slučaj, šta je urađeno da se ispitaju te tvrdnje? U slučajevima u kojima su informacije i dokaze dostavile eksterne agencije, šta je urađeno sa tim materijalom? Nažalost, malo je postignuto po pitanju odgovora na ova pitanja. Ipak, iz ovog pregleda je jasno da su izrečene brojne optužbe i provedene brojne istrage na formalnom i neformalnom nivou, ali da ništa značajno nije urađeno po tom pitanju. To otvara i druga pitanja. Da li postoji pravi interes na državnom, entitetskom ili lokalnom nivou za borbu protiv tih slučajeva? Ako je suditi prema pričama, reklo bi se ne. Ali zašto? Da li je organizovani kriminal stvarna prijetnja sigurnosti BiH ili je trenutna situacija prenapuhana? Odgovori na ova pitanja se takođe razlikuju, ali na čiju štetu ili, što je još važnije, u čiju korist? Ovaj pregled je pokazao da se smatra kako nema političke volje za borbu protiv problema organizovanog kriminala i korupcije zbog zaštite ličnih i profesionalnih interesa. Kao rezultat toga, pojavljuje se još jedno važno pitanje? Da li je nedostatak političke volje da se istraže optužbe vezane za organizovani kriminal i korupciju sam po sebi prijetnja državnoj sigurnosti i budućem razvoju privrede i izgradnji države? Da bi se odgovorilo na ovo pitanje, potrebno je sveobuhvatnije razumijevanje tog problema.

Šta je poznato? Opšta slika organizovanog kriminala se mijenja kroz ovo istraživanje, od grupe sa slabom strukturu do nekih dokaza o transnacionalnoj dimenziji. Međutim, kada zakopate malo dublje, pojave se interesantna mišljenja. U intervjuima je postalo primjetno da mnogi vjeruju kako organizovani kriminal u BiH i nije tako produktivan kakvim se često predstavlja, iako ne poriču da on jeste problem, ali ne na nivou na kom se implicira. Neki su rekli kako je problem zapravo manji nego se to prezentira u medijima, izvještajima itd. Mnogi su rekli kako je slika uvećana i dramatizovana kako bi išla u korist nekim pojedincima i njihovim pozicijama, kako zbog profesionalnih tako i zbog ličnih razloga. U intervjuima je rečeno da se to radi tako što se istražuju kriminalci malog ili srednjeg kalibra, a zatim predstavljaju kao mnogo aktivniji nego što zaista jesu. Vjeruje se kako se to radi da bi se onima koji imaju moć na domaćem i međunarodnom planu pokazalo da se BiH može adekvatno boriti protiv organizovanog kriminala, bez provođenja istraga protiv pravih kriminalaca. Interesantno je da se ta poruka provlačila kroz većinu intervjuja.

Iz postojeće literature i intervjeta je takođe jasno da je teško razlikovati one koji se bave organizovanim kriminalom i one koji se bore protiv njega, uz navode da ponekad neki akteri igraju dvostruku ulogu. Objasnjeno je da su mnoge od tih veza između kriminalaca i onih na koje se tradicionalno gleda kao na one koji provode i donose zakone proizvod rata i da su ostale jake sve do danas. Međutim, prijeratna decentralizacija se smatra krivom za davanje značajnog podsticaja korumpiranom ponašanju političara i kriminalnih grupa i uspostavu veza koje su dalje razvijene u toku rata. Crno tržište i sankcije u toku rata, sve je to obezbijedilo pogodno tlo za razvoj i cvjetanje korupcije i organizovanog kriminala. Ispostavilo se da se taj nivo korupcije nije zadržao samo na tradicionalnom kriminalu, već da je evoluirao u netradicionalna područja. U toku intervjeta je rečeno kako su u ratu i poslije rata političari i oni na vlasti navodno shvatili da je uzimanje novca od poslovnih ljudi i međunarodne zajednice prihvatljivije od saradnje sa kriminalcima. Na primjer, bilo je interesanto čuti da je prema procjenama svega 10% pomoći koja je data BiH u toku i nakon rata upotrijebljeno u skladu sa prвobitnom namjenom. Ta optužba nikada nije dokazana, ali ni pobijena. Rečeno je da su finansijske institucije bile saučesnici u tome, uporedo sa nekim vrstama kriminala. Mnogi su rekli kako se taj nivo koruptivnog ponašanja nije mogao dostići bez pomoći političkih i javnih dužnosnika. Ovakve optužbe su veoma ozbiljne. Ukoliko su istinite, one pokazuju ogromne nedostatke u sposobnostima domaćih institucija, pa čak i u efektu međunarodne intervencije. Čak iako nisu istinite, one podrivaju institucije, jer i nesposobnost da ih se pobije takođe pokazuje slabosti sistema. Zbog toga je iscrpna istraga tih navoda od ogromne važnosti, kako bi se pokazala transparentnost, odgovornost i nadzor na domaćem i međunarodnom nivou.

Bez obzira na ove optužbe, jedan broj ispitanika je izjavio da, iako je korupcija veliki problem u BiH na svim nivoma društva, ima malo direktnih veza između kriminalaca i političara, dok su indirektne veze mnogo češće, mada ne i manje štetne. Navodna uloga političara, javnih službenika, policije itd. u organizovanom kriminalu je veoma interesantno štivo, ali se, s obzirom na mali broj dokazanih slučajeva, o tačnom obimu mogu samo postavljati hipoteze. Bilo kako bilo, čini se kako ima dovoljno dokaza za pokretanje istraga na najvišem nivou. Ipak, ponovo se čini kako je malo postignuto u vezi sa nekolicinom istraženih slučajeva. U toku ovog istraživanja, izrečene su neke interesantne optužbe u vezi sa krivičnim djelima koja uključuju trgovinu drogama, oružjem i ljudima i njihovoj vezi sa moćnom elitom. U vezi sa drogama, na primjer, rečeno je kako postoji značajna aktivnost vlasti u trgovini drogama, ne samo u BiH, već i šire, naročito u drugim balkanskim zemljama. Ono što je interesantno jeste da su ove optužbe izrečene u okviru različitih mišljenja. Skorašnja literatura i izveštaji policijskih agencija govore o značajnom smanjenju broja zapljena droge, kao i povećanju broja presuda, a istovremeno jedan broj intervjuisanih policijskih agencija navodi da najveću prijetnju za njih predstavlja kriminal vezan za droge. Iz ovoga se još jednom jasno vidi da postoje nejasnoće. Bez obzira na to koliko pozitivno zvučalo pominjanje smanjenja broja zapljena i povećanja broja procesuiranih slučajeva, slika se ipak ne čini tako jednostavnom. Optužbe da je BiH zemlja tranzita možda nisu realistične ako posmatramo godišnji broj policijskih zapljena, ali, kako je pomenuo jedan od ispitanika, to što nešto nije pronađeno, ne znači da ne postoji; pitanje je, zašto to nije pronađeno? Jedan od ispitanika je direktno izjavio, iznijevši detaljne podatke, da u BiH redovno ulazi značajna količina droga, dok su drugi rekli to isto, ali nisu mogli dati detaljnije podatke. Rečeno je da se droge ne oduzimaju, jer su oni koji su u to umiješani moćna elita povezana sa drugima van zemlje, a svi su na pozicijama koje i njih i droge čine nedodirljivima. Iako ovo možda nije istina, to je ipak teška optužba, koja bi mogla biti vrijedna daljeg istraživanja, jer to nije izvan granica mogućeg. Međutim, postavlja se pitanje da li u BiH danas postoji agencija koja je sposobna da provede takvu istragu bez padanja pod uticaj onih koje više zanima zaštita sopstvenih pozicija? Nažalost, čini se da je odgovor na to pitanje da nema, pošto je većina agencija navela da političko uplitane nije neuobičajeno.

Takođe, takva istraga bi se vjerovatno morala provoditi uz pomoć velikog broja zemalja, pošto je uloga BiH i/ili njene političke elite možda samo jedna karika u lancu.

Istraživanje u vezi sa trgovinom oružja je takođe donijelo više pitanja nego odgovora i dovelo do još jedne teške optužbe. U literaturi se mnogo pominju Titove rezerve i kako su one korištene u toku i nakon rata. Zapravo, prema mnogim navodima iz literature i intervjua, tim zalihamama oružja se trguje i danas, a to mišljenje dijele i predstavnici policije. Međutim, to je u potpunom kontrastu sa izjavama iz drugih intervjua, u kojima je rečeno da te zalihe više ne postoje ili bar ne u količinama koje bi bile dovoljne za veliku trgovinu. Navedeno je kako se sada oružje nelegalno uvozi i prodaje na evropskim tržištima, konkretno u Austriji. Priče o uvozu i izvozu oružja u i iz zemlje su veoma česte, a mnogi su naveli i ulogu ili saradnju vladinih službenika i političara. Iznešene su konkretne optužbe o tome kako fabrike za proizvodnju oružja u BiH nelegalno proizvode određenu količinu oružja za crno tržište. Neki su rekli kako se oružje proizvodi, ali se ne registruje i pušta se u prodaju neslužbeno. Ono što se čini očitim iz ove optužbe, kao i kod drugih, jeste da se nije preduzelo ništa ili je preduzeto veoma malo kako bi se ove tvrdnje pobile ili dokazale. To jednostavno nije dovoljno dobro. Optužbe poput ovih utiču na sve nivoe, međunarodne i domaće. Na primjer, analiza dosadašnjih istraživanja i intervjua pokazuje kako su mnogi građani zadržali oružje koje su nabavili prije i u toku rata, jer nemaju vjere da je stabilnost na takvom nivou da neće doći do još jednog rata. Ovaj osjećaj nestabilnosti se ne smije odbaciti kao neosnovan, jer, iako možda neće doći do još jednog rata, mnogi od ispitanika vjeruju da bi moglo doći do neke vrste nasilnih incidenata. Takvi strahovi, uz optužbe u vezi sa nelegalnom proizvodnjom oružja mogu kreirati okruženje za manipulaciju i trgovinu strahom, što bi pojačalo osjećaj nesigurnosti. Nepostojanje državne sigurnosti može imati ozbiljne posljedice po razvoj održive ekonomije, što je BiH itekako potrebno.

U vezi sa problemom trgovine ljudima i prostitucije, postoje jasne optužbe o saučesništvu sa onima na moćnim nacionalnim i internacionalnim pozicijama, ali su oni pominjani više kao korisnici usluga nego bilo šta drugo što bi podrazumijevalo teže optužbe. Bilo je nekih optužbi da je moguće podmititi članove Granične policije kako bi dozvolili da ljudi pređu preko granice, ali je malo tih optužbi impliciralo ozbiljne zloupotrebe. Međutim, to se ne može reći i za međunarodnu zajednicu. Optužbe da su članovi međunarodne zajednice igrali ključnu ulogu u pojavi i širenju pristitucije i trgovini ženama za tu namjenu su široko rasprostranjene. Jedan od ispitanika je tačno opisao njihovu ulogu u toj operaciji. Ukoliko je to istina, onda to diskreditira pozitivne stvari koje je uradila međunarodna zajednica. Takođe, neprocesuiranje slučajeva visokog nivoa bi moglo značiti da je i međunarodna zajednica prekršila zakon zbog nedostatka ogovornosti i nadzora.

Tužilaštva i pravosuđe su mnogo kritikovani u toku ovog istraživanja. Veliki broj ispitanika je naveo važnost poteza iz 2009. godine kojim su međunarodni tužioci uklonjeni iz posebnog Odjela za organizovani kriminal i korupciju Suda BiH. U svjetlu optužbi kako ima obilje korupcije i podmićivanja među tužiocima i sudijama, ovo bi mogla biti relevantna stavka i stavka koja zavrijeđuje istragu. Iz ovog istraživanja se vidi da, iako je broj slučajeva koji su se našli pred Sudom BiH u 2010. godini bio u skladu sa onima iz 2009. godine, u 2011. godini je došlo do značajnog pada. Neki bi mogli ustvrditi kako su brojke iz 2010. godine proizvod starog sistema, tako da se stvarni efekat uklanjanja međunarodnih tužilaca može vidjeti samo iz podataka za prošlu godinu. Možda bi bilo korisno pratiti te podatke ubuduće. Od ukupno devet ispitanih zatvorenika, troje ih je osuđeno prije navedene promjene. Međutim, interesantno je da su svi imali iste probleme kada je u pitanju način na koji su vođeni njihovi slučajevi. Optužbe protiv tužilaca su se kretale od onih za traženje mita, do prijetnji dodatnom kaznom ukoliko ne budu saradivali i nudjenja imuniteta u zamjenu za svjedočenje protiv drugih optuženika itd. Treba pomenuti da su, iako su u toku intervjua u zatvoru dati konkretni primjeri, slične optužbe izrečene i u mnogim drugim intervjuiima. Takođe, iz intervjua

sa zatvorenicima se jasno vidi da je opšte mišljenje kako sistem nije dovoljno transparentan da bi osuđenici mogli vjerovati kako im je obezbijedeno fer suđenje. Ostale optužbe su se odnosile na uticaj sudija, isključenje i/ili neobjavljanje dokaza, korištenje/zloupotreba sporazuma o priznanju krivice i na to da dužina kazni nije u skladu sa počinjenim krivičnim djelima. Jasno je da optužbe prestupnika mogu biti motivisane velikim brojem faktora i da njihova svjedočenja nisu uvijek pouzdana, ali to ne bi trebalo biti dovoljan razlog da se te optužbe smjesta odbace. Zapravo, slične optužbe su izrečene i u drugim intervjima. Te optužbe daju razlog za ozbiljnu zabrinutost i ne bi trebale proći neprovjerene. Treba ponoviti još jednom da je potreba za transparentnošću, odgovornošću i nadzorom očita.

Kao što je već pomenuto, u ovom istraživanju ni policija nije prošla bez kritike, mada uglavnom nije bilo mnogo teških optužbi na njihov račun po pitanju korupcije i nepravilnog ponašanja. Kritike su se odnosile više na procese i procedure. Takođe, mnogi su rekli kako policijska struktura nije dorasla efektivnoj borbi protiv kriminala i problema vezanih za kriminal, ali su mnogi naveli i da dalje restrukturiranje, iako potrebno, trenutno nije opcija. Mnoge od policijskih agencija i ministarstava su svjesne nepostojanja saradnje između agencija. Oni su, na svim stranama, veoma brzo zaključili da njihov rad veoma često opstruira nedostatak razmjene podataka, ograničeni kapaciteti za obavještajni rad itd., ali nisu identificirali šta ih sprječava u rješavanju tih problema. Interesantno je da su ta ograničenja izgrađena na historijskim, emotivnim i ličnim problemima, više nego što su ograničenja u pogledu kapaciteta, strukture ili procedura. Čini se da kriminalci nemaju tih problema i da zato pronalaze te slabosti i iskorištavaju ih. Takođe, čini se kontradiktornim da prekogranična saradnja može biti efektivna, dok je istovremeno domaća toliko ograničena. Na ovom polju je potrebno mnogo istraživanja.

Ove optužbe, manipulacija i opšti osjećaj korupcije povezane sa borbom protiv organizovanog kriminala, daju razlog za dodatnu debatu o ovoj već vrućoj temi. Kako je ranije aludirano, slika organizovanog kriminala u BiH je veoma zamućena i ostavlja brojne mogućnosti za odgovor na pitanje o tome šta je organizovani kriminal. Ipak, taj problem nije tipičan samo za Bosnu i Hercegovinu, jer postoji velika akademska debata po pitanju prave definicije organizovanog kriminala. Bez obzira na to, pitanje koje se ovdje pojavljuje je nešto drugačije. Nedostatak jasne slike o tome šta jeste, a šta nije organizovani kriminal vodi ka stvaranju previše složene slike o tome šta jeste, a šta nije prisutno, što otežava borbu protiv organizovanog kriminala. Na primjer, iz prikupljene literature se jasno vidi da ona uglavnom govori o tradicionalnom organizovanom kriminalu. Međutim, kada se prouče slučajevi Suda BiH, jasno se vidi da se (otprilike) 15% slučajeva odnosi na djela utaje poreza ili djela vezana za zloupotrebu položaja. Ipak, veliki dio literature ne govori o ovim krivičnim djelima u kontekstu organizovanog kriminala. Međutim, rezultati intervjua se slažu da u BiH postoji rastući problem u vezi sa netradicionalnim vrstama organizovanog kriminala, kao što su privatizacijske prevare, nepravilno provođenje procedura nabavki i tenderskih procedura itd. U vezi sa ovim krivičnim djelima je rečeno da se ona rijetko istražuju i da i kada se istražuju osude nisu česte. Iz intervjua sa zatvorenicima se jasno vidi da ta vrsta prestupnika rijetko ili nikako ne završava u zatvoru na duže vrijeme i da je novac moćno sredstvo kada se radi o zaštiti osoba od zatvora. Iz analize slučajeva Suda BiH se jasno vidi da svega 8% prestupnika spada u kategoriju 'kriminalaca sa bijelim okovratnikom'.

Akademici, političari i međunarodna zajednica su okupirani i debatom o tome ko jesu, a ko nisu organizovani kriminalci u BiH. Čini se kako trenutno nije poželjno označavati članove moćne elite kao kriminalce i smatrati ih odgovornima. Ono što se čini očitim iz svakog nivoa analize jeste da su mnogi mišljenja da ne postoji sveobuhvatna politička volja za borbu protiv organozovanog kriminala u tradicionalnom smislu ili u smislu njegove povezanosti sa korupcijom. Ironično je da je većina ispitanika otvoreno govorila o interakciji elite i organizovanog kriminala, ali niko od njih nije bio u

stanju da ponudi rješenje, niko nije mogao reći čija je odgovornost da zahtijeva djelovanje, da se uspostave mehanizmi koji će dovesti do promjena ili da se naprave pomaci. Niko nije porekao da postoji ogroman problem, niko nije ustvrdio da sistem u potpunosti funkcioniše, ali su bili spremni da okrive druge i poreknu krivicu, a nespremni da identifikuju sopstvenu ulogu u rješenju. Jedna interesantna dimenzija koja se ne pojavljuje baš mnogo u literaturi, ali se pojavila u intervjima, vezana je za ulogu građana BiH. Mnogi su naveli kako su građani odgovorni što dozvoljavaju takvo ponašanje, jer su letargični i ne zahtijevaju promjene i odgovornost vlasti. Rečeno je kako ova letargija možda potiče i iz njihove socijalističke prošlosti, u kojoj se država brinula za većinu aspekata njihovih života i u kojoj se državi nisu postavljala pitanja. Neki su rekli kako se ovi ostaci prošlosti često zloupotrebljavaju za izazivanje straha i potpaljivanje etničkih tenzija. Takođe su evidentne tvrdnje da mediji igraju ulogu u toj manipulaciji, uz optužbe da su korumpirani i pristrasni i da služe interesima nekolicine u moćnoj eliti. Ovo upiranje prstom služi samo da bi se debata skrenula sa postojećih problema, kao što su: koji je trenutni nivo organizovanog kriminala u BiH, ko su ključni akteri, mogu li se dokazati slučajevi protiv njih i koji je najbolji način da se izgradi, implementira i vodi strategija za djelovanje?

Po mnogim pričama, organizovani kriminal u BiH se pojavio u toku rata, a ta ideja je bila prisutna i u jednom broju intervjua. Međutim, dosadašnja istraživanja implicitiraju kako je sam rat bio rezultat elite na pomolu koja je nastojala maksimalno da iskoristi mogućnosti koje im je donijela decentralizacija. Rečeno je kako su oni uspostavili veze sa kriminalnim elementima, koje su koristili za manipulisanje situacijom u svoju korist. Bez obzira na tačnu dinamiku nastajanja, mnogi kriminalci i novonastala elita su izvukli korist iz rata, neki veoma veliku. Takođe, mnoge od veza koje su se pojavile prije i u toku rata između moćne elite, novonastale elite i kriminalnih grupa su i danas prepoznatljive. Iako se to ponavlja u dosadašnjim istraživanjima, rezultati intervjua govore da mogućnosti crnog tržišta kojima se objašnjava porast tih veza nisu bili jedini element organizovanog kriminala koji je postojao prije rata. U intervjima je istaknuta prisutnost albanskih kriminalaca u BiH i njihovo djelovanje, krijućarenje roba kroz BiH u Evropu, trgovina oružjem, drogama, vozilima itd. prije rata, dok su putujući BiH kriminalci u evropskim zemljama činili veliki broj provalnih krađa, razbojništava itd. Značajno je reći da su albanski kriminalci, koji su prije rata važili za najpoštovanije organizovane kriminalne grupe, navodno zadržali tu poziciju sve do danas.

Ukratko, stvarni obim i priroda organizovanog kriminala u BiH i njegovih navodnih veza sa moćnom elitom je prilično nejasan i, kako je istaknuto ranije, detaljna saznanja o strukturama, trendovima i šablonima koji su u igri su zamagljena. Kao i u drugim područjima, mnogo je debate u literaturi i u mišljenjima izrečenim u intervjima o broju velikih organizovanih kriminalaca koji su aktivni u BiH. Interesantno je da, ako izuzmemo jedan veoma mali broj, većina mišljenja kaže da u BiH postoji veoma mali broj organizovanih kriminalaca visokog nivoa, što ne znači da oni drugih nacionalnosti ne koriste BiH kao zemlju tranzita. Čini se kako je opšte mišljenje da postoji veliki broj sitnih i prestupnika srednjeg nivoa koji su aktivni u BiH, ali je ograničen broj konkretnih podataka o njihovom sastavu i strukturi. Međutim, kao što je već navedeno, u intervjima je rečeno kako se ovi prestupnici često predstavljaju kao veliki kriminalci, iako oni to nisu. Interesantno je pomenuti da mnogi od kriminalaca smatraju da su predstavljeni kao vođe kriminalnih grupa kako bi izgledalo da se država efektivno borи protiv organizovanog kriminala, dok istovremeno štiti prave igrače. Mnogi se slažu da se pravi igrači rijetko istražuju, osim kada postanu prijetnja ili rizik za *status quo*.

5.2 Zaključci

Interesantno je da ovaj izvještaj iznosi više pitanja, optužbi i problema, nego što daje odgovora, ali u svjetlu zamagljenog i iskrivljenog razumijevanja organizovanog kriminala u BiH, ne treba biti

razočaran ili gledati na to kao na nešto negativno. Izvješaj je postigao svoj cilj da omogući uvid u nastajanje faktora koji su uticali na trenutnu situaciju po pitanju organizovanog kriminala u BiH. Neki će možda reći da je to teško sa sigurnošću potvrditi, jer je prezentiran mali broj novih informacija, podataka i brojki, ponuđena su različita mišljenja i stavovi, a optužbe o nepravilnom i koruptivnom ponašanju su donekle zasjenile kreiranje kompletnejše slike. Bez obzira na to, ti faktori takođe daju uvid u organizovani kriminal, mada možda ne na način na koji je to zamišljeno. Ovaj izvještaj je postigao svoj cilj i sada je važno da se osigura da pitanja i optužbe koje su se pojavile u toku istraživanja ne budu ignorisane. Čini se kako se niko ne stidi govoriti o njima, ali je malo toga rečeno u smislu efektivnog odgovora na njih. To treba da se promijeni. Zakon koji piše nekolicina treba da štiti većinu, što trenutno čini se nije slučaj, već izgleda kao da štiti nekolicinu moćnih.

Pitanja koja su se pojavila u ovom istraživanju bi trebala biti provjerena, ispitana i na njima bi se trebalo dalje raditi. Samo priznanje problema jednostavno nije dovoljno. Potrebno je nešto preduzeti, ali ne samo zbog obaveze prema međunarodnoj zajednici ili da bi se ispunili zahtjevi za budući pristup Evropi, već iz želje za promjenom i zbog posvećenosti promjeni. Kao što je rekao šef Policijske misije Evropske Unije, Stefan Feller, dani izvršnih mandata su prošli kada je u pitanju rad policije, sada je ključno lokalno vlasnišvo. Ipak, međunarodna zajednica može pomoći u pozitivnim promjenama u određenim područjima kao što su odgovornost, transparentnost i nadzor. Sudeći po nivou podrške domaćih aktera u ovom istraživanju, budućnost izgleda svjetla, ali sada je vrijeme za djelovanje, a samo će vrijeme pokazati ko ima motivaciju, predanost i želju da se pozabavi ovim pitanjima. Nešto novo treba da se desi, jer nedostatak odgovora na ove vrste optužbi, iako mnoge od njih možda i nisu osnovane, može ljudima poslati poruku da se malo toga radi kako bi se obuzdao organizovani kriminal i korupcija. To ne pomaže izgradnji povjerenja u sistem koji se već smatra slabim, a da i ne govorimo o pomoći u privlačenju stranih investicija u zemlju ili o riziku koji ti problemi predstavljaju za državnu sigurnost.

Nažalost, čini se kako se u BiH sve posmatra u svjetlu rata, pa tako i organizovani kriminal. Jedna od stvari koju je ovaj izvještaj ustanovio jeste da organizovani kriminal nije proizvod rata, već da se, poput raka, samo hranio mogućnostima koje mu je donio rat. Takođe, čini se kako je BiH podlegla velikom broju problema sa kojima se susreću postkonflikte zemlje, kako je navedeno u uvodu, što obezbjeđuje okruženje za dalji rast organizovanog kriminala. Iz uvida u hronologiju organizovanog kriminala se čini kako reforma policije i krivičnog pravosuđa nije bila toliko uspješna u borbi protiv organizovanog kriminala kako se nadalo. To je razočaravajuće, ali je još tužnije što bi to moglo biti štetno po opšti napredak BiH. Zato jedini pravi odgovor sada treba da bude multiagencijski i multidimenzionalni. Etničke razlike, stranačka pripadnost, regionalna pripadnost itd. ne mogu stati na put koordiniranog odgovora. Strategije moraju biti sveobuhvatne i usmjerene na sve, od običnog građanina pa sve do elite. Kriminalci uspijevaju da postignu tu harmoniju i međusobnu povezanost, možda je vrijeme da se nauči od njih. Njihova sposobnost da prevaziđu etničke i geografske podjele je mnogima donijela uspjeh. Krajnje je vrijeme da se taj nivo koordinacije iskoristi konstruktivnije za BiH i njene građane, a ne za interes nekolicine.

Napomena: Skorašnji događaji

Čini se kako se u skorije vrijeme u medijima prezentira fokusirani odgovor na organizovani kriminal u BiH, ali izgleda kako su veliki igrači ponovo izbjegli hapšenje. Iako ovakve odgovore treba pohvaliti i podržati, oni treba da budu ciljani i usmjereni na ključne igrače, a ne na pijune. To možda i jeste slučaj u ovom novom valu policijskih aktivnosti, ali kad opštepoznati kriminalci nisu među onima koji su uhapšeni, teško je ne pomisliti na kritike koje su već prezentirane u ovom izvještaju.

Odgovori policije i sistem krivičnog pravosuđa bi trebali biti transparentni kako bi se izbjegle kritike, sumnje, optužbe za korupciju ili zloupotrebe. Sve dok ne bude bilo političke volje da se agencijama i organizacijama daju ovlasti, podrška i sposobnosti za frontalnu borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije, ove agencije nikada neće postići potpuni uspjeh i uvijek će biti podrivane u svom djelovanju. Nije fer da se na ovaj način od policijskih i agencija sistema krivičnog pravosuđa zahtijeva da rade svoj posao.

Stoga bi, u interesu gledanja u budućnost, pohvale ovog odgovora i u pokušaju da se oni koje rade na tom polju nagovore da počnu zahtijevati promjenu, skorašnji događaji trebali biti posmatrani kao prekretnica u borbi protiv organizovanog kriminala i korupcije u BiH. Oni koji ne mogu nositi to breme treba da odstupe, nedjelovanje treba početi smatrati saučesništvom, ali, što je najvažnije, ovaj rat treba da se vodi javno, u duhu pravednosti i transparentnosti i da jedini pobjednici budu građani BiH.

6 Preporuke

Pošto se ne može postići velika jasnoća u vezi sa situacijom po pitanju organizovanog kriminala u BiH bez značajnih pomaka u drugim područjima djelovanja, u svrhu ovog izvještaja će biti date preporuke za djelovanje na visokom nivou. Međutim, jasno je kako su potrebne i promjene na nižim nivoima. Svaka agencija pojedinačno može aktivno pokušavati da poboljša svoje područje i treba ih ohrabriti da to i urade, naročito kada su u pitanju sudije, tužiocu, policija itd.

- *Multiagencijski, multidisciplinaran pristup* je potreban za rješavanje problema organizovanog kriminala. U slučaju BiH, to zahtijeva saradnju i koordinaciju nacionalnih i međunarodnih aktera i može zahtijevati proširivanje tradicionalnih granica određenih agencija. Područja koja bi zahtijevala pažnju i razmatranje u implementaciji takvog pristupa uključuju identifikaciju relevantnih partnera, razvoj protokola za razmjenu informacija, standardiziranog kodeksa ponašanja, iscrpnog seta alata i mehanizama za evaluaciju. Ključna stvar koja je potrebna jeste smanjenje broja agencija za borbu protiv kriminala na svim nivoma, čime bi se poboljšala usluga i smanjila nepotrebna potrošnja. Jasno je da bi trebalo uložiti mnogo rada kako bi se riješili potencijalni problemi povjerenja i ovlasti. Treba početi sa sveobuhvatnijim pristupom; tužoci i policija treba da izgrade odnose koji pokazuju blisku vezu u njihovom radu. To bi trebalo uraditi kroz dubinsku analizu slučajeva, ali i kroz direktnu komunikaciju o slučajevima u toku istrage. Ono što treba da bude važno jeste slučaj, a ne ko ima važniju ulogu.
- Potrebno je što prije uspostaviti strategiju za reviziju međunarodnih aktivnosti, pošto se čini kako ne postoji jedinstvena politika ili pravac o kome su se dogovorili svi važni međunarodni akteri na ovom polju. Kako se može osudivati BiH zbog toga što nema zajedničku strategiju za buduće djelovanje, odgovarajuće odgovorne procedure za trošenje, odgovornost i transparentnost i što prihvata koruptivne prakse, kada međunarodna zajednica nije uspjela ili nije imala sposobnost da implementira stroge revizijske procedure, kada je radila sa ljudima i agencijama za koje se zna da su saučesnici u korumpiranom ponašanju, kada nema jasnou strategiju sa opipljivim kriterijima za mjerjenje itd. To je prilično licemjerno. Nije dovoljna samo želja da se pomogne, već mora postojati i predanost i odlučnost da se uspije. Vrijeme je da u postojećem okruženju kada se njen interes značajno mijenja, međunarodna zajednica uspostavi svoju strategiju. Ta strategija treba jasno da kaže šta se može dati, šta će se dati i šta se očekuje u zamjenu za određenu uslugu, kao i da predovi mapu puta za potpuni prenos na lokalno vlasništvo. Međunarodna zajednica treba da pokaže da više nije spremna da podržava, finansira niti ignoriše koruptivne prakse, ograničeno obavljanje dužnosti i/ili jasno protivljenje Dejtonskom sporazumu bez posljedica. Oni moraju biti spremni da upotrijebe sva sredstva koja su im na raspolaganju, kada i gdje je to potrebno. Više nadzora, revizije i domišljatosti praksi i politika tamo gdje se od onih koji primaju sredstva, kredite i finansijsku podršku očekuje da ispune ciljeve.
- *Restruktuiranje policije* zahtijeva značajnu reformu. Iako bi najefektivniji odgovor bila jedinstvena policija, to se u ovom trenutku ne čini mogućim. Međutim, mogu se napraviti poboljšanja i u postojećoj strukturi. Zbog efikasnosti faktora, neke funkcije bi trebale biti ujedinjene tako da ih mogu koristiti sve agencije, kako bi se osigurao razvoj stručnosti i isplativost. Na primjer, mogao bi se uspostaviti Ured za nelegalno stečenu imovinu koji bi sadržavao mješavinu relevantnih organa kako bi se osiguralo efikasnije oduzimanje nezakonito stečene imovine. Trebalo bi ohrabriti i podstaći ovakav multiagencijski pristup.

Standardni policijski planovi bi trebali biti dogovoreni i pripremani na godišnjem nivou. Ti planovi bi trebali detaljno opisivati na koji način će se djelovati protiv organizovanog kriminala. Ako bi se omogućio pristup planovima i njihova dostupnost javnosti, građani bi znali šta se događa, a kantoni i centri javne bezbjednosti bi mogli vidjeti šta se dešava u drugim područjima, što bi možda inspirisalo programe za saradnju ili učenje. Treba decentralizovati donošenje odluka i obezbijediti više operativne samostalnosti.

- *Nadležnosti Granične policije* su područje u kome je došlo do značajnih pozitivnih promjena, ali može se i potrebno je uraditi više. Međutim, razvijanje tog područja zahtjeva dubinsko poznavanje rada granične policije u BiH i prirode mogućih prijetnji. Zbog toga je potrebna temeljita studija, koja bi doprinijela saradnji policije i akademske zajednice. Ovo bi omogućilo strukturiranu analizu, što je važno, jer se granična policija ne može posmatrati kao cjelina, zato što na različita područja utiču različite prijetnje. Zajedničke analize takođe omogućavaju razvoj srednjoročnih i dugoročnih strategija. To bi takođe pomoglo u nadgledanju smanjenja, povećanja i premještanja rizika. Kratkoročno, trebalo bi napraviti procjenu rizika za samu granicu po pitanju prijetnje koju za nju predstavljaju ljudi, droge, oružje i druga krijumčarena roba. Potrebno je odmah zatvoriti sve neslužbene prelaze kojima se može proći vozilima kako bi se otežalo krijumčarenje velikih razmjera. Trebalo bi izvoditi otkrivene i prikrivene nasumične patrole na pješačkim graničnim prijelazima kako bi se procijenio rizik. Trebalo bi razgovarati sa lokalnim stanovništvom koje živi blizu granice kako bi se stvorila slika aktivnosti koje se odvijaju u blizini granica. U međuvremenu bi, zbog postojećih finansijskih ograničenja, trebalo tražiti pomoć vojske u patroliranju i zračnom nadzoru. Takođe, trebalo bi ciljano koristiti dresirane pse. Sve ovo zahtjeva investiranje, ogovarajuće planiranje i obuku. Dugoročno i u boljim finansijskim uslovima, treba pokloniti više pažnje kupovini i korištenju pokretnih i statičnih uređaja za skeniranje vozila, bespilotnih letjelica (UAV), koje su dostupne i obezbjedenju modernijih službenih graničnih prelaza. Sve intervencije bi trebale imati za cilj identifikaciju prijetnji, smanjenje broja slučajeva i povećanje broja procesuiranih slučajeva, čime bi se odvratili i kaznili oni koji su umiješani.
- *Napredna obuka i oprema* su potrebni u većini policijskih agencija koje se susreću sa novim oblicima kriminala, kao što su kompjuterski kriminal, finansijski kriminal itd. Trebalo bi razviti više multiagencijskih i multidisciplinarnih timova kako bi se poboljšale sposobnosti za istraživanje pranja novca, za oduzimanje imovine itd., kao i netradicionalnih vrsta organizovanog kriminala poput privatizacije, nabavke i tenderskih prevara.
- *Razmjena i analiza podataka* je područje u kome je potrebno značajno proučavanje, naročito kada je u pitanju policija. Nove metode zahtjevaju pristup sa dva nivoa, jedan koji se bavi protokolima i procedurama, a drugi koji je usmjerjen ka ponovnoj izgradnji povjerenja u mnoge narušene odnose. Jedan primjer efektivnog odgovora moglo bi biti razvijanje malog pilot programa koji bi upario dva kantona i dva susjedna centra javne bezbjednosti. Najbolje bi bilo, ukoliko je to moguće, da se ta područja sama između sebe izaberu, kako bi se osiguralo aktivno učešće. Važni faktori takvog pristupa su voljno učešće i jasna pravila u fazi pripreme. Kada to profunkcioniše, onda važni faktori postaju evaluacija i održivost.
- *Strogi procesi revizije* se moraju ukorporirati u svaki aspekt sistema krivičnog pravosuđa. Oni se moraju osmisiliti tako da se stekne slika o tome kako se slučaj procesira od mjesta zločina do završetka suđenja, da identifikuju i dobre i loše tačke u toku tog procesa. Druga specifična pitanja u ovom području koja zahtjevaju pažnju uključuju, da istaknemo samo

neke: efikasnost sistema donošenja presuda i sklapanja sporazuma o priznanju krivice, razlog odgoda, efektivnost zakonodavstva po pitanju dokaza. Druge vrste revizija koje su potrebne uključuju operativne, strateške i revizije poštivanja i isplativosti. Sve vrste treba da uključuju mehanizam koji bi omogućio da se naučene lekcije vrate nazad u sistem kako bi se osigurale promjene. Bilo bi najbolje da te revizije sprovode nezavisna tijela, jer to povećava transparentnost i nadzor. Međunarodna zajednica bi ovdje mogla igrati važnu ulogu. Do sada je nivo njihovih revizija bio ograničen, tako da bi povezivanje sredstava sa ciljevima podstaklo agencije da ostvare oipljive rezultate. To je nešto što je nedostajalo mnogim dosadašnjim mehanizmima finansiranja.

- *Nadzor i odgovornost* zahtijevaju značajnu pažnju. Revizije će pomoći na polju nadzora i transparentnosti, ali su potrebne značajnije promjene. U vezi sa nadzorom, trebalo bi razmotriti postavljanje posebnih nezavisnih ureda ombudsmena koji bi istraživali žalbe građana protiv vladinih službenika i velikih javnih i privatnih korporacija. To bi trebalo biti izbalansirano sa sistemom za osiguravanje odgovornosti, kao što je razvoj pravila za zaštitu klijenata i kodeksa ponašanja u svim javnim, pa i u privatnim uredima i agencijama. Kako raste odgovornost i transparentnost, rast će i povjerenje ljudi u sisteme, što bi se moglo odraziti na sistem krivičnog pravosuđa u smislu povećanja broja svjedoka koji su spremni da svjedoče i prezentiraju boljih dokaza.
- *Potrebne su velike revizije budžeta*, naročito onih koji se odnose na rad policije i sistem krivičnog pravosuđa. Postojeći sistem ne omogućava najefektivnije načine finansiranja usluga koje se daju građanima. Zapravo su već evidentne posljedice nedavnih smanjenja budžeta agencijama za provođenje zakona; kantonalne i granična policija su u štrajku, a o dugoročnim posljedicama po BiH privredu da i ne govorimo. Smanjenja neće uticati samo na pružanje usluga, već bi mogla uticati i na nivo korupcije u policiji. Ono što je potrebno je opsežna analiza budžeta kojom bi se ustanovila potrošnja u sektoru sigurnosti i provođenja zakona na državnom, entitetskom i lokalnom nivou u zadnjih nekoliko godina. Analiza bi trebala ići u dva pravca, jedan da se ustanovi gdje je novac nepravilno trošen i koje mjere su preuzete, a drugi da se identificuje gdje se mogu napraviti uštede kroz obezbjeđivanje zajedničkih službi i resursa ili njihovo dijeljenje. Koliko god bi zajedničke službe bile izazov za *status quo*, ovakva analiza bi najvjerovatnije ustanovila ogromno prekomjerno trošenje sredstava koje je neodrživo.
- *Pravilnici o dojavljivačima* (eng. *wistleblowers*) treba da budu kreirani u svim javnim uredima i agencijama kako bi se omogućilo i uposlenima i građanima da prijave zloupotrebe i neregularnosti u sistemu, ali ih treba kreirati tako da štite dojavljivače, nešto što do sada nije postojalo.
- *Potrebno je podizanje svijesti građana* kroz vladine programe, korištenje medija, civilnog društva, volonterskih grupa, nastavnika i učenika. Podizanje svijesti je od neizmjernog značaja za razvoj područja kao što su društvena odgovornost, moralne vrijednosti, izvrsnost, odgovornost itd., a može se postići kroz kampanje, debate, otvorene dane za građane itd. Poznate i poštovane osobe bi se mogle koristiti za prenošenje tih poruka.
- *Koristiti pridruživanje Evropi* kao pozitivno sredstvo za promjenu, posebno u borbi protiv organizovanog kriminala i korupcije, jer mnogi od ispitanika zaista vjeruju kako to može biti

presudno sredstvo po tom pitanju. Međunarodna zajednica bi mogla pomoći, naročito pomažući u razvoju sistema nadzora, odgovornosti i transparentnosti, kako je gore navedeno.

Sve ove preporuke zahtijevaju značajnu mentalnu promjenu po pitanju načina na koji se rješava problem organizovanog kriminala i korupcije u BiH. Međutim, ta promjena je neophodna, jer se bez nje može napraviti malo ili nimalo pozitivnih pomaka. Potreban je i pravi dizajn, planiranje, implementacija i revizija kako bi se osiguralo da su u stanju da naprave svrshishodnu i održivu promjenu. Tamo gdje je to moguće, te promjene treba istaći javno kako bi ljudi vidjeli i razumjeli ono što se preduzima u borbi protiv organizovanog kriminala i korupcije. Takođe, mnoge od ovih preporuka će imati pozitivan uticaj na druga područja ili su primjenjive na druga područja, kao što su zdravstvo, obrazovanje, zapošljavanje itd. Ali, da li postoji neko dovoljno spreman da se uhvati u koštac sa ovim izazovom, ko je voljan da se izdvoji iz tropartijske gomile, voljan da stavi budućnost BiH ispred prošlosti?

References

- ⁱ Schroeder, U. & Friesendorf, C. (2009) *State-building and OC: implementing the international law enforcement agenda in BiH*, Journal of International Relations and Development, 2009, 12.
- ⁱⁱ Le Billon, Philippe (2008), *Corrupting Peace? Peace building and Post- Conflict Corruption*, International Peacekeeping, Vol 15, No. 3, June 2008, pp.344-361.
- ⁱⁱⁱ Le Billon, Philippe (2008), *Corrupting Peace? Peace building and Post- Conflict Corruption*, International Peacekeeping, Vol 15, No. 3, June 2008, pp.344-361.
- ^{iv} Graduate Student Working Group (2003), *The Missing Priority: Post Conflict Security and the Rule of Law*, Office of Counterterrorism, National Security Council, the White House, Washington, DC, p. 3.
- ^v Ivanova, Daniela (2010), *Transitions to Democracy or Transitions to OC? A comparison of Bulgaria and Latvia*, Wesleyan University.
- ^{vi} Schroeder, U. & Friesendorf, C. (2009) *State-building and OC: implementing the international law enforcement agenda in BiH*, Journal of International Relations and Development, 2009, 12.
- ^{vii} Schroeder, U. & Friesendorf, C. (2009) *State-building and OC: implementing the international law enforcement agenda in BiH*, Journal of International Relations and Development, 2009, 12.
- ^{viii} Graduate Student Working Group (2003), *The Missing Priority: Post Conflict Security and the Rule of Law*, Office of Counterterrorism, National Security Council, the White House, Washington, DC, p. 3.
- ^{ix} Samuels, Kirste (2006), *Rule of Law Reforms in Post Conflict Countries – Operational Initiatives and Lessons Learnt*, Social Development Papers, Conflict Prevention and Reconstruction, Paper No. 37.
- ^x Schroeder, U. & Friesendorf, C. (2009) *State-building and OC: implementing the international law enforcement agenda in BiH*, Journal of International Relations and Development, 2009, 12.
- ^{xi} Donais, T. (2003): The political economy of stalemate: OC, corruption and economic deformation in post-Dayton BiH, Conflict, Security & Development, 3:3, 359-382
- ^{xii} Donais, T. (2003): The political economy of stalemate: OC, corruption and economic deformation in post-Dayton BiH, Conflict, Security & Development, 3:3, 359-382
- ^{xiii} Graduate Student Working Group (2003), *The Missing Priority: Post Conflict Security and the Rule of Law*, Office of Counterterrorism, National Security Council, the White House, Washington, DC, p. 3.
- ^{xv} Metz, C. (2010), *The Role of the International Community in the Police Reform in Bosnia-Herzegovina 2004-2008*, Study Group Information, National Defense Academy and Bureau for Security Policy at the Austrian Ministry of Defense and Sports, Vienna.
- ^{xvi} Muehlmann, T. (2008): EU Civil-Military Cooperation and the Fight against Organised Crime: Lessons to be Learned from the Bosnian Example, European Security, 17:2-3, 387-413
- ^{xvii} Juncos, A. (2005), *The EU's post-Conflict Intervention in Bosnia and Herzegovina": (re)Integrating the Balkans and/or (re) Inventing the EU?*, Southeast European Politics, Vol. VI, No. 2, November.
- ^{xviii} Juncos, A. (2005), *The EU's post-Conflict Intervention in Bosnia and Herzegovina": (re)Integrating the Balkans and/or (re) Inventing the EU?*, Southeast European Politics, Vol. VI, No. 2, November.
- ^{xix} Juncos, A. (2005), *The EU's post-Conflict Intervention in Bosnia and Herzegovina": (re)Integrating the Balkans and/or (re) Inventing the EU?*, Southeast European Politics, Vol. VI, No. 2, November.
- ^{xx} Montanaro-Jankovski, A. (2005), *EU policies to fight trans-national Organized crime in the Western Balkans*, EPC Issue Paper No. 40, European Policy Centre.
- ^{xxi} Montanaro-Jankovski, A. (2005), *EU policies to fight trans-national Organized crime in the Western Balkans*, EPC Issue Paper No. 40, European Policy Centre.
- ^{xxii} Montanaro-Jankovski, A. (2005), *EU policies to fight trans-national Organized crime in the Western Balkans*, EPC Issue Paper No. 40, European Policy Centre.
- ^{xxiii} Donais, T. (2003): The political economy of stalemate: organised crime, corruption and economic deformation in post-Dayton Bosnia, Conflict, Security & Development, 3:3, 359-382
- ^{xxiv} Anastasijevic, D. (2006), *Organized Crime in the Western Balkans*, Paper presented at the First Annual Conference o Human Security, Terrorism and Organized Crime on the Western Balkan Region, HUMSEC, Nov. 2006.
- ^{xxv} Donais, T. (2003): The political economy of stalemate: organised crime, corruption and economic deformation in post-Dayton Bosnia, Conflict, Security & Development, 3:3, 359-382
- ^{xxvi} Anastasijevic, D. (2006), *Organized Crime in the Western Balkans*, Paper presented at the First Annual Conference o Human Security, Terrorism and Organized Crime on the Western Balkan Region, HUMSEC, Nov. 2006.

-
- ^{xxvii} Anastasijevic, D. (2006), *Organized Crime in the Western Balkans*, Paper presented at the First Annual Conference o Human Security, Terrorism and Organized Crime on the Western Balkan Region, HUMSEC, Nov. 2006.
- ^{xxviii} Donais, T. (2003): The political economy of stalemate: OC, corruption and economic deformation in post-Dayton BiH, *Conflict, Security & Development*, 3:3, 359-382
- ^{xxix} Hajdinjak, M. (2004) *The Root Cause of Instability in the Western Balkans: Ethnic Hatred or Trans-Border Crime?* International Centre for Minority Studies and Intercultural Relations (IMIR).
- ^{xxx} United Nations Commission of Experts, *Final Report of the United Nations Commission of Experts Established Pursuant to Security Council Resolution 780 (1992)*, Part III: General Studies, Section B: Ethnic Cleansing, available at http://www.ess.uwe.ac.uk/comexpert/REPORT_TOC.HTM
- ^{xxxi} Donais, T. (2003): The political economy of stalemate: OC, Corruption and economic deformation in post-Dayton BiH, *Conflict, Security & Development*, 3:3, 359-382
- ^{xxxii} Azinovic, V, Bassuener, K. & Webers, Bodo. (2011), *Assessing the potential for renewed ethnic violence in BiH and Herzegovina: A Security Risk Assessment*, Atlantic Initiative Democratization Policy Council.
- ^{xxxiii} Azinovic, V, Bassuener, K. & Webers, Bodo. (2011), *Assessing the potential for renewed ethnic violence in BiH and Herzegovina: A Security Risk Assessment*, Atlantic Initiative Democratization Policy Council.
- ^{xxxiv} Azinovic, V, Bassuener, K. & Webers, Bodo. (2011), *Assessing the potential for renewed ethnic violence in BiH and Herzegovina: A Security Risk Assessment*, Atlantic Initiative Democratization Policy Council.
- ^{xxxv} Muehlmann, T. (2008): EU Civil–Military Cooperation and the Fight against OC: Lessons to be Learned from the Bosnian Example, *European Security*, 17:2-3, 387-413
- ^{xxxvi} Juncos, A. (2005), *The EU's post-Conflict Intervention in BiH and Herzegovina": (re)Integrating the Western Balkans and/or (re) Inventing the EU?*, Southeast European Politics, Vol. VI, No. 2, November.
- ^{xxxvii} Juncos, A. (2005), *The EU's post-Conflict Intervention in BiH and Herzegovina": (re)Integrating the Western Balkans and/or (re) Inventing the EU?*, Southeast European Politics, Vol. VI, No. 2, November.
- ^{xxxviii} Juncos, A. (2005), *The EU's post-Conflict Intervention in BiH and Herzegovina": (re)Integrating the Western Balkans and/or (re) Inventing the EU?*, Southeast European Politics, Vol. VI, No. 2, November.
- ^{xxxix} Anthony, Ian (2002), *Sanction applied by the European Union and the United Nations*, SIPRI Yearbook 2002: Armaments, Disarmament and International Security.
- ^{xl} Andreas, P. (2005), *Criminalizing Consequences of Sanctions: Embargo Busting and Its Legacy*, International Studies Quarterly, 49, 335-360.
- ^{xli} Hugh Griffiths (2004): Smoking Guns: European Cigarette Smuggling in the 1990's, *Global Crime*, 6:2,185-200
- ^{xlii} Andreas, P. (2005), *Criminalizing Consequences of Sanctions: Embargo Busting and Its Legacy*, International Studies Quarterly, 49, 335-360.
- ^{xliii} Anthony, Ian (2002), *Sanction applied by the European Union and the United Nations*, SIPRI Yearbook 2002: Armaments, Disarmament and International Security.
- ^{xliv} Hugh Griffiths (2004): Smoking Guns: European Cigarette Smuggling in the 1990's, *Global Crime*, 6:2,185-200
- ^{xlv} Arsovska, J. et al (2010), *Organized Crime and the Balkan Political Context*, Risk Monitor Foundation.
- ^{xlii} Anthony, Ian (2002), *Sanction applied by the European Union and the United Nations*, SIPRI Yearbook 2002: Armaments, Disarmament and International Security.
- ^{xlvii} Anastasijevic, D. (2006), *Organized Crime in the Western Balkans*, Paper presented at the First Annual Conference o Human Security, Terrorism and Organized Crime on the Western Balkan Region, HUMSEC, Nov. 2006.
- ^{xlviii} Anastasijevic, D. (2006), *Organized Crime in the Western Balkans*, Paper presented at the First Annual Conference o Human Security, Terrorism and Organized Crime on the Western Balkan Region, HUMSEC, Nov. 2006.
- ^{xlix} Anastasijevic, D. (2006), *Organized Crime in the Western Balkans*, Paper presented at the First Annual Conference o Human Security, Terrorism and Organized Crime on the Western Balkan Region, HUMSEC, Nov. 2006.
- ¹ Anastasijevic, D. (2006), *Organized Crime in the Western Balkans*, Paper presented at the First Annual Conference o Human Security, Terrorism and Organized Crime on the Western Balkan Region, HUMSEC, Nov. 2006.
- ^{li} Anastasijevic, D. (2006), *Organized Crime in the Western Balkans*, Paper presented at the First Annual Conference o Human Security, Terrorism and Organized Crime on the Western Balkan Region, HUMSEC, Nov. 2006.

-
- ⁱⁱⁱ Metz, C. (2010), *The Role of the IC in the Police Reform in BiH-Herzegovina 2004-2008*, Study Group Information, National Defense Academy and Bureau for Security Policy at the Austrian Ministry of Defense and Sports, Vienna.
- ^{ivii} Muehlmann, T. (2008): EU Civil–Military Cooperation and the Fight against OC: Lessons to be Learned from the Bosnian Example, European Security, 17:2-3, 387-413
- ^{liv} Juncos, A. (2005), *The EU's post-Conflict Intervention in BiH and Herzegovina": (re)Integrating the Western Balkans and/or (re) Inventing the EU?*, Southeast European Politics, Vol. VI, No. 2, November.
- ^{lv} Metz, C. (2010), *The Role of the IC in the Police Reform in BiH-Herzegovina 2004-2008*, Study Group Information, National Defense Academy and Bureau for Security Policy at the Austrian Ministry of Defense and Sports, Vienna.
- ^{lvi} Donais, T. (2003): The political economy of stalemate: OC, corruption and economic deformation in post-Dayton BiH, Conflict, Security & Development, 3:3, 359-382
- ^{lvii} Andreas, A. (2004), *The Clandestine Political Economy of War and Peace in BiH*, International Studies Quarterly, 48, 29-51.
- ^{lviii} Montanaro-Jankovski, A. (2005), *EU policies to fight trans-national Organized crime in the Western Balkans*, EPC Issue Paper No. 40, European Policy Centre.^{lviii}
- ^{lix} Andreas, A. (2004), *The Clandestine Political Economy of War and Peace in BiH*, International Studies Quarterly, 48, 29-51.
- ^{lx} Donais, T. (2003): The political economy of stalemate: OC, corruption and economic deformation in post-Dayton BiH, Conflict, Security & Development, 3:3, 359-382
- ^{lxii} Azinovic, V, Bassuener, K. & Webers, Bodo. (2011), *Assessing the potential for renewed ethnic violence in BiH and Herzegovina: A Security Risk Assessment*, Atlantic Initiative Democratization Policy Council.
- ^{lxiii} Anastasijevic, D. (2006), *Organized Crime in the Western Balkans*, Paper presented at the First Annual Conference o Human Security, Terrorism and Organized Crime on the Western Balkan Region, HUMSEC, Nov. 2006.
- ^{lxvii} Azinovic, V, Bassuener, K. & Webers, Bodo. (2011), *Assessing the potential for renewed ethnic violence in BiH and Herzegovina: A Security Risk Assessment*, Atlantic Initiative Democratization Policy Council.
- ^{lxviii} Andreas, A. (2004), *The Clandestine Political Economy of War and Peace in BiH*, International Studies Quarterly, 48, 29-51.
- ^{lxix} Anastasijevic, D. (2006), *Organized Crime in the Western Balkans*, Paper presented at the First Annual Conference o Human Security, Terrorism and Organized Crime on the Western Balkan Region, HUMSEC, Nov. 2006.
- ^{lxvii} Montanaro-Jankovski, A. (2005), *EU policies to fight trans-national Organized crime in the Western Balkans*, EPC Issue Paper No. 40, European Policy Centre.^{lxvii}
- ^{lxviii} Montanaro-Jankovski, A. (2005), *EU policies to fight trans-national Organized crime in the Western Balkans*, EPC Issue Paper No. 40, European Policy Centre.^{lxviii}
- ^{lxix} Anastasijevic, D. (2006), *Organized Crime in the Western Balkans*, Paper presented at the First Annual Conference o Human Security, Terrorism and Organized Crime on the Western Balkan Region, HUMSEC, Nov. 2006.
- ^{lxx} Schroeder, U. & Friesendorf, C. (2009) *State-building and OC: implementing the international law enforcement agenda in BiH*, Journal of International Relations and Development, 2009, 12.
- ^{lxxi} Hugh Griffiths (2004): Smoking Guns: European Cigarette Smuggling in the 1990's, Global Crime, 6:2,185-200
- ^{lxxii} Hugh Griffiths (2004): Smoking Guns: European Cigarette Smuggling in the 1990's, Global Crime, 6:2,185-200
- ^{lxxiii} Juncos, A. (2005), *The EU's post-Conflict Intervention in BiH and Herzegovina": (re)Integrating the Western Balkans and/or (re) Inventing the EU?*, Southeast European Politics, Vol. VI, No. 2, November.
- ^{lxxiv} Anastasijevic, D. (2006), *Organized Crime in the Western Balkans*, Paper presented at the First Annual Conference o Human Security, Terrorism and Organized Crime on the Western Balkan Region, HUMSEC, Nov. 2006.
- ^{lxxv} Azinovic, V, Bassuener, K. & Webers, Bodo. (2011), *Assessing the potential for renewed ethnic violence in BiH and Herzegovina: A Security Risk Assessment*, Atlantic Initiative Democratization Policy Council.
- ^{lxxvi} Donais, T. (2003): The political economy of stalemate: OC, corruption and economic deformation in post-Dayton BiH, Conflict, Security & Development, 3:3, 359-382

-
- ^{lxxvii} Azinovic, V, Bassuener, K. & Webers, Bodo. (2011), *Assessing the potential for renewed ethnic violence in BiH and Herzegovina: A Security Risk Assessment*, Atlantic Initiative Democratization Policy Council.
- ^{lxxviii} Muehlmann, T. (2008): EU Civil–Military Cooperation and the Fight against OC: Lessons to be Learned from the Bosnian Example, European Security, 17:2-3, 387-413
- ^{lxxix} Montanaro-Jankovski, A. (2005), *EU policies to fight trans-national Organized crime in the Western Balkans*, EPC Issue Paper No. 40, European Policy Centre.^{lxxix}
- ^{lxxx} Donais, T. (2003): The political economy of stalemate: OC, corruption and economic deformation in post-Dayton BiH, Conflict, Security & Development, 3:3, 359-382
- ^{lxxxi} Donais, T. (2003): The political economy of stalemate: OC, corruption and economic deformation in post-Dayton BiH, Conflict, Security & Development, 3:3, 359-382
- ^{lxxxii} Graduate Student Working Group (2003), *The Missing Priority: Post Conflict Security and the Rule of Law*, Office of Counterterrorism, National Security Council, the White House, Washington, DC, p. 3.
- ^{lxxxiii} Andreas, P. (2005), *Criminalizing Consequences of Sanctions: Embargo Busting and Its Legacy*, International Studies Quarterly, 49, 335-360.
- ^{lxxxiv} Andreas, P. (2005), *Criminalizing Consequences of Sanctions: Embargo Busting and Its Legacy*, International Studies Quarterly, 49, 335-360.
- ^{lxxxv} Montanaro-Jankovski, A. (2005), *EU policies to fight trans-national Organized crime in the Western Balkans*, EPC Issue Paper No. 40, European Policy Centre.^{lxxxv}
- ^{lxxxvi} Montanaro-Jankovski, A. (2005), *EU policies to fight trans-national Organized crime in the Western Balkans*, EPC Issue Paper No. 40, European Policy Centre.^{lxxxvi}
- ^{lxxxvii} Montanaro-Jankovski, A. (2005), *EU policies to fight trans-national Organized crime in the Western Balkans*, EPC Issue Paper No. 40, European Policy Centre.^{lxxxvii}
- ^{lxxxviii} Montanaro-Jankovski, A. (2005), *EU policies to fight trans-national Organized crime in the Western Balkans*, EPC Issue Paper No. 40, European Policy Centre.^{lxxxviii}
- ^{lxxxix} Donais, T. (2003): The political economy of stalemate: OC, corruption and economic deformation in post-Dayton BiH, Conflict, Security & Development, 3:3, 359-382
- ^{xc} Muehlmann, T. (2008): EU Civil–Military Cooperation and the Fight against OC: Lessons to be Learned from the Bosnian Example, European Security, 17:2-3, 387-413
- ^{xcii} Azinovic, V, Bassuener, K. & Webers, Bodo. (2011), *Assessing the potential for renewed ethnic violence in BiH and Herzegovina: A Security Risk Assessment*, Atlantic Initiative Democratization Policy Council.
- ^{xcii} Donais, T. (2003): The political economy of stalemate: OC, corruption and economic deformation in post-Dayton BiH, Conflict, Security & Development, 3:3, 359-382
- ^{xciii} Donais, T. (2003): The political economy of stalemate: OC, corruption and economic deformation in post-Dayton BiH, Conflict, Security & Development, 3:3, 359-382
- ^{xciv} Donais, T. (2003): The political economy of stalemate: OC, corruption and economic deformation in post-Dayton BiH, Conflict, Security & Development, 3:3, 359-382
- ^{xcv} Donais, T. (2003): The political economy of stalemate: OC, corruption and economic deformation in post-Dayton BiH, Conflict, Security & Development, 3:3, 359-382
- ^{xcvi} Donais, T. (2003): The political economy of stalemate: OC, corruption and economic deformation in post-Dayton BiH, Conflict, Security & Development, 3:3, 359-382
- ^{xcvii} Donais, T. (2003): The political economy of stalemate: OC, corruption and economic deformation in post-Dayton BiH, Conflict, Security & Development, 3:3, 359-382
- ^{xcviii} Montanaro-Jankovski, A. (2005), *EU policies to fight trans-national Organized crime in the Western Balkans*, EPC Issue Paper No. 40, European Policy Centre.^{xcviii}
- ^{xcix} Muehlmann, T. (2008): EU Civil–Military Cooperation and the Fight against OC: Lessons to be Learned from the Bosnian Example, European Security, 17:2-3, 387-413
- ^c Montanaro-Jankovski, A. (2005), *EU policies to fight trans-national Organized crime in the Western Balkans*, EPC Issue Paper No. 40, European Policy Centre.^c
- ^{ci} Montanaro-Jankovski, A. (2005), *EU policies to fight trans-national Organized crime in the Western Balkans*, EPC Issue Paper No. 40, European Policy Centre.^{ci}
- ^{cii} Muehlmann, T. (2008): EU Civil–Military Cooperation and the Fight against OC: Lessons to be Learned from the Bosnian Example, European Security, 17:2-3, 387-413
- ^{ciii} Donais, T. (2003): The political economy of stalemate: OC, corruption and economic deformation in post-Dayton BiH, Conflict, Security & Development, 3:3, 359-382
- ^{civ} Donais, T. (2003): The political economy of stalemate: OC, corruption and economic deformation in post-Dayton BiH, Conflict, Security & Development, 3:3, 359-382
- ^{cv} Beaumont, Mossies and M. Kaya, 2001

-
- ^{cvi} Curtis, G. & Karacan, T. (2002), *The Nexus among terrorists, narcotic traffickers, weapons proliferators, and organized crime networks in Western Europe*, A study prepared by the Federal Research Division, Library Congress under an Interagency Agreement with the United States Government.
- ^{cvi} Anastasijevic, D. (2006), *Organized Crime in the Western Balkans*, Paper presented at the First Annual Conference o Human Security, Terrorism and Organized Crime on the Western Balkan Region, HUMSEC, Nov. 2006.
- ^{cvi} Curtis, G. & Karacan, T. (2002), *The Nexus among terrorists, narcotic traffickers, weapons proliferators, and organized crime networks in Western Europe*, A study prepared by the Federal Research Division, Library Congress under an Interagency Agreement with the United States Government.
- ^{cix} Montanaro-Jankovski, A. (2005), *EU policies to fight trans-national Organized crime in the Western Balkans*, EPC Issue Paper No. 40, European Policy Centre.^{cix}
- ^{cx} Curtis, G. & Karacan, T. (2002), *The Nexus among terrorists, narcotic traffickers, weapons proliferators, and organized crime networks in Western Europe*, A study prepared by the Federal Research Division, Library Congress under an Interagency Agreement with the United States Government.
- ^{cxi} Curtis, G. & Karacan, T. (2002), *The Nexus among terrorists, narcotic traffickers, weapons proliferators, and organized crime networks in Western Europe*, A study prepared by the Federal Research Division, Library Congress under an Interagency Agreement with the United States Government.
- ^{cxii} Curtis, G. & Karacan, T. (2002), *The Nexus among terrorists, narcotic traffickers, weapons proliferators, and organized crime networks in Western Europe*, A study prepared by the Federal Research Division, Library Congress under an Interagency Agreement with the United States Government.
- ^{cxi} Centre for Security Studies, (2003), *Needs Assessment on Small Arms and Light Weapons in BiH and Herzegovina*.
- ^{cxiv} Anastasijevic, D. (2006), *Organized Crime in the Western Balkans*, Paper presented at the First Annual Conference o Human Security, Terrorism and Organized Crime on the Western Balkan Region, HUMSEC, Nov. 2006.
- ^{cxv} Anastasijevic, D. (2006), *Organized Crime in the Western Balkans*, Paper presented at the First Annual Conference o Human Security, Terrorism and Organized Crime on the Western Balkan Region, HUMSEC, Nov. 2006.
- ^{cxvi} Montanaro-Jankovski, A. (2005), *EU policies to fight trans-national Organized crime in the Western Balkans*, EPC Issue Paper No. 40, European Policy Centre.^{cxvi}
- ^{cxvii} Montanaro-Jankovski, A. (2005), *EU policies to fight trans-national Organized crime in the Western Balkans*, EPC Issue Paper No. 40, European Policy Centre.^{cxvii}
- ^{cxviii} Montanaro-Jankovski, A. (2005), *EU policies to fight trans-national Organized crime in the Western Balkans*, EPC Issue Paper No. 40, European Policy Centre.^{cxviii}
- ^{cixix} Montanaro-Jankovski, A. (2005), *EU policies to fight trans-national Organized crime in the Western Balkans*, EPC Issue Paper No. 40, European Policy Centre.^{cixix}
- ^{cxx} Montanaro-Jankovski, A. (2005), *EU policies to fight trans-national Organized crime in the Western Balkans*, EPC Issue Paper No. 40, European Policy Centre.^{cxx}
- ^{cxxi} Donais, T. (2003): The political economy of stalemate: OC, corruption and economic deformation in post-Dayton BiH, Conflict, Security & Development, 3:3, 359-382
- ^{cxxii} Montanaro-Jankovski, A. (2005), *EU policies to fight trans-national Organized crime in the Western Balkans*, EPC Issue Paper No. 40, European Policy Centre.^{cxxii}
- ^{cxxiii} Donais, T. (2003): The political economy of stalemate: OC, corruption and economic deformation in post-Dayton BiH, Conflict, Security & Development, 3:3, 359-382
- ^{cxxiv} Montanaro-Jankovski, A. (2005), *EU policies to fight trans-national Organized crime in the Western Balkans*, EPC Issue Paper No. 40, European Policy Centre.^{cxxiv}
- ^{cxxv} Donais, T. (2003): The political economy of stalemate: OC, corruption and economic deformation in post-Dayton BiH, Conflict, Security & Development, 3:3, 359-382
- ^{cxxvi} Donais, T. (2003): The political economy of stalemate: OC, corruption and economic deformation in post-Dayton BiH, Conflict, Security & Development, 3:3, 359-382
- ^{cxxvii} Hugh Griffiths (2004): Smoking Guns: European Cigarette Smuggling in the 1990's, Global Crime, 6:2,185-200

- ^{cxxxiii} Hugh Griffiths (2004): Smoking Guns: European Cigarette Smuggling in the 1990's, Global Crime, 6:2,185-200

^{cxxxix} Juncos, A. (2005), *The EU's post-Conflict Intervention in BiH and Herzegovina": (re)Integrating the Western Balkans and/or (re) Inventing the EU?*, Southeast European Politics, Vol. VI, No. 2, November.

^{cxxx} Montanaro-Jankovski, A. (2005), *EU policies to fight trans-national Organized crime in the Western Balkans*, EPC Issue Paper No. 40, European Policy Centre.^{cxxx}

^{cxxxii} Anastasijevic, D. (2006), *Organized Crime in the Western Balkans*, Paper presented at the First Annual Conference o Human Security, Terrorism and Organized Crime on the Western Balkan Region, HUMSEC, Nov. 2006.

^{cxxxii} BRO (2012) BiH and Herzegovina

^{cxxxxiii} Centre for Investigative Reporting (2009), Full SIPA Report: Details, Accusations, www.cin.ba, retrieved on the 20/04/2012.

^{cxxxxiv} Azinovic, V, Bassuener, K. & Webers, Bodo. (2011), *Assessing the potential for renewed ethnic violence in BiH and Herzegovina: A Security Risk Assessment*, Atlantic Initiative Democratization Policy Council.

^{cxxxxv} Azinovic, V, Bassuener, K. & Webers, Bodo. (2011), *Assessing the potential for renewed ethnic violence in BiH and Herzegovina: A Security Risk Assessment*, Atlantic Initiative Democratization Policy Council.

^{cxxxxvi} Anastasijevic, D. (2006), *Organized Crime in the Western Balkans*, Paper presented at the First Annual Conference o Human Security, Terrorism and Organized Crime on the Western Balkan Region, HUMSEC, Nov. 2006.

^{cxxxxvii} Muehlmann, T. (2008): EU Civil–Military Cooperation and the Fight against OC: Lessons to be Learned from the Bosnian Example, European Security, 17:2-3, 387-413

^{cxxxxviii} Muehlmann, T. (2008): EU Civil–Military Cooperation and the Fight against OC: Lessons to be Learned from the Bosnian Example, European Security, 17:2-3, 387-413

^{cxxxxix} Anastasijevic, D. (2006), *Organized Crime in the Western Balkans*, Paper presented at the First Annual Conference o Human Security, Terrorism and Organized Crime on the Western Balkan Region, HUMSEC, Nov. 2006.

^{cxl} Anastasijevic, D. (2006), *Organized Crime in the Western Balkans*, Paper presented at the First Annual Conference o Human Security, Terrorism and Organized Crime on the Western Balkan Region, HUMSEC, Nov. 2006.

^{cxli} Nansen Dialogue Centre Sarajevo and Saferworld (2010), *The missing peace: the need for a long term strategy in BiH and Herzegovina*.

^{cxlii} Anastasijevic, D. (2006), *Organized Crime in the Western Balkans*, Paper presented at the First Annual Conference o Human Security, Terrorism and Organized Crime on the Western Balkan Region, HUMSEC, Nov. 2006.

^{cxliii} Anastasijevic, D. (2006), *Organized Crime in the Western Balkans*, Paper presented at the First Annual Conference o Human Security, Terrorism and Organized Crime on the Western Balkan Region, HUMSEC, Nov. 2006.

^{cxliv} Anastasijevic, D. (2006), *Organized Crime in the Western Balkans*, Paper presented at the First Annual Conference o Human Security, Terrorism and Organized Crime on the Western Balkan Region, HUMSEC, Nov. 2006.

^{cxlv} Anastasijevic, D. (2006), *Organized Crime in the Western Balkans*, Paper presented at the First Annual Conference o Human Security, Terrorism and Organized Crime on the Western Balkan Region, HUMSEC, Nov. 2006.

^{cxlvi} Anastasijevic, D. (2006), *Organized Crime in the Western Balkans*, Paper presented at the First Annual Conference o Human Security, Terrorism and Organized Crime on the Western Balkan Region, HUMSEC, Nov. 2006.

^{cxlvii} Anastasijevic, D. (2006), *Organized Crime in the Western Balkans*, Paper presented at the First Annual Conference o Human Security, Terrorism and Organized Crime on the Western Balkan Region, HUMSEC, Nov. 2006.

^{cxlviii} Anastasijevic, D. (2006), *Organized Crime in the Western Balkans*, Paper presented at the First Annual Conference o Human Security, Terrorism and Organized Crime on the Western Balkan Region, HUMSEC, Nov. 2006.

^{cxlxi} Anastasijevic, D. (2006), *Organized Crime in the Western Balkans*, Paper presented at the First Annual Conference o Human Security, Terrorism and Organized Crime on the Western Balkan Region, HUMSEC, Nov. 2006.

-
- ^{cl} Metz, C. (2010), *The Role of the IC in the Police Reform in BiH-Herzegovina 2004-2008*, Study Group Information, National Defense Academy and Bureau for Security Policy at the Austrian Ministry of Defense and Sports, Vienna.
- ^{cli} Metz, C. (2010), *The Role of the IC in the Police Reform in BiH-Herzegovina 2004-2008*, Study Group Information, National Defense Academy and Bureau for Security Policy at the Austrian Ministry of Defense and Sports, Vienna.
- ^{cli} Nansen Dialogue Centre Sarajevo and Saferworld (2010), *The missing peace: the need for a long term strategy in BiH and Herzegovina*.
- ^{clii} Gallup, (2010), *Balkan Monitor Insights and Perceptions: Voices of the Western Balkans*, in partnership with the European Fund for the Western Balkans.
- ^{cliv} Nansen Dialogue Centre Sarajevo and Saferworld (2010), *The missing peace: the need for a long term stra*
- ^{clv} Nansen Dialogue Centre Sarajevo and Saferworld (2010), *The missing peace: the need for a long term strategy in BiH and Herzegovina*.
- ^{clvi} Azinovic, V, Bassuener, K. & Webers, Bodo. (2011), *Assessing the potential for renewed ethnic violence in BiH and Herzegovina: A Security Risk Assessment*, Atlantic Initiative Democratization Policy Council.
- ^{clvii} Nansen Dialogue Centre Sarajevo and Saferworld (2010), *The missing peace: the need for a long term strategy in BiH and Herzegovina*.
- ^{clviii} Nansen Dialogue Centre Sarajevo and Saferworld (2010), *The missing peace: the need for a long term strategy in BiH and Herzegovina*.
- ^{clix} Kurze, A. (2011), *Picking Up the Tab for Transitional Justice: The Experience of Norway and Sweden in BiH and Herzegovina*, 6th General Conference of the European Consortium for Political Research (ECPR), Reykjavik, Iceland.
- ^{clx} Azinovic, V, Bassuener, K. & Webers, Bodo. (2011), *Assessing the potential for renewed ethnic violence in BiH and Herzegovina: A Security Risk Assessment*, Atlantic Initiative Democratization Policy Council.
- ^{clxi} Nansen Dialogue Centre Sarajevo and Saferworld (2010), *The missing peace: the need for a long term strategy in BiH and Herzegovina*.
- ^{clxii} Nansen Dialogue Centre Sarajevo and Saferworld (2010), *The missing peace: the need for a long term strategy in BiH and Herzegovina*.
- ^{clxiii} Azinovic, V, Bassuener, K. & Webers, Bodo. (2011), *Assessing the potential for renewed ethnic violence in BiH and Herzegovina: A Security Risk Assessment*, Atlantic Initiative Democratization Policy Council.
- ^{clxiv} Azinovic, V, Bassuener, K. & Webers, Bodo. (2011), *Assessing the potential for renewed ethnic violence in BiH and Herzegovina: A Security Risk Assessment*, Atlantic Initiative Democratization Policy Council.
- ^{clxv} BTI (2012) BiH and Herzegovina Country Report.
- ^{clxvi} Azinovic, V, Bassuener, K. & Webers, Bodo. (2011), *Assessing the potential for renewed ethnic violence in BiH and Herzegovina: A Security Risk Assessment*, Atlantic Initiative Democratization Policy Council.